

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการสายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ

The River : The Ethno-Socio Cultural Relationship of People along the River

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรุวรรณ ขำเพชร และคณะ

ธันวาคม 2553

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการสายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ

The River : The Ethno-socio Cultural relationship of people along the river

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จารุวรรณ	ข้าเพชร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. อาจารย์ถวัลย์	ภูถวัลย์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. อาจารย์ ดร.วรรณรัตน์	รัตนวรงค์	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
4. อาจารย์อดิสร	เสมแย้ม	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. อาจารย์พงษ์ศักดิ์	ข้าเพชร	นักวิจัยอิสระ
6. นายอนุพนธ์	คำปັນ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกอ. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

ชื่อโครงการ

(ภาษาไทย) สายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ

(ภาษาอังกฤษ) The River : The Ethno-Socio Cultural Relationship of People along the River

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนที่อยู่กับสายน้ำตลอดชีวิต
2. เพื่อค้นหามิติแห่งความสุขของคนในชุมชน

ที่มาของการวิจัย

วิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ไม่พ้นจากเขตรมรสุมหรือแหล่งน้ำ เพื่อก่อเกิดแหล่งอาหารและวัฒนธรรมทั้งมวล การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศบริเวณแถบนี้ได้สมญานามหรือรู้จักกันทั่วไปว่าเป็น “สังคมน้ำ” หรือ Hydraulic Society หรือ Hydrographic Society เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตผูกขาดอยู่กับน้ำและการปลูกข้าว หรือ Rice Monopoly Cultural และข้าวยังเป็นปัจจัยพื้นฐานสร้างวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาอีกมากมาย อาทิ พิธีแรกนา การทำบุญข้าว หรือพิธีกรรมในรอบ 12 เดือนของคนไทย จึงไม่พ้นวัฏจักรของน้ำและข้าวนั่นเอง

พื้นที่ภาคกลาง พื้นที่แหล่งลุ่มน้ำที่มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านชุมชนภาคกลาง จึงมักสร้างอยู่ติดริมน้ำ และมีประวัติความเป็นมาของสถานที่ ตลอดจนวัฒนธรรมชุมชนที่สืบทอดกันเนิ่นนาน และสิ่งหนึ่งที่ควบคู่กับชุมชนริมน้ำมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ ตลาดน้ำหรือตลาดริมน้ำที่มีอยู่มากมายกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำสำคัญในท้องถิ่นภาคกลาง คือ แม่น้ำบางปะกง มีตลาดน้ำบ้านใหม่ (จังหวัดฉะเชิงเทรา) ตลาดหนองชะอม (จังหวัดปราจีนบุรี) แม่น้ำเจ้าพระยา มีตลาดน้ำตลิ่งชัน (กรุงเทพฯ) เกาะเกร็ด (จังหวัดนนทบุรี) ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง (จังหวัดสมุทรปราการ) แม่น้ำแม่กลอง ตลาดน้ำอัมพวา (จังหวัดสมุทรสงคราม) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (จังหวัดราชบุรี) และแม่น้ำท่าจีน ตลาดน้ำศรีประจันต์ ตลาดเก้าห้อง (จังหวัดสุพรรณบุรี) ตลาดน้ำมีได้เป็นเพียงจุดแลกเปลี่ยนสินค้าชื่อของสำหรับผู้คนริมน้ำที่เป็นชาวนา ชาวสวน ที่มีทั้งผัก ผลไม้ อุปกรณ์ทำนา ทำไร่ หรืออื่นๆ

เท่านั้น สายน้ำที่เป็นที่ตั้งของตลาดน้ำก่อเกิดรูปแบบของวัฒนธรรมของคนริมน้ำขึ้นมาอย่างน่าสนใจ ศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่สังคมเศรษฐกิจของประเทศมีการแข่งขันสูง ทุกคนต่างดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้บีบรัดความเป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์และก่อเกิดจากสายน้ำลบลือน หรือกระทั่งหายไปในบางพื้นที่ อีกทั้งสายน้ำบางแห่งยังได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย การทิ้งขยะลงคูคลอง บางพื้นที่รุนแรงขนาดที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ ทำให้น้ำเสียทั้งลำน้ำก็มี

ภาคกลาง คือ ภูมิภาคตอนกลางของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลักษณะภูมิประเทศของภาคกลางประกอบไปด้วย ที่ราบซึ่งเกิดจากการที่แม่น้ำพัดพาเอาเศษหิน เศษดิน กรวดทราย และตะกอนมาทับถมพอกพูนมาเป็นเวลานาน แม้จะทำให้เกิดสันดอนในแม่น้ำเป็นอุปสรรคในการคมนาคมทางน้ำ แต่ดินตะกอนที่แม่น้ำพัดพามา มีประโยชน์ในการปลูกข้าว เพราะดินตะกอนสามารถอุ้มน้ำได้ แม่น้ำในภาคกลางนอกจากมีแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำบางปะกงแล้ว ยังประกอบด้วย แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำน้อย แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำสะแกกรัง และแม่น้ำเพชรบุรี มีพื้นที่ครอบคลุมหลายจังหวัด และภาคกลางเป็นพื้นที่มีแม่น้ำสาขามาก จึงมีการพัฒนาชลประทานครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง ส่งผลให้ผู้คนที่อยู่ในที่ราบภาคกลาง สามารถทำนาและปลูกพืชได้ตลอดปี มีการปลูกข้าวมากทำให้มีโรงสีข้าว โรงผลิตน้ำตาล หรือโรงงานต่างๆ กระจายกันอยู่ทั่วทั้งราบภาคกลาง ดังเช่นในชุมชนลาดชะโดมีโรงสีข้าวในชุมชน แสดงให้เห็นว่าผู้คนมีการทำนากันอย่างเข้มข้นถึงขนาดมีโรงสีในชุมชน และส่งขายผ่านลำคลอง สู่มแม่น้ำเจ้าพระยา และออกต่างประเทศทางอ่าวไทยต่อไปอีกด้วย

พื้นที่ภาคกลาง การทำมาหากินและการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนล้วนสัมพันธ์กับแหล่งน้ำทั้งสิ้น การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้านหรือคุ้มบ้าน เป็นการอยู่ในทุ่งเดียวกัน หรือ “ลุ่มน้ำเดียวกัน” หรือในทางจิตวิญญาณมีความเชื่อหรือนับถือศาสนาเดียวกัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544 : 63) โดยชุมชนหรือหมู่บ้านที่ตั้งขึ้น เป็นคนละเรื่องที่จะนิยามแยกหมู่บ้านตามเขตพื้นที่การปกครองของทางราชการที่นับเอาหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ตามเขตภูมิศาสตร์เป็นเกณฑ์ ดังเช่น ชุมชนลาดชะโด ที่นับเอาคลองเป็นชื่อ หน่วยการปกครองของเทศบาลเป็นเทศบาลลาดชะโด ส่วนชื่อหมู่บ้านที่ถูกต้องตามหลักฐานราชการ คือ บ้านจักรราช และบ้านหนองน้ำใหญ่ โดยเป็นจังหวัดอยู่ช้ำอู่้ำน้ำแหล่งหนึ่งของประเทศไทย

ชุมชนลาดชะโดอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของไทยได้ เพราะมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ได้แก่

1. แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแม่น้ำที่สำคัญที่สุดของจังหวัด ทั้งในด้านเกษตรกรรม และการคมนาคมขนส่ง แม่น้ำเจ้าพระยาไหลมาจากจังหวัดอ่างทอง เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านอำเภอบางบาล อำเภอพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภอบางไทร แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดปทุมธานี รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 55 กิโลเมตร

2. แม่น้ำลพบุรี เป็นแม่น้ำที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้าย ที่อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ไหลผ่านจังหวัดลพบุรี เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอ บ้านแพรก อำเภอบางปะหัน และอำเภอพระนครศรีอยุธยา แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่หน้าวัดตองปุ ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 63 กิโลเมตร

3. แม่น้ำป่าสัก ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาเพชรบูรณ์ในเขตจังหวัดเลย แล้วไหลลงทางใต้ ผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ อำเภอท่าเรือ แล้วไหลผ่านอำเภอนครหลวง ไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายในเขต อำเภอพระนครศรีอยุธยา ที่หน้าวัดพญูเชิง รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 52 กิโลเมตร

4. แม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวาที่ อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ไหลผ่านจังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอผักไห่ อำเภอเสนา แล้วไปบรรจบกับคลองบางบาล ซึ่งเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมที่บ้านสีกุก แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลราชคราม อำเภอบางไทร รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 30 กิโลเมตร

และลำคลองลาดชะโดคือสถานที่ตั้งของชุมชนลาดชะโดพื้นที่ในการศึกษาโดยแยกออกมาจากแม่น้ำน้อยอีกทีหนึ่ง

การศึกษาเรื่องสายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำนี้เป็นการศึกษา เพื่อค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกับน้ำ และการศึกษาเพื่อค้นหามิติแห่งความสุขของชุมชนริมน้ำ จากดัชนีชี้วัดความสุขของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนาประเทศจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลักที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness-GNH) ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” โดยได้กำหนดดัชนีวัดความสุขของคนขึ้นมาตามแนวคิดความอยู่ดีมีสุข (Well-Being) โดยความอยู่ดีมีสุขให้มีความหมายในลักษณะองค์รวม มีหลายมิติและหลายองค์ประกอบ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีความหมายที่กว้างกว่าการพิจารณาด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ

ความสุขในชุมชนประกอบด้วยด้านสุขภาพครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยดี คนในชุมชนมีประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลและเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็นธรรม

การดำเนินงานและผลงานที่ได้รับจากการวิจัย (โดยสังเขป)

สังคมดีมีสุข หรือสังคมร่มเย็นเป็นสุข อาจจะใช้นิยามความหมายของชุมชนลาดชะโดได้เป็นอย่างดี เพราะชุมชนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัวและมีความสุข ทั้งคนไทย คนมอญ และคนจีน ซึ่งแม้จะมีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป แต่สามารถผสมผสานกลมกลืนกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง และเต็มไปด้วยความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคีปรองดองกัน

ชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำ สายน้ำเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ทุกชีวิตในลาดชะโด สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข สายน้ำเป็นทั้งแหล่งอาหาร แหล่งนันทนาการ และแหล่งวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 ชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ที่อยู่กับน้ำกันมาตั้งแต่เด็กถึงผู้สูงอายุ

ชีวิตในตลาดชะโดแล้วแต่ต้องพึ่งพาอาศัยสายน้ำแทบทุกกิจกรรมการดำรงชีวิต ทั้งการอุปโภค บริโภค การสัญจร และการสร้างวัฒนธรรมร่วมกัน ดังคำกล่าวของคุณยายบุญส่ง สะอาดสารสิน ที่ว่า “คลองลาดชะโดเหมือนกับพี่น้องของยาย เพราะเกิดมาก็เจอแล้ว ไม่ว่าจะอาบน้ำ ไปไหนคลองลาดชะโดจะเป็นคนนำทางไปส่ง ยายเกิดที่นี่รักที่นี่ และจะตายที่นี่ คลองสร้างชีวิตยายให้เป็นอย่างนี้”

การดำรงชีวิตในชุมชนลาดชะโด เป็นไปอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะชุมชนมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองในการสร้างความสุขร่วมกัน โดยมีระบบนิเวศวิทยาหรือสภาพแวดล้อมเป็นตัวเสริมให้ความสุขของคนในชุมชนมีความยั่งยืน เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ความสุขของคนในชุมชนมีความบริบูรณ์ตามไปด้วย คนในชุมชนยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำรงชีวิต ด้วยการดำรงอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พอกิน พออยู่ และพอใช้

ภาพที่ 2 เด็ก ๆ ชาวลาดชะโด จับปลากันตามคันนา แสดงถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสุขได้จากสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของลาดชะโด

ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ที่มุ่งเน้น “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน” นั่นคือ เน้นให้คนมีสุขภาวะที่ดี มีเศรษฐกิจที่ดี มีสัมมาชีพที่มั่นคง มีครอบครัวอบอุ่น มีสังคมชุมชนที่เข้มแข็ง มีสภาพแวดล้อมดี มีหลักประกันในชีวิต และมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและความสมานฉันท์

การมีสุขภาวะที่ดี คือ มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วย สุขภาพจิตดี อารมณ์ดี ไม่เครียด มีสติในการใช้ชีวิต มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทน เลิกอบายมุข ยึดมั่นในศีลธรรม มีปัญญาในการเรียนรู้และมีความรู้ เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชีวิตคนในชุมชนลาดชะโด พบว่า ชาวชุมชนลาด

ชะโด ส่วนใหญ่จะมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง อายุยืน อารมณ์เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส ชอบการทำบุญให้ทาน ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ เพราะสภาพแวดล้อมของชุมชนเป็นปัจจัยที่เอื้อให้ชาวชุมชนมีความสุขในการใช้ชีวิต และมีสุขภาพที่ดี ดังที่ คุณนายบุญส่ง สะอาดสารสิน ได้กล่าวว่า **“ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขมาก ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่เครียด”**

การมีเศรษฐกิจดีมีสัมมาชีพที่มั่นคง คือ มีรายได้พอเพียง มีการออม ไม่มีหนี้สินเกินฐานะของตน มีอาชีพเสริม ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือย พึ่งตนเองได้ พิษผลทางการเกษตรมีผลผลิตดี มีราคา เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับคนในชุมชนลาดชะโด พบว่า วิธีการดำรงชีวิตของคนลาดชะโดนั้น อาศัยสายน้ำในการประกอบอาชีพทั้งอาชีพทางการเกษตร และการประมง ทั้งนี้เพราะสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้คนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง เพียงพอต่อการใช้ จากการประกอบอาชีพโดยอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลัก ทำให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตลงไปได้ค่อนข้างมาก ดังที่คุณตารอย กำลังคืบ ได้เล่าให้ฟังว่า **“ตาหากินกับธรรมชาติ หิวก็กินปลา ไม่มีเงินก็ขายปลา ทุกฤดูหาปลาได้หมด”**

การมีครอบครัวอบอุ่น คือ มีความรักความเข้าใจกันในครอบครัว มีความสามัคคีปรองดอง สมาชิกครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีการทำกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวไม่ย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับคนในชุมชนลาดชะโด พบว่า คนในชุมชนลาดชะโด ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันทั้งสิ้น เพราะคนในชุมชนจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่ภายในชุมชน ถึงแม้ว่าเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้ว จะปลูกบ้านใหม่และแยกบ้านกับบิดามารดา แต่จะปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น

ภาพที่ 3 ครอบครัวมีความอบอุ่น ชาวลาดชะโดมักอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่

สมาชิกอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา จากสภาพการปลูกบ้านที่หลังคาเกยกันตลอดชุมชนและประกอบอาชีพหรือทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น บ้านทำหรีดผ้าก็ให้ลูกหลานทำกันเป็นกลุ่มเครือญาติ ทำให้มีความสนิทสนม ใกล้ชิด และคอยดูแลช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ดังคำกล่าวของคุณยายไสว คำสุทธิ ที่ว่า **“มีความสุขในชีวิต เพราะมีลูกหลานอยู่ใกล้ตัว ฐานะทางบ้านไม่ได้ลำบากอะไร เงินทองก็พอมีใช้ ไม่สบายเจ็บป่วยอะไรก็มีเงินเพียงพอไปรักษาตัวได้ ที่ดินก็มีเป็นของตนเองไม่ต้องไปเช่าคนอื่นอยู่ อยู่อย่างนี้ก็มีความสุข ถึงเราจะไม่ได้รวย แต่เราก็พอมีพอกินของเรา”**

การมีสังคมชุมชนเข้มแข็ง คือ สังคมมีความเอื้ออาทร สามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือกันและกัน สืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสวัสดิการช่วยเหลือดูแลผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาสและคนพิการ ปลอดภัยปลอดภัย เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด พบว่า ชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เพราะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชาวชุมชนร่วมมือร่วมใจกัน มีความสามัคคีสามัคคี รักใคร่ห่วงใยกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ เมื่อมีงานประเพณี ชาวชุมชนจะร่วมงานประเพณีกันอย่างพร้อมเพรียง เช่น การไหว้ศาล ที่ไม่ว่าอยู่ที่ใดก็ต้องกลับมาร่วมงานทุกครั้ง หรืองานจัวที่คนในชุมชนจะช่วยเหลือกัน โดยไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์

การมีสภาพแวดล้อมดี คือ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด พบว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตค่อนข้างมาก เพราะทุกคนในชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นญาติพี่น้องกัน รักและสามัคคีกัน จึงไม่ประสบปัญหามากนัก นอกจากนี้คนในชุมชนต่างสำนึกและเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของสายน้ำ จึงมีการอนุรักษ์และดูแลสายน้ำเป็นอย่างดี เพื่อรักษาระบบนิเวศให้ดำรงอยู่สืบต่อไป ดังเช่นการร่วมกันเก็บกักฝักตบขวาในคลอง การจัดตั้งกฎการใช้ลำคลองร่วมกันหากใครฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษ การไม่จับปลาฤดูวางไข่ แม้ในปัจจุบันนี้ สายน้ำจะถูกลดบทบาทและความสำคัญลงไปแล้วก็ตาม แต่ชาวชุมชนยังให้ความสำคัญกับสายน้ำอยู่เช่นเดิม เพราะสายน้ำและสภาพแวดล้อมที่ดีนำมา ซึ่งความสุขของคนในชุมชน ดังที่ คุณวันดี อุไรรุจน์ กล่าวไว้ว่า **“ชอบที่นี้ ที่นี้ที่อยู่แล้วมีความสุขตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อากาศเย็นสบาย มลภาวะน้อย ชุมชนไม่แออัด ไม่เหมือนสามชุก หรืออัมพวา เพราะแออัดและร้อน”**

การมีหลักประกันในชีวิต คือ มีปัจจัย 4 เพียงพอ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม และมีที่ดินทำกิน เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด พบว่า ชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ดังนั้นหากชาวชุมชนยังคงเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และร่วมกันอนุรักษ์หรือร่วมกันดูแล ก็สามารถมั่นใจได้ว่าคนในชุมชนจะมีหลักประกันในชีวิตที่มั่นคงต่อไปตราบนานเท่านาน ดังคำกล่าวของคุณลุงสุรินทร์ ขวัญแก้ว ที่ว่า

“ที่นี่สมบูรณ์มาก ทั้งปลาผัก อาหาร จับหรือเด็ดกันได้ ไม่กลัวสารเคมี ระบบนิเวศที่นี่ยังดี น้ำเสียบ้างแต่ยังไม่หนาน” และ คำกล่าวของคุณลุงสุขชิน อ่ำสกุล ที่ว่า **“ปัจจุบันแม่ปลาตกลงแต่ก็เพียงพอต่อคนในชุมชน”**

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนลาดชะโด มีรูปแบบวิถีชีวิตอันโดดเด่น และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่เน้นเรื่อง “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน” อย่างมาก ดังนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีความสุขอย่างยั่งยืน โดยความสุขของคนในชุมชนนั้น สามารถวัดได้จากวิธีวัดความสุขและตัวชี้วัดความสุขทั้งในระดับตนเองและครอบครัว และวิธีการวัดความสุขในระดับชุมชน ดังนี้

วิธีการวัดความสุขในระดับตนเองและครอบครัว สามารถดำเนินการและวัดได้ โดยดูจากประเด็นสำคัญ อาทิ 1) ด้านสุขภาวะ 2) ครอบครัวอบอุ่น 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) สภาพแวดล้อมและความปลอดภัย 5) สภาพแวดล้อมและความปลอดภัย 6) เศรษฐกิจเข้มแข็งและความเป็นธรรม

จากการสังเกตและสัมภาษณ์คนในชุมชน จะพบว่า คนในชุมชนมีความสุขในชีวิตในระดับตนเองและครอบครัวอย่างมาก เพราะครอบครัวมีความอบอุ่น ญาติพี่น้องอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน มีสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตที่ดี ทุกคนรู้หน้าที่ของตนเอง ช่วยกันทำมาหากินโดยพึ่งพิงทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเพียงพอ พอใจในสิ่งที่ตนมี ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และไม่ต้องกู้เงินจากแหล่งเงินทุนอื่น

วิธีการวัดความสุขในระดับชุมชนลาดชะโด อาจจะสามารถดำเนินการและวัดได้ โดยดูจากความสุขในเรื่องที่คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ส่วนใหญ่จะพบได้จากการจัดงานประเพณีประจำของชุมชน เช่น ศาลเจ้าลาดชะโดจะมีการจัดงาน “ปึงเถ่ากงมาลาดชะโด” จัดงานปีละ 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันไหว้พระจันทร์ จะทำให้คนในชุมชนได้ช่วยกันจัดเตรียมงาน ได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ช่วยกันรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน **ความสุขในเรื่องความปลอดภัยในชุมชน** โดยชุมชนไม่มีโจรหรือแม้แต่การลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีการทำร้ายร่างกาย เพราะว่าส่วนใหญ่แต่ละครอบครัวในชุมชนจะเป็นครอบครัวใหญ่ คือมีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกัน อยู่บ้านเดียวกัน จึงทำให้สามารถป้องกันความปลอดภัยของสมาชิกภายในครอบครัวได้อย่างทั่วถึง ไม่มีวัยรุ่นมั่วสุม ไม่มีการมั่วสุมเสพยาเสพติด เพราะภายในชุมชนมีป้อมตำรวจหลายจุด มีตำรวจชุมชนดูแลความปลอดภัย **ความสุขในเรื่องสาธารณูปโภคเข้าถึงทุกครัวเรือน** มีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเข้าถึง สะดวกสบาย มีโทรศัพท์สาธารณะ มีโทรศัพท์สาธารณะบริการหลายจุด **ความสุขในเรื่องสุขภาพของคนในชุมชนดี** ไม่เจ็บป่วยหรือเป็นโรค ไม่มีโรคระบาด เช่น ไข้เลือดออก คนในชุมชนได้รับการรักษาทั่วถึง เด็กได้รับการฉีดวัคซีน

ครบทุกคน มีอนามัยให้บริการใกล้บ้าน **ความสุขในเรื่องเศรษฐกิจในชุมชนดี** ราคาผลผลิตดี หักหนี้สินน้อยลง การมีอาชีพที่หลากหลาย มีโอกาสในการทำงาน เช่น อาชีพรับจ้าง อาชีพค้าขาย อาชีพทางการประมง อาชีพทางการเกษตร อาชีพทำปลาเค็ม เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพียงพอ การมีอาชีพเสริมรายได้ มีเงินออม ลดต้นทุนในการประกอบอาชีพ และมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม **สุดท้ายความสุขในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่** เช่น ทำบุญแม่โพสพ ลอยกระทง สงกรานต์ การเข้าวัดทำบุญ และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นสนับสนุนการประกอบอาชีพ เช่น การรับขวัญข้าว จะทำในช่วงที่ข้าวกำลังตั้งท้อง คือช่วงประมาณเดือน 12 ไทย (เดือนพฤศจิกายน) จะทำในวันศุกร์ หรืออาจทำในวันลอยกระทง

จากวิธีการวัดความสุขในระดับชุมชนข้างต้น เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด จะเห็นว่า ชุมชนลาดชะโดมีประเด็นสำคัญที่สามารถวัดความสุขได้อย่างครบถ้วน เพราะคนในชุมชนมีความสามัคคีกัน มีกิจกรรมร่วมกัน คือ งานแข่งเรือ งานไหว้ศาล งานงิ้ว เป็นต้น เพราะทุกคนต่างรู้บทบาทและหน้าที่ของตน สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ทางด้านความปลอดภัยในชุมชนนั้น เนื่องจากส่วนใหญ่คนในชุมชนเป็นญาติพี่น้องกัน จึงดูแลซึ่งกันและกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีความปลอดภัยจากอาชญากรรมและยาเสพติด ด้านสาธารณสุขพบโรคเข้าถึงทุกครัวเรือน ชุมชนมีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเข้าถึง สะดวกสบาย ด้านสุขภาพของคนในชุมชนดี ไม่เจ็บป่วยหรือโรคภัย ไม่มีโรคระบาด มีสุขภาพจิตดี ไม่เครียด คนในชุมชนมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา การจัดการศึกษาและโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทางด้านเศรษฐกิจในชุมชน เมื่อมีการฟื้นฟูตลาดลาดชะโด ให้มีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ทำให้ชาวชุมชนมีรายได้มากขึ้น เพราะสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังประกอบอาชีพที่หลากหลาย แรงงานมีงานทำ มีโอกาสในการทำงาน มีรายได้ที่เพียงพอ และมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นก็ยังคงอยู่ เช่น ทำบุญแม่โพสพ ลอยกระทง สงกรานต์ การเข้าวัดทำบุญ เป็นต้น ซึ่งการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามนี้ ทำให้คนในชุมชนมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต มีความตระหนักและร่วมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชน

โดยสรุปแล้ว ความสุขของคนในชุมชนลาดชะโด เกิดจากการใช้ชีวิตอยู่ในระบบนิเวศ สังคม และวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม รวมถึงการใช้ชีวิตอย่างมีสติและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น รู้จักรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของตนไว้ และความรู้รักสามัคคีกันในชุมชน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 1 – ตารางที่ 3 ซึ่งสอดคล้องกับความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ของประเทศภูฏานที่เป็นการวัดการพัฒนาประเทศที่ไม่ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เน้น “ความสุข” ที่แท้จริงของคนในสังคม โดยการพัฒนาสังคมมนุษย์ที่แท้จริงเกิดจากการพัฒนาด้านวัตถุ และจิตใจควบคู่กันไป ภายใต้หลักการสำคัญ 4 ประการ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ และการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการมีธรรมาภิบาล

จากการศึกษาครั้งนี้นอกจากใช้วิธีการศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ การสังเกต การสัมภาษณ์เป็นหลักแล้ว ยังใช้แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความสุขของคนในชุมชนจากแบบสอบถามสามารถจำแนกออกเป็นข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามทั้งเพศ การศึกษา อายุ และระดับความสุขของคนในชุมชนตามตารางด้านล่างดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการจำแนกเพศผู้ตอบแบบสอบถามเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในชุมชน

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ชาย	33 คน	41.25 %
หญิง	47 คน	58.75 %
รวม	80 คน	100 %

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยเป็นเพศหญิง ร้อยละ 58.75 และเพศชาย ร้อยละ 41.25

ตารางที่ 2 แสดงการจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ประถมศึกษา	39	48.75
มัธยมศึกษา	24	30
สูงกว่ามัธยมศึกษา	10	12.50
อื่นๆ	7	8.75

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา คือ ร้อยละ 48.75 รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 30, สูงกว่ามัธยมศึกษา ร้อยละ 12.5 และ อื่นๆ ร้อยละ 8.75

ตารางที่ 3 แสดงช่วงอายุและระดับความสุข

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	เพศ		ระดับความสุข	
		ชาย	หญิง	มาก / พอเพียง	น้อย
5 – 19 ปี	8	4	4	8 %	2 %
20 – 34 ปี	17	4	13	16 %	6 %
35 – 49 ปี	25	7	18	18 %	8 %
50 – 64 ปี	19	8	11	18 %	6 %
65 – 79 ปี	9	2	7	10 %	4 %
80 – 94 ปี	2	1	1	2 %	2 %
รวม	80	26	54	72 %	28 %

จากตารางที่ 3 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทุกช่วงอายุ มีระดับความสุขอยู่ในระดับมาก ยกเว้น ช่วงอายุ 80-94 ปี ที่มีระดับความสุขมากและน้อยในจำนวนที่เท่ากัน เมื่อพิจารณาโดยรวม จะพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความสุขอยู่ในระดับมาก คือ ร้อยละ 72 มีเพียงส่วนน้อย เท่านั้นที่มีความสุขอยู่ในระดับน้อย คือ ร้อยละ 28

การนำเสนอข้อมูลโดยการจำแนกเป็นตารางดังกล่าว แม้มีได้ละเอียดตามระเบียบวิธีนัก เพียงแต่เป็นส่วนประกอบให้สามารถมองเห็นภาพความสุขของคนในชุมชนได้ชัดเจนขึ้น แต่ทั้งนี้ ความสุขเป็นมิติแห่งจิตใจ การนำเสนอความสุขจึงเป็นการพรรณนาความดังจากคำสัมภาษณ์ของคนในชุมชนที่ให้ภาพความสุขแตกต่างกัน ทั้งความสุขได้อยู่กับญาติ พี่น้องลูกหลาน เห็นลูกหลานมีความสุขการไม่เจ็บป่วย การพักผ่อน การเข้าถึงสาธารณสุขภาค การมีรายได้เลี้ยงชีพ เป็นต้น

จากการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้ค้นพบมิติแห่งความสุขของคนในชุมชนอันเกิดจากสายน้ำ ดังนี้

1. มิติทางเศรษฐกิจ จากสภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพที่หลากหลาย โดยอาศัยวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการหาเลี้ยงชีวิต คนในชุมชนอยู่ร่วมกับสายน้ำอย่างมีความสุข ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ถึงแม้ว่าสายน้ำจะถูกลดบทบาทลงไปบ้าง เนื่องจากความเจริญเข้ามาแต่คนในชุมชนก็ยังให้ความสำคัญกับสายน้ำ เพราะสายน้ำคือแหล่งกำเนิดของอาหาร อาชีพ และเส้นทางคมนาคม สายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตคน ทำให้คนมีความสุขและดำรงอยู่ได้

2. มิติทางสังคมและวัฒนธรรม สายน้ำเป็นเสมือนตัวเชื่อมโยงและตัวสร้างวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนมีหลากหลายชาติพันธุ์ จึงมีวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อแตกต่างกัน แต่เมื่ออยู่ร่วมกัน โดยอาศัยสายน้ำเดียวกันในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรม รวมทั้งเกิดวัฒนธรรมใหม่ที่มาจากสายน้ำอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าสายน้ำสร้างความสุขและนำมาซึ่งสันติสุขของคนในชุมชน โดยมีสายน้ำเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์

การนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้

1. การประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา
2. การนำไปเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลงานวิจัย/ผลผลิต สิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรม หรืออื่น ๆ ที่ได้จากการทำวิจัย และมี Impact ต่อสังคม, ประเทศชาติได้รับประโยชน์อะไร

การศึกษาในด้านนี้ นอกจากการค้นคว้าวัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับสายน้ำ โดยการถอดความรู้จากภูมิปัญญาแล้ว ยังเป็นการค้นหามิติแห่งความสุขของชุมชนริมน้ำ ภายใต้กรอบคิดของคนในชุมชนเอง และเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบ (Model) ที่เรียบง่ายและเป็นสุข ตามวิถีชีวิตคนริมน้ำและขยายผลในวงกว้างต่อไป

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการทำวิจัย

1. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยน้อย
2. ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินการ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1. ควรนำแบบแผนการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ต่อไป
2. ควรส่งเสริม และให้การสนับสนุนชุมชนให้รักษาความมีเอกลักษณ์ของตนไว้

งานวิจัยที่คาดว่าจะดำเนินการต่อไป

ชาติพันธุ์ : ความเชื่อ วัฒนธรรมคนริมน้ำ

คณะผู้ทำวิจัย

1. **ชื่อสกุล** ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรุวรรณ ขำเพชร **หัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน**
สังกัด คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่ตั้ง 114 ซ.สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐110
โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-649-5000 ต่อ 5570
อีเมลล์ kjaruwan@yahoo.com
2. **ชื่อสกุล** อาจารย์ถวัลย์ ภูถวัลย์
สังกัด คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่ตั้ง 114 ซ.สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐110
โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-649-5000 ต่อ 5570
อีเมลล์ thawan@hotmail.com

3. **ชื่อสกุล** อาจารย์ ดร.วรรณรัตน์ รัตนวรางค์
สังกัด คณะนิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
ที่ตั้ง 18/18 ถ.บางนา-ตราด กิโลเมตรที่ 18 อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 10546
โทรสาร 02-312-6296
อีเมลล์ wannarat_r@hotmail.com
4. **ชื่อสกุล** อาจารย์อดิศร เสมแย้ม
สังกัด สถาบันเอเชียแปซิฟิก
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่ตั้ง 254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กทม. 10330
โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-218-7468 โทรศัพท์ 081-414-5643
อีเมลล์ adisorn.s@chula.ac.th
5. **ชื่อสกุล** อาจารย์พงษ์ศักดิ์ ขำเพชร
สังกัด สำนักงานกฎหมาย P.C.S.
336/13 ถนนราชดำเนิน ตำบลคลองกระแซง
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี
โทรศัพท์มือถือ 081-8373644
อีเมลล์ pongsakpet@yahoo.com
6. **ชื่อสกุล** นายอนุพันธ์ คำปັນ
สังกัด คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ที่ตั้ง 114 ซ.สุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๙ 10110
อีเมลล์ toonytoony 2004@gmail.com

ทุนสนับสนุน

ได้รับทุนสนับสนุนจากเงินงบประมาณสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

ประจำปีงบประมาณ 2552

เริ่มงานวิจัย ปี 2552

สิ้นสุดงานวิจัย ปี 2553

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องสายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ ณ ชุมชนลาดชะโด อำเภอผักไห่ พระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนริมคลองลาดชะโด ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคลองและค้นหามิติแห่งความสุขของคนในชุมชน

ชุมชนลาดชะโดประกอบด้วยตำบลจักรราชและตำบลหนองน้ำใหญ่รวมเป็นเทศบาลลาดชะโด โดยสองชุมชนอยู่คนละฝั่งคลองที่ขุดเมื่อปี พ.ศ.2470

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนโบราณที่ผู้คนอยู่รวมกันตั้งแต่สมัยสงครามไทยกับพม่า คนท้องถิ่นประกอบด้วยคนมอญและไทย ต่อมาคนจีนเข้ามาค้าขายโดยอาศัยอยู่บนแพริมฝั่งคลอง ส่วนคนไทยท้องถิ่นยังชีพด้วยการเพาะปลูกและจับปลา วัฒนธรรมทั้ง 2 กลุ่มผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันและรวมทั้งความเชื่อท้องถิ่นการนับถือผีของคนมอญ

จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์พบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่และหากินกับคลองนำมาซึ่งความสุข ผู้คนอาศัยอยู่อย่างมีความสุขและคลองลาดชะโดยังมีความทรงจำทางสังคมและวัฒนธรรมเนื่องด้วยรัชกาลที่ 5 และอดีตนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เดินทางผ่านและมาเยี่ยมชุมชนแห่งนี้ ระบบนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับลำน้ำผูกมัดผู้คนให้อยู่อย่างมีความสุข

Abstract

This is an ethnographic study of Lad Chado village in the Pak Hai district of Ayutthaya province to examine the ethno-socio-cultural relationship of people living along the Lad Chado canal. The objectives of this research are to study how the people subsist with the river and try to discover the reason for happiness in the community.

The name of the municipality is Lad Chado but the names of two villages, Chakaraj and Nong Nam Yai, continue to exist. Nong Nam Yai and Chakaraj are on opposite sides of the canal. In fact Lad Chado is the name of the canal. It was dug in the year 1927.

Findings show that in the past this community gathered people from the fighting between the Thais and the Burmese. The local people were Mon and Thai. After this, the Chinese moved into the community and settled down to live on raft along the river. They were merchants. The local Thais lived on the river bank by growing rice and fishing. Then they assimilated both traditional Thai and Chinese customs and indigenous rituals such as believing in ghosts.

In this historical, cultural community, local wisdom brought well-being and happiness. People lived a happy life on the canal. The Lad Chado canal is important in social memory in happiness because King Rama V, and the former Prime Minister, Maj.Gen Mom Rajawongse Kukri Pramoj visited there. The canal serves as an ecological system as well as being a traditional and uniting factor in lives. Community of well-being and happiness.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่องสายน้ำ สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์ ข้อมูลจากชาวชุมชนลาดชะโด อำเภอฟักไห้ พระนครศรีอยุธยา เทศบาลลาดชะโด และที่สำคัญ คือ คุณนพรัตน์ ศรีสุนันท์และคุณธีรพัฒน์ โต้พินชานนท์ ที่เป็นห่วงเป็นใยขณะนักวิจัย โดยพวกเรา รู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง ขอขอบคุณชาวลาดชะโดที่เห็นความสำคัญกับสายน้ำในชุมชน คือ คลองลาดชะโด และการอนุรักษ์วิถีแห่งคนริมน้ำในประเพณีต่างๆแม้ประเพณีและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ตามกาลเวลา แต่ชาวชุมชนยังรักในบ้านเกิดของตนเอง เพราะทำให้ชีวิตมีความสุขนั่นเอง

ขอขอบคุณนางสาวรัชดาภรณ์ ตัณฑิกุล นางสาวรินนา ทากุดเรือ และนางสาวจิตติมาศ เจริญสุข ผู้พากเพียรจัดทำและพิมพ์ต้นฉบับอย่างไม่ย่อท้อ ขอขอบคุณนิสิตพัฒนาชุมชนเมืองที่ลงพื้นที่รวบรวมข้อมูลเบื้องต้น และสุดท้ายงบประมาณในการดำเนินงานจากเครือข่ายวิจัยภาคกลาง ตอนบนและมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารบัญ

หน้า

บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ฅ
Abstract	ณ
กิตติกรรมประกาศ	ด
สารบัญ	ต
บัญชีตาราง	ท
บัญชีแผนที่	ธ
บัญชีภาพประกอบ	น
บทที่	
1 บทนำ	1
ภูมิหลังและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	5
ขอบเขตของโครงการวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดภูมิปัญญา	7
แนวคิดน้ำกับการก่อเกิดวัฒนธรรม	10
การพัฒนาดัชนีชี้วัดในประเทศและต่างประเทศ	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย	28
3 วิธีดำเนินการวิจัย	29
วิธีการรวบรวมข้อมูล	29
สนาม	30
การเข้าสู่สนาม.....	31
การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	32
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	32

สารบัญ

หน้า

บทที่

4	สำนักทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลาดชะโด	33
	ความเป็นมาของชุมชน	35
	สถานที่ตั้งชุมชนลาดชะโด.....	36
	อัตลักษณ์ของชุมชนลาดชะโด	38
	เศรษฐกิจชุมชน	46
	เกษตรกรรม	48
	การทำประมง	57
	หรีดผ้าลาดชะโด.....	67
	ความสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม	72
	การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน.....	75
5	ระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน.....	78
	ระบบนิเวศของชุมชน.....	78
	วัฒนธรรมชุมชน.....	92
	เรื่อกับวัฒนธรรมคนริมน้ำ.....	102
6	สรุป สายน้ำกับความสุข.....	110
	สรุป.....	110
	บรรณานุกรม.....	118
	ภาคผนวก.....	121
	ประวัติย่อผู้วิจัย.....	137

บัญชีตาราง

หน้า

ตารางที่

1	แสดงการจำแนกเพศผู้ตอบแบบสอบถามเรื่องการดำรงชีวิต อย่างมีความสุขในชุมชน	๗
2	แสดงการจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามระดับการศึกษา	๗
3	แสดงช่วงอายุและระดับความสุข	๗
4	แสดงช่วงเวลากการทำงานปรั้ง	51
5	แสดงช่วงเวลากการทำงานปี	53
6	แสดงช่วงเวลากการทำงานปรั้งและนาปีในรอบปี	54
7	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างฤดูกาลการจับปลา	61
8	แสดงช่วงเวลากการทำงานประมง	62
9	แสดงอาชีพคนในชุมชน	71
10	แสดงช่วงเวลากการเปลี่ยนแปลงในชุมชนลาดชะโด	77
11	แสดงพืชน้ำในคลองลาดชะโด	83
12	ปฏิทินประเพณีประจำปีของลาดชะโด	100
13	ปฏิทินความเชื่อประจำปีของลาดชะโด	101
14	ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของลาดชะโด	101
15	แสดงการจำแนกเพศผู้ตอบแบบสอบถามเรื่องการดำรงชีวิต อย่างมีความสุขในชุมชน	115
16	แสดงการจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามระดับการศึกษา	115
17	แสดงช่วงอายุและระดับความสุข	116

บัญชีแผนที่

หน้า

แผนที่

1	แสดงลักษณะระบบทางน้ำและการเชื่อมโยงแม่น้ำสายหลักในพื้นที่การศึกษา.....	4
2	แสดงเส้นทางการคมนาคมและลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่การศึกษา	31
3	แสดงขอบเขตการปกครองในพื้นที่ศึกษา อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	37
4	แสดงที่ตั้งร้านค้าในตลาดบกลาดชะโด..	40

บัญชีภาพ

หน้า

ภาพที่

1	ชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ที่อยู่กับน้ำกันมาตั้งแต่เด็กถึงผู้สูงอายุ	ง
2	เด็ก ๆ ชาวลาดชะโด จับปลากันตามคันนา แสดงถึงวิถีชีวิตที่ เรียบง่าย มีความสุขได้จากสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของลาดชะโด.....	จ
3	ครอบครัวมีความอบอุ่น ชาวลาดชะโดมักอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่	ฉ
4	ป้ายทางเข้าตลาดลาดชะโด	39
5	คลองลาดชะโด ชีวิตแห่งชุมชน	39
6	ห้องแถวที่เป็นร้านค้าของคนจีนหรือตลาดบกที่เคยคึกคักในอดีต.....	43
7	ตลาดลาดชะโดวันธรรมดาที่เงียบเหงา	44
8	กองทุนหมู่บ้าน หนึ่งในกองทุนกุ่มชุมชน	49
9	แปลงนาที่อยู่บริเวณหลังที่ทำการเทศบาลตำบล	49
10	จากพลาสติก นำมาทำเป็นปลาวง เพื่อเพิ่มมูลค่าราคาของสินค้าได้.....	58
11	การประมงน้ำจืดภายในคลองลาดชะโดยังเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อกันมา ตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน.....	59
12	การเหยียงแห เป็นการจับปลาที่ทำให้ได้ปลาในปริมาณที่มาก พอเพื่อยังชีพ และยังสามารถนำไปแปรรูปต่อได้.....	59
13	ไผ่ปราช้า นำปลาระดัดที่หาได้มาหมักเป็นอาหารและส่งขาย	60
14	แม่บ้านจะทำปลาวงไว้จำหน่าย	60
15	ภูมิปัญญาชาวบ้าน ถนอมอาหารโดยการทำปลาเค็ม.....	65
16	“ปลาระดัดวง” การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า.....	66
17	ปลาสด ทรัพย์ในคลองลาดชะโด.....	66
18	“พวงหรีดแห่งลาดชะโด” ศิลปะประดิษฐ์จากผ้าขนหนู	67
19	หรีดผ้าประเภทต่าง ๆ ภายในลาดชะโด.....	69
20	แปะฮง ผู้ริเริ่มทำกิจการร้านหรีดผ้าเป็นร้านแรก คือร้าน “น้ำซัย”	70

บัญชีภาพ

หน้า

ภาพที่

21	ครอบครัวนี้ปู่เคยเป็นคนที่ทำงานภายในบ้านม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งได้รับความเมตตาจากท่านก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างท่านกับครอบครัวนี้ โดยท่านเคยมาพักผ่อนที่คลองลาดชะโดและมาร่วมงานบวชที่ชุมชนแห่งนี้	73
22	บรรยากาศภายในตลาดที่คึกคักไปด้วยพ่อค้าแม่ค้าและผู้คนที่มาจับจ่ายซื้อของ โดยส่วนมากร้านค้าจะเปิดร้านในช่วงวันเสาร์ - วันอาทิตย์.....	75
23	บรรยากาศที่เงียบเหงาในวันธรรมดาที่ไม่มีนักท่องเที่ยวและร้านค้าส่วนมาก มักจะหยุดวันธรรมดา	75
24	สภาพโดยทั่วไปริมฝั่งคลองลาดชะโด.....	80
25	ประตูกั้นน้ำคลองบางคลี.....	81
26	ทางเชื่อมคนกับน้ำเข้าด้วยกัน	82
27	ผักบุงในคลองที่ใช้ประกอบอาหารและกันกลิ่นได้ด้วย.....	84
28	รองผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาณรงค์เก็บผักตบภายในคลองลาดชะโด	85
29	ป้ายณรงค์ โครงการ “คลองสวย น้ำใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม” เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวลาดชะโดรู้จักที่จะใส่ใจสิ่งแวดล้อมทางน้ำภายในชุมชนของตนเอง.....	85
30	ชะโด พันธุ์ปลาที่มีมากที่สุดในบริเวณนี้ เมื่อในอดีต จนเป็นที่มาของคำว่า “ลาดชะโด”	86
31	ภาพถ่ายโรงงานทำปุ๋ยเม็ดจากมูลไก่.....	90
32	ยอขนาดใหญ่ ทำให้จับปลาได้มาก	91
33	ศาลเจ้าลาดชะโดเก่าทำด้วยไม้ถ่ายต่อการผุพัง	93
34	ศาลเจ้าลาดชะโดใหม่ทำด้วยปูนมีความคงทน.....	94
35	ศาลพ่อแก่ หมู่ 2	95
36	ศาลพ่อราชขุนแผน (เจ้าพ่อหนูแดง).....	95
37	ศาลพ่อปู่ พ่อหลวง พ่อทองคำ.....	95
38	ศาลพระภูมิ ศาลเจ้า.....	96

บัญชีภาพ

ภาพที่	หน้า
39	ศาลตะเคียนตามบ้านเรือนของชาวลาดชะโด 96
40	ศาลพระกรุงสินชัย..... 96
41	ศาลพ่อใหญ่..... 97
42	ศาลพ่อแก่-พ่อศรีไพร..... 97
43	เรือกระแซง..... 102
44	เรือเข็ม..... 102
45	ภาพลักษณะของเรือเอี่ยมจุ่น..... 103
46	ภาพเรือมอ จากพิพิธภัณฑ์ ณ โรงเรียนวัดลาดชะโด 103
47	เรือแปะหรือ อีแปะ..... 104
48	เรือสแตนเลส..... 104
49	เรือกำมณียังใช้เพื่อให้พระสงฆ์ออกบิณฑบาตในตอนเช้า 105
50	เรือพลาสติก..... 106
51	ภาพลักษณะของเรืออีโปง..... 107
52	ภาพถ่ายเรือหมูจากพิพิธภัณฑ์ ณ โรงเรียนวัดลาดชะโด 107
53	เรือ "รุ่งเรืองรัศมี" ที่ชุมชนลาดชะโดนำมาแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม และถ่ายรูปที่หน้าตลาดลาดชะโด 108

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลังและความเป็นมาของปัญหา

วิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกี่ยวข้องกับทรัพยากรและปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่ไม่พ้นจากเขตรมรสุมหรือแหล่งน้ำ เพื่อก่อเกิดแหล่งอาหารและวัฒนธรรมทั้งหมด การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศบริเวณแถบนี้ได้สมญานามหรือรู้จักกันทั่วไปว่าเป็น “สังคมน้ำ” หรือ Hydraulic Society หรือ Hydrographic Society เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตผูกขาดอยู่กับน้ำและการปลูกข้าว หรือ Rice Monopoly Cultural และข้าวยังเป็นปัจจัยพื้นฐานสร้างวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาอีกมากมาย อาทิ พิธีแรกนา การทำบุญข้าว หรือพิธีกรรมในรอบ 12 เดือนของคนไทย จึงไม่พ้นวัฏจักรของน้ำและข้าวนั่นเอง

พื้นที่ภาคกลาง พื้นที่แหล่งลุ่มน้ำที่มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านชุมชนภาคกลาง จึงมักสร้างอยู่ติดริมน้ำ และมีประวัติความเป็นมาของสถานที่ ตลอดจนวัฒนธรรมชุมชนที่สืบทอดกันเนิ่นนาน และสิ่งหนึ่งที่ควบคู่กับชุมชนริมน้ำมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ ตลาดน้ำหรือตลาดริมน้ำที่มีอยู่มากมายกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำสำคัญในท้องถิ่นภาคกลาง คือ แม่น้ำบางปะกง มีตลาดน้ำบ้านใหม่ (จังหวัดฉะเชิงเทรา) ตลาดหนองชะอม (จังหวัดปราจีนบุรี) แม่น้ำเจ้าพระยา มีตลาดน้ำตลิ่งชัน (กรุงเทพฯ) เกาะเกร็ด (จังหวัดนนทบุรี) ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง (จังหวัดสมุทรปราการ) แม่น้ำแม่กลอง ตลาดน้ำอัมพวา (จังหวัดสมุทรสงคราม) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (จังหวัดราชบุรี) และแม่น้ำท่าจีน ตลาดน้ำศรีประจันต์ ตลาดเก้าห้อง (จังหวัดสุพรรณบุรี) ตลาดน้ำมีได้เป็นเพียงจุดแลกเปลี่ยนสินค้าซื้อของสำหรับผู้คนริมน้ำที่เป็นชาวนา ชาวสวน ที่มีทั้งผัก ผลไม้ อุปกรณ์ทำนา ทำไร่ หรืออื่นๆ เท่านั้น สายน้ำที่เป็นที่ตั้งของตลาดน้ำก่อเกิดรูปแบบของวัฒนธรรมของคนริมน้ำขึ้นมาอย่างน่าสนใจ ศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่สังคมเศรษฐกิจของประเทศมีการแข่งขันสูง ทุกคนต่างดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอดในยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้ปีบรัดความเป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์และก่อเกิดจากสายน้ำ ลบเลือน หรือกระทั่งหายไปในพื้นที่ อีกทั้งสายน้ำบางแห่งยังได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย การทิ้งขยะลงคูคลอง บางพื้นที่รุนแรงขนาดที่โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ ทำให้น้ำเสียทั้งลำน้ำก็มี

ภาคกลาง คือ ภูมิภาคตอนกลางของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลักษณะภูมิประเทศของภาคกลางประกอบไปด้วย ที่ราบซึ่งเกิดจากการที่แม่น้ำพัดพาเอาเศษหิน เศษดิน กรวดทราย และตะกอนมาทับถมพอกพูนมาเป็นเวลานาน แม้จะทำให้เกิดสันดอนในแม่น้ำ เป็นอุปสรรคในการคมนาคมทางน้ำ แต่ดินตะกอนที่แม่น้ำพัดพามา มีประโยชน์ในการปลูกข้าว เพราะดินตะกอนสามารถอุ้มน้ำได้ แม่น้ำในภาคกลางนอกจากมีแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำบางปะกงแล้ว ยังประกอบด้วย แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำน้อย แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำสะแกกรัง และแม่น้ำเพชรบุรี มีพื้นที่ครอบคลุมหลายจังหวัด และภาคกลางเป็นพื้นที่มีแม่น้ำสาขามาก จึงมีการพัฒนาชลประทาน ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง ส่งผลให้ผู้คนที่อยู่ในที่ราบภาคกลาง สามารถทำนาและปลูกพืชได้ตลอดปี มีการปลูกข้าวมากทำให้มีโรงสีข้าว โรงผลิตน้ำตาล หรือโรงงานต่างๆกระจายกันอยู่ทั่วทั้งที่ราบภาคกลาง ดังเช่นในชุมชนลาดชะโดมีโรงสีข้าวในชุมชน แสดงให้เห็นว่าผู้คนมีการทำนากันอย่างเข้มข้น ถึงขนาดมีโรงสีในชุมชน แคมส่งขายผ่านลำคลอง สู่มแม่น้ำเจ้าพระยา และออกต่างประเทศทางอ่าวไทยต่อไปอีกด้วย

พื้นที่ภาคกลาง การทำมาหากินและการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนล้วนสัมพันธ์กับแหล่งน้ำทั้งสิ้น การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้านหรือคุ้มบ้าน เป็นการอยู่ในทุ่งเดียวกัน หรือ “ลุ่มน้ำเดียวกัน” หรือในทางจิตวิญญาณมีความเชื่อหรือนับถือศาสนาเดียวกัน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544 : 63) โดยชุมชนหรือหมู่บ้านที่ตั้งขึ้น เป็นคนละเรื่องที่จะนิยามแยกหมู่บ้านตามเขตพื้นที่การปกครองของทางราชการที่นับเอา หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ตามเขตภูมิศาสตร์เป็นเกณฑ์ ดังเช่น ชุมชนลาดชะโด ที่นับเอาคลองเป็นชื่อ หน่วยการปกครองของเทศบาลเป็นเทศบาลลาดชะโด ส่วนชื่อหมู่บ้านจริงๆ คือ บ้านจักรราช กับบ้านหนองน้ำใหญ่ เป็นต้น

ชุมชนลาดชะโดอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนี้เป็นอยู่ช้านานของไทยเลยก็ว่าได้ เพราะมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ได้แก่

1. แม่น้ำเจ้าพระยา เป็นแม่น้ำที่สำคัญที่สุดของจังหวัด ทั้งในด้านเกษตรกรรม และการคมนาคมขนส่ง แม่น้ำเจ้าพระยาไหลมาจากจังหวัดอ่างทอง เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ผ่านอำเภอบางบาล อำเภพระนครศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภอบางไทร แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดปทุมธานี รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 55 กิโลเมตร

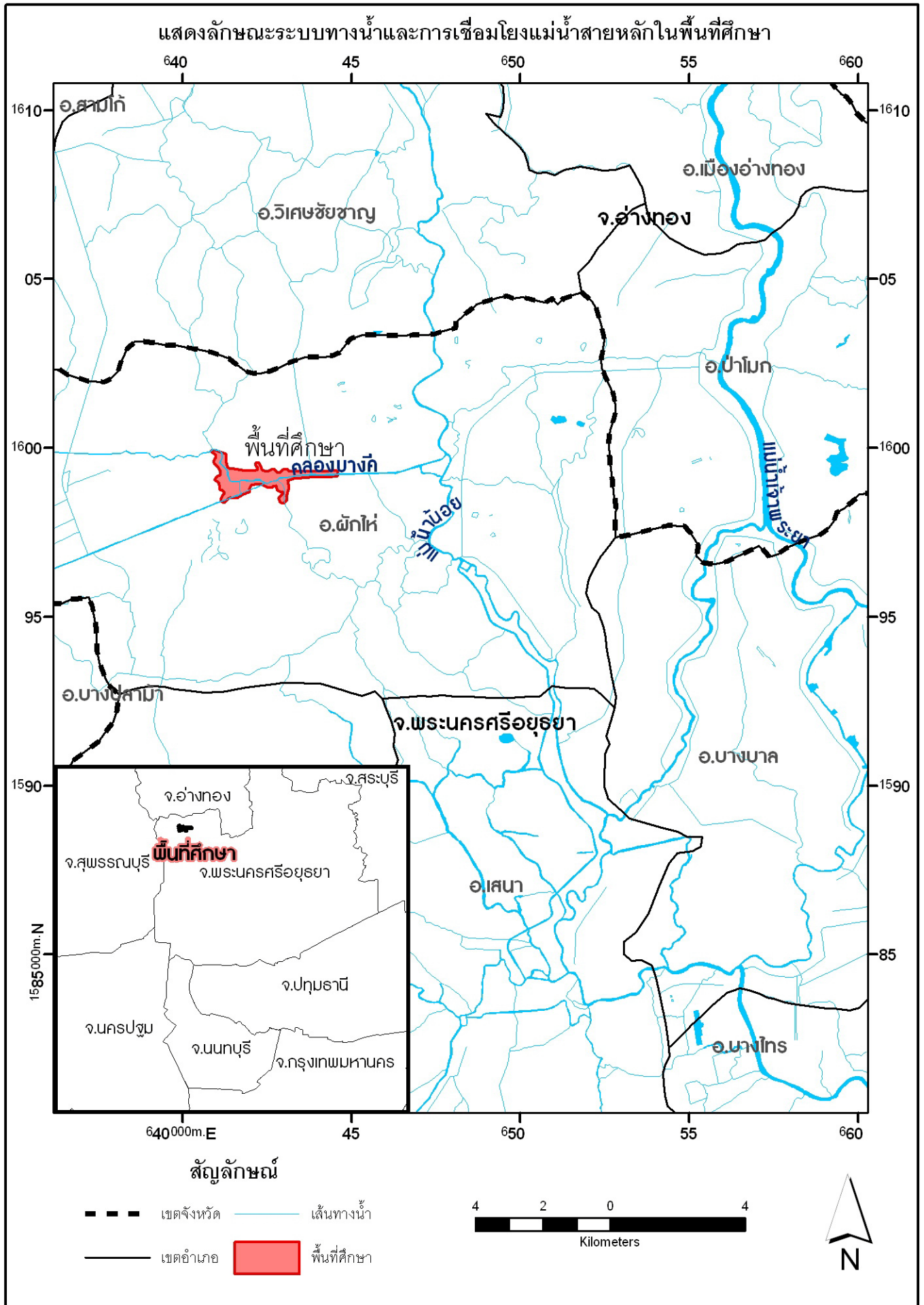
2. แม่น้ำลพบุรี เป็นแม่น้ำที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้าย ที่อำเภเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ไหลผ่านจังหวัดลพบุรี เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภ บ้านแพรก อำเภอบางปะหัน และอำเภพระนครศรีอยุธยา แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่หน้าวัดตองปุ ในเขตอำเภพระนครศรีอยุธยา รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 63 กิโลเมตร

3. แม่น้ำป่าสัก ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาเพชรบูรณ์ในเขตจังหวัดเลย แล้วไหลลงทางใต้ ผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรี เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ อำเภอท่าเรือ แล้วไหลผ่านอำเภอนครหลวง ไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายในเขต อำเภอพระนครศรีอยุธยาที่หน้าวัดพัญญูเชิง รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 52 กิโลเมตร

4. แม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งขวาที่ อำเภอเมือง ฯ จังหวัดชัยนาท ไหลผ่านจังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอผักไห่ อำเภอเสนา แล้วไปบรรจบกับคลองบางบาล ซึ่งเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาเดิมที่บ้านสีกุก แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลราชคราม อำเภอบางไทร รวมความยาวที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 30 กิโลเมตร

และลำคลองลาดชะโดคือสถานที่ตั้งของชุมชนลาดชะโดพื้นที่ในการศึกษาโดยแยกออกมาจากแม่น้ำน้อยอีกทีหนึ่ง

แผนที่ 1 แสดงลักษณะระบบทางน้ำและการเชื่อมโยงแม่น้ำสายหลักในพื้นที่

การศึกษาเรื่องสายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำนี้เป็นการศึกษา เพื่อค้นหา ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกับน้ำ และการศึกษาเพื่อค้นหามิติแห่งความสุขของชุมชนริมน้ำ จากดัชนีชี้วัดความสุขของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดในการพัฒนา ประเทศจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลักที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness-GNH) ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” โดยได้กำหนดดัชนีวัดความสุขของคนขึ้นมาตามแนวคิดความอยู่ดีมีสุข (Well-Being) โดยความอยู่ดี มีสุขให้มีความหมายในลักษณะองค์รวม มีหลายมิติและหลายองค์ประกอบ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกัน และกัน และมีความหมายที่กว้างกว่าการพิจารณาด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ ทัวถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ ภายใตระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ

ความสุขในชุมชนประกอบด้วยด้านสุขภาพครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สภาพแวดล้อม และความปลอดภัยดี คนในชุมชนมีประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลและเศรษฐกิจเข้มแข็งและเป็น ธรรม

การศึกษาในด้านนี้ นอกจากการค้นหาวรรณกรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับสายน้ำ โดยการถอด ความรู้จากภูมิปัญญาแล้ว ยังเป็นการค้นหามิติแห่งความสุขของชุมชนริมน้ำ ภายใตกรอบคิดของคน ในชุมชนเอง และเพื่อพัฒนาเป็นตัวแบบ (Model) ที่เรียบง่ายและเป็นสุข ตามวิถีชีวิตคนริมน้ำ และขยายผลในวงกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนที่อยู่กับสายน้ำตลอดชีวิต
2. เพื่อค้นหามิติแห่งความสุขของคนในชุมชน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตในเชิงพื้นที่ เลือกชุมชนริมน้ำ 1 ชุมชน คือ ชุมชนลาดชะโด ตำบลหนองน้ำใหญ่ อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยกำหนดบ้านเรือนที่อยู่ชานานกับลำน้ำ นับจากวัดภายในชุมชนเป็นระยะทางทั้งเหนือและใต้ประมาณ 1 กิโลเมตร หรือ บ้านเรือนที่ต้องสัมพันธ์กับวัดในกรณีการร่วมงานบุญที่วัด

2. ขอบเขตแง่ประชากร การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาทั้งประชากรที่เป็นชาวจีน ที่มาตั้งรกรากค้าขาย และชาวมอญที่มีถิ่นฐานบ้านเดิมนับมาแต่การอพยพของกรุงศรีอยุธยาที่ถูกตีทัพจากพม่า และบุคคลที่เข้ามาอาศัยใหม่ในชุมชนกรณีอพยพมาทำงานในชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากการศึกษาวิจัยคาดว่า จะก่อให้เกิดความคุ้มค่าในการดำเนินการ เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมามุ่งแต่ความเจริญทางวัตถุโดยละเลยความเป็นมนุษย์ โดยการพัฒนาที่แท้จริง ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาที่ถูกต้อง ความสุขของมนุษย์ การศึกษาครั้งนี้จะเป็นตัวแบบสะท้อนออกมาจากภายใน (insider view) ของคนในชุมชน ว่าท้ายสุดแล้วในชีวิตต้องการความสุขหรืออะไร และจะได้นำไปขยายผลสู่ชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ โดยนำวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นตัวตั้งในการดำเนินการ ถอดบทเรียน หรือถอดความรู้ เพื่อสร้างตัวแบบต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง สายน้ำ : สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ จะศึกษาตามกรอบแนวคิดเรื่อง ภูมิปัญญา แนวคิดเรื่องน้ำกับการก่อเกิดวัฒนธรรมและแนวคิดเรื่องสังคมอยู่เย็นเป็นสุข ตามกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่มุ่งให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการอยู่เย็นเป็นสุข โดยใช้ดัชนีชี้วัดความสุขของสภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดจากผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (Gross National Product-GNP) เป็นความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness-GNH) ที่ชี้วัดการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในชุมชน 6 ด้าน ด้วยกัน คือ ด้านสุขภาวะครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สภาพแวดล้อมและความปลอดภัย ประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล และเศรษฐกิจเข้มแข็งและความเป็นธรรม

แนวคิดภูมิปัญญา

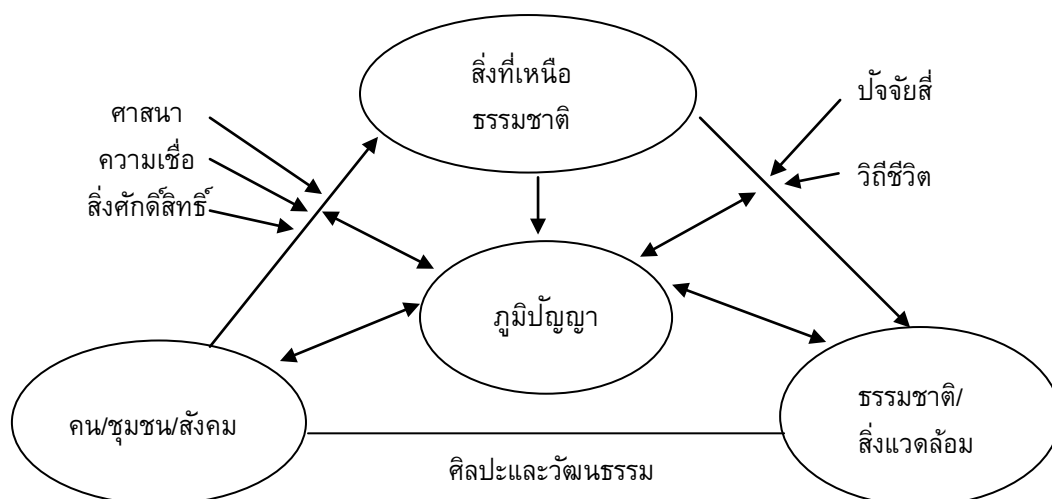
เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 11) กล่าวย่อในเรื่อง ภูมิปัญญา ว่าหมายถึง ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนสะสมประสบการณ์ไว้ในการปรับตัว และการดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมที่ได้มีการสืบสานกันมา ซึ่งในเรื่องนี้ ธวัช ปุณโณทก (อ้างถึงในนันทสาร สีสลับและคณะ 2541 : 12) กล่าวว่า การที่ชาวบ้านรู้วิธีการทำนา การไถนา การนำควาย มาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยการใช้ควาย รู้จักสานกระบุง ตะกร้า รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้เถ้ามาแช่น้ำต้มให้เดือด จนแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ก็เรียกว่าเป็นภูมิปัญญาทั้งสิ้น

ดังนั้น เมื่อสรุปภูมิปัญญาจะแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ ภูมิปัญญารูปธรรม กับภูมิปัญญานามธรรม

1. ภูมิปัญญารูปธรรม หมายถึงสิ่งประดิษฐ์คิดค้น ที่อาศัยภูมิปัญญาเพื่อการดำรงชีวิต ได้แก่ ปักจยี่สี่ ซึ่งประกอบด้วยอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และรวมไปถึงเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

2. ภูมิปัญญานามธรรม หมายถึง ปรัชญาในการดำรงชีวิตความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่าจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือทางศาสนา เป็นต้น

จากความคิดเรื่องภูมิปัญญาดังกล่าว นำมาเขียนในเชิงความสัมพันธ์ เพื่อให้มองเห็นภาพรวมเกี่ยวกับลักษณะของภูมิปัญญาชัดเจนขึ้น

รูปที่ 1 ความสัมพันธ์ในลักษณะของภูมิปัญญา
ที่มา : เทื่อน ทองแก้ว¹

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536 : 23 อ้างในเทื่อน ทองแก้ว) ได้กำหนดขอบข่ายของวัฒนธรรมไว้ 7 ด้าน ประกอบด้วย

1. ภูมิปัญญาด้านเกษตร
2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
3. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
5. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
6. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

ทรงจิต พูลลาภ (2544) ได้ศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานสู่ความเป็นสากล 6 สาขา คือ

1. สาขาเกษตร อาหารและโภชนาการ
2. สาขาหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือน และผ้าไทย
3. สาขาแพทย์แผนไทย และสมุนไพร
4. สาขาเศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชน และสวัสดิการชุมชน
5. สาขาศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี
6. สาขาการจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

¹ อ้างอิง (สืบค้น) จาก <http://dusithost.dusit.ac.th/~ei/tuan/file21122005031.doc> สืบค้นเมื่อ

วันที่ 5 มิถุนายน 2553

จะเห็นได้ว่าขอบข่ายของภูมิปัญญาจะเป็นเรื่องวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งอาจจะแตกต่างกันตามภูมิภาคของประเทศ ตัวอย่างเช่นภูมิปัญญาไทย ด้านการสร้างบ้านเรือน บ้านทางภาคเหนือ จะสร้างแตกต่างจากบ้านไทยทางอีสาน หรือภาคใต้ ในทำนองเดียวกัน ผ้าทอพื้นบ้านจากภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลางและภาคใต้ มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน สำหรับการศึกษาคั้งจะศึกษาเฉพาะด้านภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนที่อยู่กับสายน้ำในชุมชนลาดชะโด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เท่านั้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง อุดมการณ์การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มีชีวิต สัตว์ พืช และมนุษย์ด้วยกันเอง ตลอดจนสิ่งที่ไม่มีชีวิตรอบข้าง

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ได้สั่งสม สืบทอดและพัฒนามาเป็นเวลานานร้อยนับพันปีเป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ในแง่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการศึกษาเชิงประจักษ์ผ่านการพิสูจน์ทดลองและกระบวนการคัดสรรปรับปรุงและพัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ (ยศ สันตสมบัติ, 2542 : 51) การเข้าถึงภูมิปัญญามักจะเป็นบุคคลที่ไว้วางใจได้ คนในตระกูลเดียวกันหรือในชุมชนเดียวกัน

องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 4 ระดับได้แก่

1. องค์ความรู้ในเรื่องของอาหารและยา โดยภูมิปัญญาในส่วนนี้นับเป็นภูมิปัญญาในระดับที่เป็นพื้นฐานที่สุดที่คนจะใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตโดยสอดคล้องกับระบบนิเวศของตน
2. องค์ความรู้ในเรื่องของระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร องค์ความรู้ระดับนี้มีความซับซ้อนและพัฒนาขึ้นมาจากความรู้เชิงเทคนิคในด้านอาหารและยา มีการพัฒนารูปแบบและจัดตั้งองค์กรเพื่อจัดการผลิตและดูแลร่วมกัน
3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในรูปความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ ดังเช่นก่อนการสร้างยอดต้องมีพิธีไหว้ในครั้งแรกเสียก่อน เป็นต้น
4. วิธีคิด การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมุมมองที่ให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรี อัตลักษณ์ และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือกระบวนการเรียนรู้ การปรับตัวและการผสมผสานแบบใหม่ให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น ฉะนั้นหากนำภูมิปัญญาเข้ามาใช้ในการพัฒนาจะทำให้คนในท้องถิ่นหรือชุมชนรู้สึกตัวเองมีบทบาท มีส่วนร่วม สามารถที่จะอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอกมากนัก

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการมองเป็นกระบวนการที่มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา มีผลต่อการพัฒนาอย่างมากเพราะทำให้ชาวบ้านที่พัฒนาภูมิปัญญาโดยอาศัยกฎเกณฑ์ต่างๆ จะรู้สึกว่าคุณเขามีสิทธิ มีตัวตน มีบทบาท มีส่วนร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2547 : 208) โดยอานันท์ได้อธิบายเรื่องภูมิปัญญาที่สัมพันธ์กับอำนาจ หากพัฒนาภูมิปัญญาให้เข้มแข็งจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาที่จะเป็นทางเลือกให้กับสังคมได้ ดังเช่น ความสามารถในการใช้ภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้กับการดำรงวิถีชีวิตที่มีความเชื่อมโยงกับสายน้ำ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และนำมาต่อยอดการพัฒนาความคิดต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด สุดท้ายชุมชนสังคมนั้นก็จะมีพัฒนาการมากขึ้นพร้อมกับความสุขของชุมชนที่ยั่งยืน

ดังนั้นจากการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาของทรงจิต พูลลาภ ที่แบ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานสู่ความเป็นสากลสามารถแบ่งได้เป็น 6 สาขา และองค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 4 ระดับสามารถใช้แนวคิดมาอธิบายในเรื่องของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในรูปความเชื่อ พิธีกรรม จารีต ประเพณีและวิถีปฏิบัติ และวิถีคิด การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมุมมองที่ให้ความเคารพแก่ศักดิ์ศรี อัตลักษณ์ และความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตน เพราะเนื่องจากว่าชุมชนลาดชะโดเป็นชุมชนริมน้ำที่มีวิถีชีวิตผูกพันและเชื่อมโยงกับสายน้ำจะก่อให้เกิดภูมิปัญญาและประเพณีท้องถิ่นแห่งนี้ ทั้งนี้ชุมชนลาดชะโดยังมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่มีทั้งคนจีน คนไทย คนมอญ เป็นต้น จึงทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ต่อกันในสังคมที่สร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทุกชาติพันธุ์ของชุมชนแห่งนี้สามารถยอมรับและปฏิบัติร่วมกันได้

แนวคิดน้ำกับการก่อเกิดวัฒนธรรม

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ที่เป็นเทือกเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบและมีบางส่วนติดต่อกับทะเลทำให้เกิดแม่น้ำหลายสาย เกิดลักษณะประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบลุ่มแอ่งน้ำ อันได้แก่ หนอง บึง ทะเลสาบ และที่ราบชายฝั่งทะเล ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากร เนื่องจากอุดมไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร และอาหารจากแหล่งน้ำ มีน้ำเพียงพอสำหรับการบริโภคและการเพาะปลูก และยังใช้น้ำเป็นเส้นทางการคมนาคมติดต่อกันอีกด้วย ดังนั้นแหล่งอารยธรรมของชนชาติไทยจึงก่อกำเนิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับแหล่งอารยธรรมของชนชาติอื่นทั่วโลก

น้ำยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทย ตลอดชีวิตของคนไทยทุกรุ่นทุกยุคสมัย ผูกพันอยู่กับน้ำซึ่งแทรกซึมอยู่ในคตินิยมความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปะพื้นบ้าน นาฏศิลป์ หรือ แม้แต่การวางผังเมือง ทั้งเมืองโบราณและเมืองสมัยใหม่ก็ค้ำค้ำถึงแหล่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่ง วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับน้ำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จนอาจกล่าวได้ว่า “น้ำเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมไทย”

คนไทยมีความผูกพันกับสายน้ำมาเป็นเวลานานแล้ว สมัยก่อนคนไทยจะเดินทางโดยเรือ และอาศัยอยู่บนแพ ถึงขนาดที่ชาวต่างประเทศที่เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงชาวกรุงเทพฯ ว่า "ขี้เกียจ จะไปไหนก็ต้องแจวเรือไป หรือหากอยู่กับบ้าน(เรือนแพ) ก็นั่งอยู่เฉยๆ ไม่มีเลยที่จะออกกำลังกายขี้น้ำ ล่าสัตว์หรือเดินเหิน แต่อย่างไรก็ตามคนไทยถือว่า มีแต่คนบ้าเท่านั้นที่จะเดินไปไหนต่อไหน ในเมื่อทุกคนสามารถแจวเรือไปได้สบาย" "...จะไปไหนต่อไหน ก็แจวแต่เรือแน่นไปหมด..." (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2529 : 60)

เมื่อคนไทยมีชีวิตผูกพันกับสายน้ำเช่นนี้ น้ำจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก จึงมีความเชื่อกันน้ำ เป็นสิ่งที่วิเศษ โดยจะเห็นได้จากกรณีน้ำถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมพื้นบ้าน เช่น การลอยกระทงเพื่อ บูชาพระแม่คงคาหรือเป็นการอธิษฐานปล่อยทุกข์ให้ลอยไปพ้นตัว งานสงกรานต์ที่ผู้คน ในชนบทมีความเชื่อว่า ต้องถูกรดน้ำให้เปียกโชกที่สุด เพราะหากไม่เปียกโชกจริงๆ แล้ว ย่อม หมายความว่า ปีนั้นฝนจะตกน้อย และน้ำยังถูกนำไปใช้ในพระราชพิธี เช่น พระราชพิธีลงทรง เป็นต้น

น้ำก่อให้เกิดผลผลิต น้ำก่อให้เกิดวัฒนธรรม น้ำก่อให้เกิดวิถีชีวิต ชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างคนกับน้ำ

น้ำในวัฒนธรรมและประเพณีของไทยโบราณ

ความผูกพันระหว่างคนไทยกับน้ำ ปรากฏแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตมาแต่โบราณกาลและ แสดงออก มาเป็นรูปธรรมและพฤติกรรมต่างๆ สืบทอดติดต่อกันมาทุกยุคทุกสมัย トラบจนถึง ปัจจุบัน ในส่วนของพิธีกรรมพื้นบ้าน ทุกภาคของประเทศไทยต่างมีวัฒนธรรมและประเพณีที่ เกี่ยวเนื่องกับน้ำเป็นการเฉพาะ และเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในภาคนั้นๆ ในประเทศไทยมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำมาตั้งแต่โบราณกาล

ประเพณีที่เกี่ยวกับน้ำไม่ได้ปรากฏเฉพาะพิธีกรรมพื้นบ้านเท่านั้น หากยังหมายถึงพระราช พิธีที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไทยนับตั้งแต่อดีตกาล เรียกว่า พระราชพิธีสิบสอง เดือน ดังตัวอย่าง พิธีที่เกี่ยวข้องกับน้ำดังนี้

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ความสำคัญของพระราชพิธีบรมราชาภิเษก อยู่ที่การแปรสภาพของพระมหากษัตริย์ด้วยธาตุ น้ำ หรือที่เรียกว่า "น้ำมูรธาภิเษก" ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก มีการอัญเชิญน้ำที่จะมาเป็นน้ำ มูรธาภิเษกจากสถานที่ต่างๆอันศักดิ์สิทธิ์ที่สุดทั่วราชอาณาจักรไทย(ในรัชกาลที่ 9 ได้มาทั้งสิ้น 18

แห่ง) ซึ่งเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ดูแลรักษาให้ใสสะอาด และคงความศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว เมื่อนำน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งต่างๆมารวมกันแล้ว จะทำพิธีตั้งน้ำ วงด้วยสายสิญจน์ โดยมีพระสงฆ์ทำพิธีสวดมนต์และประกาศต่อเทพารักษ์เป็นเวลาสามวัน ในวันที่สี่พระมหากษัตริย์ จะทรงส่งพระองค์ด้วยน้ำมูรธาภิเษก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ความเป็นกษัตริย์ นับว่าเป็นพิธีที่เสริมสร้างความเป็นสิริมงคลทั้งทางกายและทางจิตใจให้แก่องค์พระประมุขที่เป็นสิ่งสูงสุดของชาติ และทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกลี้มปีติเคารพศรัทธากษัตริย์ซึ่งผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์สมกับที่ทรงเป็นสมมติเทพ

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

เป็นพระราชพิธีที่กระทำขึ้นเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ของข้าราชการทุกคนในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วยการดื่มน้ำศักดิ์สิทธิ์ หรือน้ำพิพัฒน์สัตยา หรือน้ำสาบานโดยเฉพาะพระพักตร์ขององค์พระมหากษัตริย์ น้ำสาบานนี้ได้มาจากการเสกเป่าของพระมหาราชครู (พราหมณ์) ซึ่งจะมีการชูประแสงและอ่านโองการแช่งน้ำ อันหมายถึงแทงพระแสงดาบลงไปใต้น้ำแล้วสาปแช่ง (ในโองการแช่งน้ำนี้มีคำกล่าวสรรเสริญพระนารายณ์อยู่ด้วย) น้ำสาบานนี้มีคุณลักษณะที่แปลงสภาพจิตใจของมนุษย์ได้ เพราะถือว่าผู้ใดที่ได้ดื่มน้ำสาบานซึ่งผ่านการปลุกเสกมาอย่างน่าเกรงขามเช่นนี้แล้ว คงไม่กล้าที่จะคิดกบฏ จ้อราษฎ์บังหลวงอย่างเด็ดขาด นับว่าเป็นพระราชพิธีที่ส่งผลทางด้านจิตใจให้แก่ข้าราชการเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยสมัยก่อนนั้นคนโบราณจะเกรงกลัวต่อคำสาปแช่ง เพราะความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์อันปรากฏอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในรูปกุมารทอง ภูติผี นางไม้ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง ที่เชื่อกันว่าสามารถดลบันดาลให้เกิดเรื่องเลวร้ายหรือภัยพิบัติกับตนได้ ซึ่งความเชื่อนี้เองทำให้คนเกรงกลัวต่อความผิดบาป ยิ่งหากได้ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่กระทำโดยพราหมณ์ซึ่งเป็นที่นับถืออย่างพิธีถือน้ำ พระพิพัฒน์สัตยาด้วยแล้วความเกรงกลัวที่เกิดขึ้นก็จะยิ่งทวีขึ้นเป็นเท่าตัว และน่าจะทำให้ข้าราชการไม่กล้ากระทำพฤติกรรมอันอาจจะทำให้ได้รับผลจากการสาปแช่งนั้น

พระราชพิธีลงทรง

เป็นพระราชพิธีที่พระราชโอรส พระราชธิดา พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย ลงทรงน้ำในแม่น้ำเจ้า พระยา เพื่อชำระล้างพระวรกายให้สะอาดปราศจากความมัวหมอง ทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยใช้น้ำเป็น สิ่งชำระล้างความสกปรกมัวหมองทั้งหลาย ซึ่งกระทำกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระราชพิธีโสกันต์

เป็นพระราชพิธีที่แปรสภาพพระราชโอรส พระราชธิดา จากการทรงเป็นผู้เยาว์ไปสู่การเป็นผู้ใหญ่โดยมีการจำลองเขาไกรลาสขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร ด้านทิศเหนือ จะเป็นที่ตั้งของพระราช

โอรสหรือพระราชธิดาที่ทรงโสกันต์ ซึ่งน้ำที่จะทรงสร้งนี้ทำให้เหมือนกับว่าไหลมาจากยอดเขาไกรลาส อันศักดิ์สิทธิ์ ก่อนและหลังการทรงโสกันต์ จะมีการหลั่งน้ำมนต์จากพระมหาสังข์ลงสู่พระวรกาย แล้วจึงลงสร้งน้ำที่เขาไกรลาส ถือว่าธาตุน้ำเป็นตัวแปรสำคัญในการเริ่มต้นความเป็นผู้ใหญ่ต่อไป

พระราชพิธีไล่เรือหรือพระราชพิธีไล่ห้า

เป็นพระราชพิธีที่กระทำในปีที่มีน้ำมากหลากท่วมไร่นามากเกินไปจนเสียหาย ดังนั้นจึงเป็นภาระที่ พระมหากษัตริย์จะต้องทรงทำให้น้ำลด โดยพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ทรงลงเรือพระที่นั่งแล้วเสด็จออกประทับยืน ทรงพชนีบังคับให้น้ำลด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญยกย่องธาตุน้ำ โดยเห็นว่ามีแต่องค์พระมหากษัตริย์ ผู้ทรงอยู่ในที่สูงส่ง ศักดิ์สิทธิ์เหนือมนุษย์เท่านั้นที่จะบังคับหรือทำให้ธาตุน้ำลดความรุนแรงลงได้ จะเห็นได้ว่านอกจากจะให้ความสำคัญยกย่องธาตุน้ำในความเป็นสิริมงคลแล้ว คนไทยยังมีความเชื่อว่าธาตุน้ำสามารถให้โทษได้เหมือนกัน นอกจากนั้น การที่กษัตริย์ทรงกระทำพระราชพิธีไล่ห้ายังเป็นการช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ประชาชนที่กำลังเดือดร้อนด้วย

พระราชพิธีอาชยุศ

เป็นพระราชพิธีหนึ่งในเดือนสิบเอ็ด เป็นการแข่งเรือเพื่อเสี่ยงทาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนดังนี้ “...เดือนสิบเอ็ด การอาชยุศพิธี มีโหม่งครุ่ม ซ้ายขวา ระบายโหรทีก อินทเกวี ดนตรี เข้าทรงพระมหามงกุฎราชาภิเษก กลางวันทรงพระสุพรรณมาลา เย็นทรงพระมาลาสุทนต์ระพีชกขมพู สมเด็จพระอัครมเหสี พระภรรยาทรงสุพรรณมาลา นุ่งแพรลายทอง ทรงเสื่อ พระอัครชายาทรงพระมาลาพานุ่งแพรดารากร ทรงเสื่อ ลูกเรือ หลานเรือทรงศรีภททวยทรงเสื่อ พระสนมใส่สนองเกล้าสะพักสองบ่า สมรรถไชยเรือต้น ไกรสรमुखเรือสมเด็จพระอัครมเหสี สมรรถไชยไกรสรमुखนั้นเป็นเรือที่เสี่ยงทาย ถ้าสมรรถไชยแพ่ไชร์ ข้าวเหลือ เกลืออิมสุขเกษมเปรมประชา ถ้าสมรรถไชยชนะไชร์จะมียุค...” จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นนัยแฝงว่า การแข่งเรือในพระราชพิธีอาชยุศนั้น เรือไกรสรमुखจะต้องชนะทุกครั้งซึ่งนับเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ในการปลอบขวัญและสร้างกำลังใจให้กับราษฎร

พระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค

จุดประสงค์เดิมของพระราชพิธีนี้คือ การเตรียมพร้อมสำหรับออกรบ เนื่องจากในสมัยโบราณ การรบในแม่น้ำมีความสำคัญมากโดยเฉพาะในสมัยกรุงศรีอยุธยา ฉะนั้นผู้ชายทุกคนต้องได้รับการฝึกให้พร้อมอยู่เสมอทั้งการรบและความแข็งแกร่งในการเป็นพลพาย เมื่อว่างจากการงานหรือว่างจากศึกสงครามจึงต้องมีการซ้อมรบเป็นครั้งคราว ซึ่งมักจะทำกันในเดือน 11 เดือน 12 เพราะเป็นฤดูน้ำมาก

และจะตรงกับเทศกาลทอดผ้าพระกฐิน ดังนั้นกระบวนพยุหยาตราที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปถวายผ้าพระกฐิน ก็คือขบวนพยุหยาตราของทหารที่ซ้อมรบนั่นเอง

การเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค มีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี เช่น การอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ พิธีอัญเชิญพระราชสาส์น การต้อนรับราชทูตที่เข้ามาเจริญทางสัมพันธไมตรี และใช้ในพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร ระเบียบแบบแผนพระราชพิธีมีปรากฏหลักฐานในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีอยู่ในภาพเขียนที่วัดยมเป็นการจัดกระบวนเรือพระราชพิธีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง จากความทรงจำที่ได้เคยเห็นกระบวนเรือในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีระเบียบแบบแผนดังนี้คือ รั้วกระบวนแบ่งออกเป็นสายใน 2 สาย สายนอก 2 สาย และสายกลางซึ่งเป็นกระบวนเรือพระที่นั่ง เรียกว่า “สายพระราชยาน” กองหน้าเรือพระที่นั่งเรียกว่า “กระบวนนอกหน้า” ต่อมาเป็นกระบวนในหน้าซึ่งฝีพายเป็นทหารรักษาพระองค์ ต่อจากนั้นก็เป็นที่นั่งเรือพระที่นั่ง กระบวนในหลัง และกระบวนนอกหลังตามลำดับ

เรือในกระบวนพระราชพิธีจะตกแต่งอย่างสวยงาม ซึ่งเรือหลวงที่ใช้ในพระราชพิธีคือ เรือใหญ่และยาวบรรจฝีพายได้มาก ในสมัยโบราณ คือ เรือแซ เรือไชย เรือรูปสัตว์ และเรือกราบที่ใช้ในราชการสงคราม ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การรบด้วยเรือได้หมดความจำเป็นลงเนื่องจากเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ เจริญรุดหน้ามากขึ้น เรือรบในแม่น้ำจึงทำหน้าที่เป็นเรือพระราชพิธีเพียงอย่างเดียว

นอกจากวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านยังมีประเพณีพื้นบ้านไทยในสายน้ำหลายประเพณี อาทิ การถวายผ้าอาบน้ำฝนในช่วงฤดูเข้าพรรษา การลงน้ำพระพุทธรูป การกรวดน้ำ การอาบน้ำให้เด็กแรกเกิด หรือการอาบน้ำให้ผู้ป่วย การสงฆ์น้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ประเพณีลอยกระทง สงกรานต์ ดังนี้

ประเพณีลอยกระทง

ประเพณีลอยกระทง เป็นงานประเพณีที่ชาวไทยปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณ คาดว่าไทยได้เค้าประเพณีนี้มาจากประเพณีของพราหมณ์ ซึ่งกระทำเพื่อบูชาพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ในมหาสมุทร และเทพเจ้าอื่นๆ เช่น เจ้าแม่ลักษมีเทวี เทพีแห่งความมั่นคง เป็นต้น งานประเพณีนี้ชาวอินเดียเรียกกันว่า ทิวาลี เป็นเทศกาลแห่งแสงสีซึ่งนับว่าสำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวฮินดูทั่วทั้งอินเดีย พิธีนี้มีขึ้นในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 11 จึงน่าจะเป็นต้นกำเนิดของพิธีลอยกระทงของไทย

เพราะมีขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันและมีวิธีปฏิบัติคล้ายกัน เพียงต่างกันแค่จุดมุ่งหมายเท่านั้น โดยพิธีลอยกระทงของประเทศไทยจะมีขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (โบราณ) หรือขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

ประเพณีลอยกระทงในประเทศไทยเริ่มปรากฏอย่างเป็นทางการในสมัยสุโขทัยคือ พระราชพิธีจองเปรียงชั๊กโคม ลอยโคม ซึ่งในตอนแรกเป็นพิธีพราหมณ์ ต่อมาได้กลายเป็นพิธีทางศาสนาพุทธ โดยเปลี่ยนจุดมุ่งหมายจากที่เป็นการบูชาพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ มาเป็นบูชาพระพุทธเจ้าแทน คำว่าจองเปรียง หมายถึง การที่พระมหากษัตริย์ทรงทำเปรียง (ไขข้อโค) บนเทียนที่จะจุดในโคม ประทีป ก่อนที่จะลอยหรือชั๊กขึ้นสู่ยอดเสา

การชั๊กโคมหรือยกโคม และการจุดประทีปเป็นการกระทำเพื่อบูชาพระเศวตแก้วจุฬามณีบนดาวดึงส์เทวโลก ส่วนการลอยโคม นั้นหนึ่งหมายถึง อากาโรที่โคมรูปต่างๆถูกชั๊กขึ้นสู่ยอดเสาแล้วลอยกระทงประทีปในน้ำ เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำนัมมทา และเพื่อเป็นการขอขมุน้ำที่ได้อินได้ใช้ตลอดถึงการทำเกษตร นอกจากนี้ยังเป็นการขอขมาที่ทำให้น้ำสกปรกในลักษณะต่างๆ

จุดเริ่มต้นของประเพณีลอยกระทงอย่างเป็นทางการในสมัยสุโขทัย มาจากการที่นางนพมาศ พระสนมเอกของพระร่วงเจ้า ได้ประดิษฐ์กระทงเป็นรูปดอกบัวสำหรับปักธูปเทียนถวายแด่พระร่วงให้ทรงลอยกระทง ซึ่งปรากฏว่าพระองค์ทรงโปรดปรานมากจนถึงกับตรัสว่า “แต่นี้สืบไปข้างหน้าโดยลำดับกษัตริย์ในสยามประเทศ เมื่อถึงกาลกำหนดนักษัตรฤกษ์ วันเพ็ญเดือน 12 ให้ทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว อุทิศบูชาพระพุทธบาทนัมมทานที่ตราบเท่ากัลปาวสาน” ด้วยเหตุนี้ชาวสุโขทัยจึงนิยมทำโคมลอยเป็นรูปดอกบัว และเรียกประเพณีนี้ว่า ลอยกระทงทรงพระประทีป

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระราชพิธีลอยกระทงนี้ยังคงเป็นที่นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยิ่งใหญ่มาก เช่น ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คณะราชทูตลังกาที่ถูกส่งมาเพื่อขอพระสงฆ์ไทยไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกาก็ได้ชมพิธีลอยกระทงด้วย ตามที่ปรากฏในจดหมายเหตุของราชทูตลังกาว่า มีข้าราชการไทยสองคนมาบอกทูตานุทูตว่า ในคำคืนวันนั้นจะมีขบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคในพระราชพิธีทางศาสนา ซึ่งขบวนเรือพระราชพิธีที่ทูตลังกาได้ชม คือ ขบวนเรือพระที่นั่งของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เรือแต่ละลำล้วนแต่งประทีปหน้าและตามเป็นทิวแถว และบนผิวน้ำตามแนวขบวนเรือนี้ก็ยังมีโคมกระดาศเป็นรูปดอกบัวสีแดงบ้าง สีขาวบ้าง มีเทียนจุดอยู่ข้างในนั้น ปลอ่ยให้ลอยไปตามน้ำ ทำให้แลดูงามระยิบระยับเป็นทิวแถว

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีนี้ก็ยังคงเป็นที่นิยมปฏิบัติกันอยู่ ตามจดหมายเหตุของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ที่เล่าไว้พอสรุปได้ว่า พระราชพิธีจองเปรียง มีสืบต่อกันมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 - 3 พิธีจองเปรียงนี้มีขึ้นในวันขึ้น 14 และ 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ เดือน 12 พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการทำกระทงใหญ่ บนแพหยวกกล้วย มีรูปร่างลักษณะต่าง ๆ มีกลไกสำหรับเคลื่อนไหวแสดงอาการต่าง ๆ

หากในสมัยรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้เลิกการทำกระทงใหญ่ คงมีแต่กระทงซึ่งเป็นเรือขนาดเล็กเท่านั้น จนมาถึงในรัชกาลที่ 6 ทรงโปรดให้ยกเลิกพระราชพิธีนี้เพราะทรงเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลือง แต่สำหรับประชาชนชาวไทยทั่วประเทศก็ยังคงนิยมปฏิบัติพิธีนี้กันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ที่มีศรัทธาแต่ละคน พอถึงวันเพ็ญเดือน 12 ก็จะจัดทำหรือจัดหาคาทงเล็กแล้วนำไปยังท่าน้ำ จุดเทียนในกระทงแล้วกล่าวคำบูชา จะออกเสียงหรือระลึกในใจก็ได้ ถ้าไม่สามารถกล่าวคำบาลีได้ก็ให้พูดหรือนึกเป็นสำนวนของตัวเอง ต่อจากนั้นอาจจะตั้งจิตอธิษฐานขอสิ่งที่ปรารถนาแล้วลอยกระทงลงไปในน้ำ เป็นเสร็จพิธี

ในที่สุดพระราชประเพณีพิธีลอยกระทงก็ได้รับการฟื้นฟูให้ยิ่งใหญ่กว่าเดิมขึ้นอีกครั้ง เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ.2520 เรียกว่า พระราชพิธีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ ซึ่งจัดให้มีขึ้นบริเวณพระราชสถานเมืองเก่าสุโขทัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทรงเปิดงานเป็นปีแรก การปฏิบัติในประเพณีลอยกระทง นอกจากจะทำให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในกลุ่มชนแล้ว ยังเป็นการรักษาและดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไม่ให้เสื่อมสูญไป เพื่อที่จะให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของไทยสืบไป

ประเพณีสงกรานต์

เมื่อนึกถึงสายน้ำที่ชุ่มฉ่ำในฤดูร้อนแล้ว ประเพณีหนึ่งที่ผู้คนมักจะนึกถึงและรอคอยด้วยความตื่นเต้นก็คือประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันที่จะมีการเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานของคนหนุ่มสาว และยังมีการสงฆ์ทำบุญตักบาตร ปลอยนกปล่อยปลา อันเป็นการสร้างบุญกุศลสร้างสิริมงคลให้กับตนเองในวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ นอกจากนั้นในวันสงกรานต์ก็ยังมีอีกหนึ่งประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญู ซึ่งเชื่อมผู้เยาว์กับผู้อาวุโสเข้าด้วยกันโดยมีน้ำเป็นตัวประสาน คือการรดน้ำดำหัวนั่นเอง

การรดน้ำดำหัว คือ การไปอวยพรให้ผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือ เป็นการแสดงออกถึงการรู้คุณต่อบุพการี ผู้มีพระคุณ หรือครูอาจารย์ ซึ่งจะเริ่มด้วยการที่บุตรหลาน หรือผู้ที่ให้ความเคารพนับถือ แจ่มแก่ผู้ใหญ่ที่จะทำการรดน้ำทราบก่อนกระทำพิธี โดยส่วนใหญ่แล้ว ก่อนจะทำการรดน้ำ จะมีพิธีทางสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้อง มักจะนิมนต์พระมาให้ศีลให้พร ซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลทั้ง

ผู้ที่รดน้ำและผู้ที่ถูกรดน้ำ เสร็จสิ้นเรื่องของสงฆ์ ก็จะเตรียมเตียงหรือตั้งพร้อมอุปกรณ์อาบน้ำเพื่อเริ่มพิธี โดยผู้ที่มีอาวุโสที่สุดเช่น ลูกคนโต หรือผู้ใหญ่ที่อาวุโสรองลงมาจะเป็นผู้รดน้ำหรืออาบน้ำเป็นคนแรก บางแห่งจะเป็นเพียงการรดน้ำที่มือเท่านั้น พร้อมกับอวยพรให้ผู้ใหญ่มีอายุยืนนานยิ่งขึ้น แต่สำหรับบางที่จะใช้วิธีอาบน้ำ คือ ผู้ใหญ่จะตักน้ำอบหรือน้ำหอมที่เตรียมไว้โดยมีบุตรหลานเข้าช่วยอาบให้ เป็นการอาบจริงๆ ผู้ใหญ่จะเปียกโชกไปทั้งตัว ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมผ้าใหม่ไว้ผืนหนึ่ง เมื่อเสร็จพิธีรดน้ำ ผู้ใหญ่จะเปลี่ยนผ้าผืนใหม่ ถ้าเป็นผู้หญิงจะเป็นผ้าถุงซึ่งเป็นผ้าไหมอย่างดีชิ้นอยู่กับฐานะของแต่ละคน ถ้าเป็นผู้ชายจะเป็นโสร่งผืนงาม การนุ่งผ้าใหม่ในวันสงกรานต์ ถือว่าเป็นสิริมงคลอย่างหนึ่ง

คำว่าดำหัว มีที่มาจากคำทางภาคเหนือซึ่งก็คือการรดน้ำนั่นเอง ซึ่งการดำหัวผู้ใหญ่เป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้ทำล่วงเกินไปหรือเป็นการขอพรปีใหม่จากผู้ใหญ่ โดยชาวเหนือจะใช้น้ำส้มป่อยและน้ำอบประพรมศีรษะของผู้ใหญ่พอเป็นพิธี อันเป็นเครื่องหมายว่า ได้ดำหัว หรือสระหัวแล้วนั่นเอง ต่อจากนั้นก็ให้ศีลให้พรตามประเพณี ซึ่งทำให้เกิดความสุขทางใจแก่ทั้งสองฝ่าย

ในสมัยปัจจุบัน ประเพณีรดน้ำน้อยลงเหลือเพียงนำน้ำมารดที่มือเท่านั้น ผู้ใหญ่จะนำมือที่เปียกโชกด้วยน้ำหอมหรือน้ำอบวางบนหัวผู้เยาว์พร้อมกับให้ศีลให้พร หรืออาจจะประพรมน้ำลงบนศีรษะผู้เยาว์เพิ่มเติมด้วย ประเพณีการรดน้ำ นอกจากจะนิยมปฏิบัติกันเนื่องในวันสงกรานต์แล้ว บางครอบครัวอาจจะทำในวันขึ้นปีใหม่สากล หรือวันคล้ายวันเกิดของผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือจากบุตรหลานก็ได้

การสงฆ์น้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระสงฆ์

เทศกาลสงกรานต์ ประเพณีที่ดำเนินต่อเนื่องกันมาอีกประการหนึ่ง คือ การสงฆ์น้ำพระ โดยแต่เดิมตามบ้านทั่วไปไม่นิยมนำพระพุทธรูปมาไว้ในบ้าน ด้วยคิดว่าเพื่อความเหมาะสมของสถานที่ เมื่อพระประดิษฐานที่วัด ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันไปสรงน้ำพระที่วัด โดยสรงน้ำทั้งพระพุทธรูปและพระสงฆ์เมื่อถึงเวลาสรงน้ำพระ ปัจจุบันนิยมจัดในช่วงบ่ายๆ เนื่องจากอากาศที่ร้อนอบอ้าว และทุกคนเริ่มกลับจากการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ และมาที่วัดกันอย่างพร้อมเพรียง โดยผู้คนต่างแต่งกายสวยงาม พร้อมขันน้ำที่บรรจุน้ำอบ น้ำหอม และดอกไม้รูปเทียน มุ่งตรงไปที่วัด

ประเพณีสรงน้ำพระพุทธรูปในภาคอีสาน จะเชิญพระพุทธรูปออกไปตั้งที่หอสงฆ์ที่ชาวบ้านปลูกสร้างขึ้น ในช่วงบ่ายชาวบ้านจะนำน้ำอบและน้ำหอม หรือน้ำเป่าสะอาดไปสรงน้ำพระพุทธรูปซึ่งจะทำกันตลอด 15 วัน การสรงน้ำพระพุทธรูปของอีสาน ใช้เครื่องสรงซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สี่ลูกปล้องเดียว ทะลวงข้อข้างหนึ่ง คงไว้ข้างหนึ่ง เจาะช่องรอบปล้องไม้ไผ่ให้น้ำพุ่งออกได้ หากเป็นพระหนุ่มๆก็จะใช้วิธีการสาดน้ำซึ่งถือว่าได้บุญเหมือนกัน

ห้ำ เป็นเครื่องหมายของความสะอาดบริสุทธิ์และความชุ่มชื้น ซึ่งในที่นี้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางประสานความศรัทธาด้วยการนำมาสรงพระพุทธรูปและพระสงฆ์ จนกลายเป็นประเพณีที่แสดงถึงความเคารพสักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลที่นับถือในวันขึ้นปีใหม่ของไทย

การแข่งขันเรือพาย

คำกล่าวโบราณที่ว่า คนไทยใช้เรือเป็นมาตั้งแต่เกิด ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างคนไทย เรือ และสายน้ำ ไทยเรามีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรืออยู่มาก และประเพณีหนึ่งที่เราจักกันดีก็คือ ประเพณีการแข่งขันเรือพาย ไม่มีหลักฐานบ่งชี้อย่างแน่ชัดว่า เราเริ่มมีการแข่งขันประชันเรือพายกันมาตั้งแต่เมื่อใด และเริ่มมาอย่างไร เพียงแต่มีข้อสันนิษฐานหลายแนวทาง

แนวทางแรก เชื่อว่าชาวบ้านเอาแบบอย่างมาจากกองทัพเรือหลวง สมัยก่อนนั้นผู้นำของบ้านเมืองให้ความสำคัญกับกองทัพเรือมาก ยืนยันได้จากภูมิศาสตร์ของประเทศซึ่งมีแม่น้ำลำคลองอยู่มากมาย เป็นเสมือนเส้นทางเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของประเทศ อีกทั้งทางใต้และตะวันออกก็มีชายฝั่งทะเลยาวเหยียด กองทัพเรือจึงให้ความสำคัญกับเส้นทางน้ำ

เรือหลวงแต่ละลำซึ่งจะเป็นเรือขุดหรือเรือตอก็ตาม ต่างมีฝีพายเป็นทหารประจำเรืออยู่ทุกลำลำละ 30 - 40 คน แล้วแต่ขนาดของเรือ ในยามปลอดจากศึกสงคราม กองทัพเรือหลวงก็ยังคงเตรียมตัวไว้ให้พร้อมสรรพตลอดเวลา โดยเฉพาะทหารผู้เป็นฝีพายต้องมีการฝึกซ้อมกันอย่างเข้มข้น เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงมีความอดทน และยังมีการฝึกให้เกิดความชำนาญในการใช้เรือ เช่น การออกเรือ การหยุดเรือ ความว่องไวในการโฉบตีหรือหนีข้าศึก เหล่านี้ต้องมีการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ

การเตรียมพร้อมของกองทัพเรือหลวงทั้งตัวเรือและฝีพาย ซึ่งบางครั้งคราวมีการแข่งขันกันเพื่อทดสอบความพร้อม จึงกลายเป็นตัวอย่างอันดีให้ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นจดจำนำเอาไปใช้ด้วยการรวมกลุ่มกันสร้างเรือขึ้น แล้วนำมาประชันแข่งขันกันในโอกาสงานเทศกาลต่างๆ เรือที่ร่วมกันสร้างขึ้นนี้เป็นของส่วนรวมเมื่อเลิกใช้แล้วก็เอาไปเก็บไว้ที่วัดให้พระเป็นผู้ดูแลรักษา

ข้อสันนิษฐานอีกแนวหนึ่งนั้น เชื่อว่าชาวบ้านคิดขึ้นมาเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ในงานบุญและเรือก็เป็นของใกล้ตัวสำหรับทุกคน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นตัวเชื่อมโยงได้ ตัวอย่างงานวันออกพรรษาของปทุมธานี ซึ่งเป็นงานที่สืบทอดต่อกันมาแต่ครั้งรุ่นปู่ย่าตาทวด จะมีกิจกรรมทางน้ำเกี่ยวกับเรือ อันอาจสะท้อนให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของประเพณีการแข่งขันเรือก็เป็นได้

กิจกรรมอย่างหนึ่งคือ การทอดผ้าป่ากลางน้ำ วิธีการก็มีอยู่ว่าต้องจัดเรือลำใหญ่เป็นองค์ผ้าป่าเรียกกันว่าเรือองค์ เรือองค์นี้จะมีการประดับตกแต่งด้วยต้นกล้วยที่มีเครือยาว ต้นอ้อย ลำโตๆ และกิ่งไม้ ทำให้เหมือนกับสภาพป่าಯ้อมๆ ซึ่งภายในเรือจะมีกระจาดใส่ผลไม้ต่างๆไว้พร้อม เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน ละครุด ขนุน มะพร้าวอ่อนหรือแก่ รวมทั้งข้าวสารอาหารแห้งต่างๆ พวกปลาเค็ม ปลาแห้ง พริกแห้ง เกลือหอม กระเทียม นอกจากนี้ก็ยังมีเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ เป็นต้นว่า สบง จีวร ถ้วย ชาม ช้อน ปิ่นโต ถาด หม้อ เสื่อ รม พร้อมสรรพและไม่ว่าการแข่งเรือพายจะถือกำเนิดมาจากแนวความเชื่อใดก็ตาม สิ่งสำคัญก็คือ มั่นมีนัยที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตคนไทยแต่ดั้งเดิม ซึ่งถือสายน้ำเป็นเสมือนญาติสนิทของตน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550 : ผ3-1-10) ได้จัดประชุมเพื่อกำหนด “วิสัยทัศน์ประเทศไทย” เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) โดยแนวทางการพัฒนายึดแนวปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่ไปกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยการประชุมได้ถกเถียงและนำเสนอประเด็นที่จะก้าวไปสู่สังคมแห่งความสุขโดยพิจารณาองค์ประกอบของ “ความสุข” และ “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ดังนี้

“ความสุข” มีหลายระดับ ที่สำคัญจะต้องเริ่มมาจากตัวคนก่อนเป็นความสุขในระดับบุคคลหรือปัจเจกที่เชื่อมโยงกับระดับครอบครัวได้ จากนั้นจึงขยายสู่ “ความสุขร่วมกัน” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในชุมชน” ซึ่งจะมีปัจจัยองค์ประกอบที่เป็นตัวร่วมที่แต่ละชุมชนให้ความสำคัญมีทั้งที่เหมือนกัน และแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นกับสภาพ “ภูมิสังคม” ของแต่ละพื้นที่ชุมชนเป็นสำคัญ

ความหมายและองค์ประกอบของ “ความสุข” ในระดับปัจเจก/บุคคล ผลจากการระดมความคิดในทุกเวที ได้สะท้อนมุมมองของความสุขในระดับปัจเจก/บุคคลไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน โดยให้ความสำคัญกับเรื่องของ “ตัวเราเอง” ก่อน ในองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับตัวคนและสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัวคนในด้านที่จะส่งให้คนมีความสุข โดยมีความหมายและองค์ประกอบที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องร่วมกัน ดังนี้

1. การมีสุขภาพดี ครอบคลุมทั้งสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วยสุขภาพจิตดี อารมณ์ดี ไม่เครียด มีสติในการใช้ชีวิต มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต อดทน เลิกอบายมุข ยึดมั่นในศีลธรรม มีปัญญาในการเรียนรู้และมีความรู้

2. เศรษฐกิจดีมีสัมมาชีพที่มั่นคง มีรายได้พอเพียง มีการออม ไม่มีหนี้สินเกินฐานะของตนเอง มีอาชีพเสริม ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งตนเองได้ พืชผลทางการเกษตร มีผลผลิตดี มีราคา

3. ครอบครัวอบอุ่น มีความรักความเข้าใจกันในครอบครัว มีความสามัคคี ประองตอง สมาชิกครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีการทำกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวไม่ย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

4. สังคมชุมชนเข้มแข็ง สังคมมีความเอื้ออาทร สามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือกันและกันสืบสาน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสวัสดิการช่วยเหลือดูแลผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาสและคนพิการ ปลอดภัย เสพติด

5. สภาพแวดล้อมดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ รักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน

นอกจากนี้ ในบางเวทียังได้ร่วมกันสรุปถึงความหมายและองค์ประกอบของความสุขในระดับ ปัจเจก ในรูปแบบที่สั้นกระชับเข้าใจได้ง่าย เช่น ความสุขของฉัน คือ...

“ทำอยู่ทำกินไม่อดไม่อยาก ไม่ทุกข์ไม่ยาก”

“กินอิ่ม นอนอุ่น ทานมี หนี้หมด”

“การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง พึ่งพาตนเองได้ ไม่มีหนี้สิน คุณภาพชีวิตดี ครอบครัว อบอุ่น มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต”

ความหมายและองค์ประกอบของ “ความสุขร่วมกัน” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุข ร่วมกันในระดับชุมชน” ผลจากการระดมความคิดในทุกเวทีได้สะท้อนมุมมองของความสุขร่วมกันเป็น สุขร่วมกันในระดับชุมชน โดยมีความหมายองค์ประกอบที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญที่ทุกฝ่ายเห็นพ้อง ร่วมกัน ดังนี้

1. สุขภาพแข็งแรง คนในชุมชนมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วย จิตใจดี อารมณ์ดี เข้าถึงธรรมะ ลดความโลภ โกรธ หลง ถือศีล ทำบุญทำทาน

2. ครอบครัวอบอุ่น มีความรักความเข้าใจกันในครอบครัว มีความสามัคคี ประองตอง สมาชิกครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีการทำกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวไม่ย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น

3. เศรษฐกิจดี มีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้พอเพียง มีการออม ปลอดภัย มีอาชีพเสริม ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือย พึ่งตนเองได้

4. มีหลักประกันในชีวิต มีปัจจัย 4 เพียงพอ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และ เครื่องนุ่งห่ม และมีที่ดินทำกิน

5. สภาพแวดล้อมดี มีความสงบ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยหายห่วง ปลอดภัย เสพติด มีโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่งสะดวก รวดเร็วปลอดภัย มีการสื่อสารที่ดี มี หอกระจายข่าว มีเสียงตามสาย มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการทั่วถึง มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนไม่มีปัญหามลพิษด้านต่าง ๆ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

6. สังคมชุมชนเข้มแข็ง ระบบการศึกษาของเยาวชนมีคุณภาพ น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชน มีความเป็นกัลยาณมิตร มีผู้นำที่เข้มแข็งสามารถเข้าใจ เข้าถึงการพัฒนา มีการบริหารจัดการชุมชน มีเงินทุนสนับสนุนจัดการโครงการสาธารณะด้วยความโปร่งใส มีการรวมกลุ่มร่วมในกิจกรรมพัฒนา มีการสร้างภาคีเครือข่ายบ้าน – วัด – โรงเรียน มีการจัดทำแผนชุมชน

7. การมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและความสมานฉันท์ มีความสามัคคีความเป็นธรรมในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกันเคารพในกฎระเบียบปกติกาของสังคม รู้จักสิทธิหน้าที่ เสียสละเพื่อร่วมภาคภูมิใจในการทำความดีให้ชุมชน

วิธีการวัดความสุขและตัวชี้วัดความสุขของชุมชน ที่ประชุมในหลายเวทีได้เสนอแนะวิธีวัดความสุขและตัวชี้วัดความสุขทั้งในระดับตนเองและระดับชุมชน โดยมีประเด็นที่สำคัญ ๆ ตัวอย่างเช่น

1. วิธีการวัดความสุขในระดับตนเองและครอบครัว สามารถดำเนินการและวัดได้ โดยดูจากประเด็นสำคัญ อาทิ 1) ไม่ติดยาเสพติด 2) มีเงินออม 3) ครอบครัวอยู่พร้อมหน้ากัน 4) ขยันทำมาหากิน 5) ลดรายจ่าย 6) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง 7) ไม่มีหนี้สิน ที่ดิน และ 8) ภูมิใจในสิ่งที่ตนมี

2. วิธีการวัดความสุขในระดับชุมชน สามารถดำเนินการและวัดได้โดยดูจากประเด็นสำคัญ อาทิ

1) คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน มีกิจกรรมร่วมกัน เช่น กีฬา งานประเพณี ช่วยกันรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน การแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน

2) สิ่งแวดล้อมในชุมชนดี ดูจากการที่ชุมชนไม่มีขยะหรือมีการกำจัดขยะที่ดี อากาศดี ปลอดภัย ชุมชนปลอดภัยยาเสพติด มีความเขี้ยวข่มในชุมชน

3) ความปลอดภัยในชุมชน โดยชุมชนไม่มีโจรหรือแม้แต่การลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีการทำร้ายร่างกาย ไม่มีวัยรุ่นมั่วสุม มีตำรวจชุมชนดูแลความปลอดภัย

4) สาธารณูปโภคเข้าถึงทุกครัวเรือน มีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเข้าถึง สะดวกสบาย มีโทรศัพท์สาธารณะ มีหอกระจายข่าว มีอนามัยใกล้บ้าน

5) สุขภาพของคนในชุมชนดี ไม่มีโรคระบาด เช่น ไข้เลือดออก ไข้หวัดนก คนในชุมชนได้รับการรักษาทั่วถึง เด็กได้รับการฉีดวัคซีนครบทุกคน มีสุขภาพจิตดี ไม่เครียด

6) เศรษฐกิจในชุมชนดี ราคาผลผลิตดี หนี้สินน้อยลง การมีอาชีพที่หลากหลาย การมีอาชีพเสริมรายได้ มีเงินออม ลดต้นทุนในการประกอบอาชีพ

7) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่ เช่น ทำบุญแม่โพสพ ลอยกระทง สงกรานต์ การเข้าวัดทำบุญ และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นสนับสนุนการประกอบอาชีพ เช่น การหาน้ำผึ้ง

โดยสรุป สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่า การวัดความสุขในระดับตนเองและครอบครัว ตลอดจนระดับชุมชนควรเป็นเรื่องที่ชุมชนคิดเอง กำหนดขึ้นเอง เป็นผู้ใช้ และช่วยกันกำหนดเกณฑ์การวัด โดยมีวิธีวัดและตัววัดที่เข้าใจง่าย สำหรับบทบาทภาครัฐควรเป็นผู้สนับสนุน กระบวนการขับเคลื่อนเพื่อให้ชาวบ้านมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนการสังเคราะห์องค์ความรู้จากพื้นที่ชุมชนมาเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยได้ต่อไป

การพัฒนาดัชนีชี้วัดในประเทศและต่างประเทศ

เมื่อกระแสการพัฒนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จากการที่มุ่งเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายหลัก กลับมาให้ความสำคัญกับการทำให้คนมีความอยู่ดีมีสุข หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แนวคิดการวัดการพัฒนาจึงปรับเปลี่ยนไปให้ความสำคัญกับการพัฒนาดัชนีชี้วัดทางด้านสังคม หรือด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนเพิ่มมากขึ้น และครอบคลุมหลากหลายมิติอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวได้มีการริเริ่มพัฒนามากมาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

การพัฒนาดัชนีชี้วัดในประเทศ

สามารถจำแนกการพัฒนาดัชนีชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับความสุขได้ ดังนี้

1. **ดัชนีชี้วัดในระดับภาพรวม** ดัชนีชี้วัดในระดับภาพรวม ส่วนใหญ่เป็นบทบาทการดำเนินการของหน่วยงานราชการ นักวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหรือจากตัวชี้วัดที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดทำอยู่ และนำมาปรับปรุงเป็นเครื่องมือบ่งชี้สภาพการพัฒนาของประชาชน ซึ่งมักจะมุ่งไปในเรื่องการมีคุณภาพชีวิตของประชาชนในเชิงวัตถุวิสัยมากกว่าการวิเคราะห์ความสุขโดยตรง โดยดัชนีชี้วัดในกลุ่มนี้ ได้แก่

- **ดัชนีความอยู่ดีมีสุข** พัฒนาโดย สศช. เพื่อใช้ประเมินผลกระทบจากการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฉบับ 8 – 9 โดยมีกรอบแนวคิดว่า “ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำอย่างทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ”
- **ตัวชี้วัดความสุข** ของมหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการวัดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในพื้นที่ (กาญจนบุรี ชัยนาท) และนำมาสร้างแบบสอบถามจัดทำตัวชี้วัดเชิงปริมาณ จากนั้นใช้วิธี Future Search ค้นหาสิ่งที่ทำให้คนมีความสุขในระดับชุมชนเป็นดัชนีความสุข นอกจากนี้กำลังสร้างดัชนีครอบครัวมีความสุข โดยพิจารณาจำแนกตามประเภทครอบครัว คือ ครอบครัวที่มีความสมบูรณ์ ครอบครัวที่อยู่

กับเครือญาติไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ และครอบครัวหย่าร้าง เป็นต้น ขณะนี้อยู่ระหว่างการทดสอบตัวชี้วัด

การพัฒนาดัชนีชี้วัดของต่างประเทศ

ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 องค์กรระหว่างประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความสนใจพัฒนาตัวชี้วัดทางสังคมหรือดัชนีใหม่ๆ ที่จะมาอธิบายผลของการพัฒนาแทน GDP และรายได้ต่อหัวประชากร โดยเริ่มจากการวัดและรายงานเครื่องชี้ภาวะสังคม โดยเน้นถึงความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชากร ระดับการศึกษา สุขภาพ การจ้างงาน ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นแนวคิดการวัดคุณภาพชีวิตหรือความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being) การพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ รวมทั้งการพัฒนาเฉพาะด้าน เช่น บทบาทของสตรี เด็กเยาวชนและผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนการพัฒนาที่ยั่งยืน และดัชนีความสุขได้แก่

ดัชนีวัดการพัฒนาคน (Human Development Index : HDI) พัฒนาโดยสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) มีแนวคิดการพัฒนาด้านใน 3 มิติ ทั้งในด้านสุขภาพ การศึกษา และเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อขยายแนวคิดการพัฒนาประเทศ โดยไม่ให้ความสำคัญด้านเดียว มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้วัดการพัฒนาคนในประเทศต่างๆ และเปรียบเทียบระดับการพัฒนาในแต่ละประเทศ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ การมีชีวิตที่ยืนยาวและมีสุขภาพดี การศึกษา และรายได้ โดยตัวชี้วัดประกอบด้วย อายุขัยเฉลี่ย อัตราการรู้หนังสือ อัตราส่วนการเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา, มัธยมศึกษา และการศึกษาต่อเนื่อง และรายได้ต่อหัวของประชากร

ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ของประเทศภูฏาน เป็นการวัดการพัฒนาประเทศที่ไม่ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เน้น “ความสุข” ที่แท้จริงของคนในสังคม โดยการพัฒนาสังคมมนุษย์ที่แท้จริงเกิดจากการพัฒนาด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป ภายใต้หลักการสำคัญ 4 ประการ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ และการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการมีธรรมาภิบาล ประเทศภูฏานได้ใช้ตัวชี้วัดความสุขมวลรวมประชาชาติเป็นเครื่องมือกำกับการพัฒนาประเทศ

ดัชนีโลกแห่งความสุข (Happy Planet Index : HPI) พัฒนาโดย New Economic Foundation เป็นวิธีการวัดแบบใหม่ โดยพิจารณาจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และประสิทธิภาพการจัดสรรทรัพยากรกับความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ ทั้งนี้ประเทศที่ได้ค่า HPI สูง ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นประเทศที่มีความสุขที่สุดในโลก แต่จะหมายถึงความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพต่อความอยู่ดีมีสุขของมนุษย์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ ความยืนยาวของชีวิต ความพอใจในชีวิต และความต้องการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้นจากการศึกษาการพัฒนาดัชนีชี้วัดภายในและภายนอกประเทศข้างต้น พบว่าวิธีการพัฒนาการกำหนดองค์ประกอบและตัวชี้วัดของแต่ละดัชนีมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันในแต่ละดัชนี ทั้งนี้พัฒนาการของดัชนีชี้วัดต่างๆ ที่กล่าวมาได้มีการขยายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสุขในขอบเขตที่กว้างขวางเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ กล่าวคือ **ทุกดัชนีมีมุมมองการพัฒนาในเชิงบูรณาการของมิติการพัฒนาที่หลากหลายมากกว่าที่จะยึดการเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือ GDP เป็นเป้าหมายหลักอย่างเดียว** รายได้และ GDP ลดความสำคัญเป็นเพียงองค์ประกอบย่อยหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น โดยดัชนีชี้วัดของหน่วยงานต่างๆ ได้สะท้อนการปรับเปลี่ยนแนวคิดหลักของการพัฒนาที่มุ่งความสมดุลในมิติต่างๆ อาทิ ความสมดุลระหว่างพัฒนาด้านกายและจิตใจ ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่นำไปสู่ความยั่งยืนเพิ่มขึ้น การพัฒนาดัชนีมุ่งให้ความสำคัญกับการวัดความสุขที่เกิดขึ้นกับคน แต่ในระยะแรกยังมุ่งเน้นการวัดผลด้านคุณภาพชีวิตของคน โดยองค์ประกอบหลักเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลการพัฒนาด้านการมีสุขภาพ/ชีวิตที่ยืนยาว รายได้/การทำงาน/การครองชีพ และการศึกษา ต่อมาจึงขยายการวัดในประเด็นด้านคุณภาพของสภาวะแวดล้อมรอบตัวคน เช่น ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ชีวิตครอบครัวที่อยู่อาศัย/หลักประกันในชีวิต ทูทางสังคม/ชุมชน และสภาพแวดล้อม/ความปลอดภัย ส่วนการวัดผลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจได้แก่ คุณธรรม ความเชื่อ จิตวิญญาณ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาสถาบัน/ธรรมาภิบาล และใช้เวลาอย่างคุ้มค่า ความภาคภูมิใจ/ความพึงพอใจในชีวิต และเสรีภาพ มีการใช้เฉพาะในดัชนีบางตัวเท่านั้น **องค์ประกอบด้านคุณภาพชีวิตซึ่งได้นำมาใช้พัฒนาดัชนีนั้น ตัวชี้วัดส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเชิงอัตวิสัย** ที่บอกถึงระดับการพัฒนาและเป็นองค์ประกอบที่สามารถวัดผลได้ในเชิงปริมาณ หรือมีฐานข้อมูลที่เป็นระบบและมีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ในขณะที่องค์ประกอบที่วัดผลในเชิงคุณภาพ เช่น การวัดคุณธรรม จิตใจ วัฒนธรรมมีลักษณะโน้มเอียงไปในด้านอัตวิสัย ซึ่งวัดในเชิงปริมาณยาก และยังขาดแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม **ดัชนีชี้วัดที่พัฒนาขึ้นมีทั้งประโยชน์เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนา การติดตามประเมินผล และยังเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง** เมื่อพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการทำดัชนี สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1) ดัชนีชี้วัดของต่างประเทศ และในประเทศที่พัฒนาโดยหน่วยงานและองค์กรรับผิดชอบ และถูกนำไปใช้ประโยชน์เป็นหลักฐานข้อมูลในการวางแผนพัฒนา ซึ่งให้ความสำคัญกับเทคนิคในการคำนวณและกำหนดองค์ประกอบ ตัวชี้วัดที่สามารถวัดผลได้ในเชิงปริมาณ และมีฐานข้อมูลที่เป็นระบบและมีการจัดเก็บอย่างต่อเนื่อง และ 2) ตัวชี้วัดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนในท้องถิ่น ซึ่งพัฒนาขึ้นจากประสบการณ์การมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในระดับชุมชนโดยตรง เพื่อค้นหาทางออกจากสภาพปัญหาที่มีอยู่ภายในชุมชน มีลักษณะค่อนข้างไปทางการวัดแบบอัตวิสัยมุ่งไปที่การปรับปรุงให้พ้นจากความทุกข์และสร้างความสุขเฉพาะที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ แต่มีจุดเด่นในการกำหนดตัวชี้วัดความสุขที่เป็นรูปธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ แสดงความสัมพันธ์ของชุมชนริมน้ำที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยการศึกษาของ สมคิด จิระทัศนกุล และคณะ (2547) ได้ศึกษา เรื่องรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น ภายใต้โครงการวิจัยในชุด โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรือนชุมชนและนิเวศวัฒนธรรมการอยู่อาศัยของคนไทยในภาคตะวันตก พบว่าในเขตชนบทภาคกลาง ประกอบไปด้วยกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ ซึ่งมีโลกทรรศน์ภายใต้กรอบวิถีชีวิตที่เป็นแบบแผนของตนเอง จึงทำให้วัดถูกสร้างขึ้นด้วยมุมมองทางศาสนาและความเชื่อที่แตกต่าง จากวัฒนธรรมเมืองหลวง จนปรากฏเป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แบบวัดพื้นถิ่น แม้ในสังคมที่สับสนในท่ามกลางอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่เน้นวิถีชีวิตแบบ สุขนิยม ทางกาย แต่วัดในชนบทยังคงทำหน้าที่เยียวยา รักษาผลประโยชน์ทางจิตวิญญาณให้กับชาว ชุมชนเสมอ

ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินคร (2544) ได้จัดสัมมนาเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ วันที่ 2 เมษายน 2543 โดยหนังสือเรื่อง ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย เน้นการรวบรวมบทความทางวิชาการของนักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทย เช่น วิถีชีวิตคนลุ่ม น้ำ เมืองคูคลอง ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย : สังคมน้ำกับการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ เป็นต้น

อรศิริ ปาณินท์ (2546) ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่ บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น เน้นการศึกษาโดย เน้นการสำรวจภาคสนามของเรือนไทพวนในพื้นที่ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก โดย เสนอรายละเอียดของตัวเรือนที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต และนิเวศวัฒนธรรม ได้ค้นพบลักษณะเด่น ของเรือนไทพวน ซึ่งเป็นเรือนจั่วแฝดที่คร่าวเรือนขวางด้านหลัง พบภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวเนื่องกับ การอยู่มากมาย และอรศิริ ปาณินท์ (2550) ศึกษาเรื่องเรียบง่ายและเป็นสุขกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น 8 แหล่งที่ตั้ง ทั้งในประเทศไทยและนอกประเทศไทยที่ประเทศเมียนมาร์และลาว โดยเรือนแต่ละแห่ง จะมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศของชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นในเขตนั้น ๆ คือ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรือนแพที่แม่น้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี และเรือนไทพวนในพื้นที่ ต่างๆ

ไกรอัมพร พงษ์จร (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่ของกลุ่มผู้ค้าส่งในพื้นที่ ย่านท่าเตียน : กรณีศึกษากลุ่มผู้ค้าส่งปลาแดดเดียว ผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ย่านท่าเตียนมี

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ รวมถึงการประกอบอาชีพในการค้าขาย โดยกลุ่มผู้ค้าส่งปลาแดดเดียวส่วนใหญ่ ในอดีตเป็นกลุ่มที่ขายสินค้าในตลาดท่าเตียน แต่ต่อมาตลาดถูกกลดบทยาทลงไป จึงทำให้ผู้คนในย่านนี้ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมือง ภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ

พรพรรณ ศรีศิริรัตน์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง ความสำคัญของชุมชนสองฝั่งคลองบางกอกน้อย ชุมชนริมคลองบางกอกน้อยเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เริ่มตั้งแต่สมัยอยุธยา มีการวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนริมสองฝั่งคลองบางกอกน้อยตามกระแสสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เนื่องจากความเจริญเข้ามามีบทบาทสำคัญ เช่น การขุดคลอง สร้างถนน สร้างสะพาน การเริ่มนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เกิดความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น จึงทำให้วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมของผู้คนริมสองฝั่งคลองถูกเปลี่ยนแปลงไปจนแทบไม่หลงเหลือวิถีชีวิตแบบเดิมอยู่เลย

เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่ คลองบางกอกใหญ่เป็นคลองธรรมชาติที่ไม่ใช่สาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา แต่เป็นเส้นทางเดิมของแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมทางน้ำกับคูเมืองเดิมในสมัยกรุงธนบุรีและคลองสำคัญอื่นๆ อีกหลายสาย และพื้นที่ฝั่งคลองเต็มไปด้วยสถานที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา ในอดีตการปลูกบ้านเรือนนิยมปลูกริมน้ำ เพราะต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค แม้ปัจจุบันสภาพของพื้นที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ลักษณะการดำรงชีวิต โดยการพึ่งพาน้ำยังคงมีอยู่เห็นใน 2 ฝั่งคลอง สังเกตได้จากการปลูกอาคารหันหน้าเข้าสู่คลอง และการสัญจรของคนในชุมชนที่ยังใช้เรือในการเดินทาง การค้าขาย และการขนส่ง รวมถึงการละเล่น และประเพณีที่สืบทอดกันมา เช่น ประเพณีชักพระ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า สายน้ำยังมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของชีวิต ถึงแม้ว่าจะถูกกลดบทยาทลงเป็นอย่างมากแล้วก็ตาม

ดร.พระมหาสุทิตย์ อากาโร (2553) ได้ศึกษาเรื่อง ตัวชี้วัดความสุขเพื่อนำไปสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข ซึ่งมีทั้งแนวคิดและกลยุทธ์หรือวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมเพื่อการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว โดยเฉพาะการมุ่งใช้หลัก “กลยุทธ์การแบ่งปัน” ซึ่งต่างจาก “กลยุทธ์การแข่งขัน” ในทางธุรกิจที่มักเน้นมูลค่า “ตัวเงิน” มาวัดเป็นผลสำเร็จหรือผลกำไรจนเกินความพอดี แต่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการวัดคุณค่า “ความสุข” บนฐานคิดของการแบ่งปันเกื้อกูลระหว่างกันเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนท้องถิ่นและสังคมส่วนรวมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เน้นความสุขของคนในชุมชนลาดชะโดที่มีสุขภาพดี ครอบครัวยุบอุ่น และมีการประกอบอาชีพที่เป็นตัวชี้วัดความสุขแก่ชุมชนแห่งนี้ แม้ว่าเวลาจะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบางอย่าง

ของคนในชุมชนนี้ไป แต่ชุมชนก็สามารถปรับตัวให้เข้าตามยุคตามสมัยเพื่อสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข โดยไม่ได้เห็นเพียงแค่งเงินเป็นตัวชี้วัดความสุขของคนในชุมชน

ซึ่งจากการงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของเขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมน้ำ ซึ่งเป็นชุมชนริมน้ำเจ้าพระยาและมีความเป็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนซึ่งแต่เดิมมีภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมที่เกิดจะทำให้ชีวิตของคนริมน้ำเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการศึกษานี้ได้นำแนวคิดในเรื่องของภูมิปัญญาเข้ามาศึกษาเป็นกรอบแนวคิดที่ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ที่มีผลกระทบหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความสุขของคนในชุมชนริมน้ำเช่นเดียวกัน ทั้งนี้จากงานวิจัยทั้งหมดดังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำอย่างชัดเจน แต่ยังไม่มีการอธิบายเชื่อมโยงในเรื่องความสุขของคนในชุมชนที่สัมพันธ์กับสายน้ำ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องดังกล่าว

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง สายน้ำ: สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ จะใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการก่อเกิด ภูมิปัญญา และความสุขในการดำรงชีวิต โดยสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่อง ความอยู่ดีมีสุข ของภูฏานที่ว่า ด้วย GNH (Gross National Happiness) และสหประชาชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิจัย ดังนี้

วิธีการรวบรวมข้อมูล

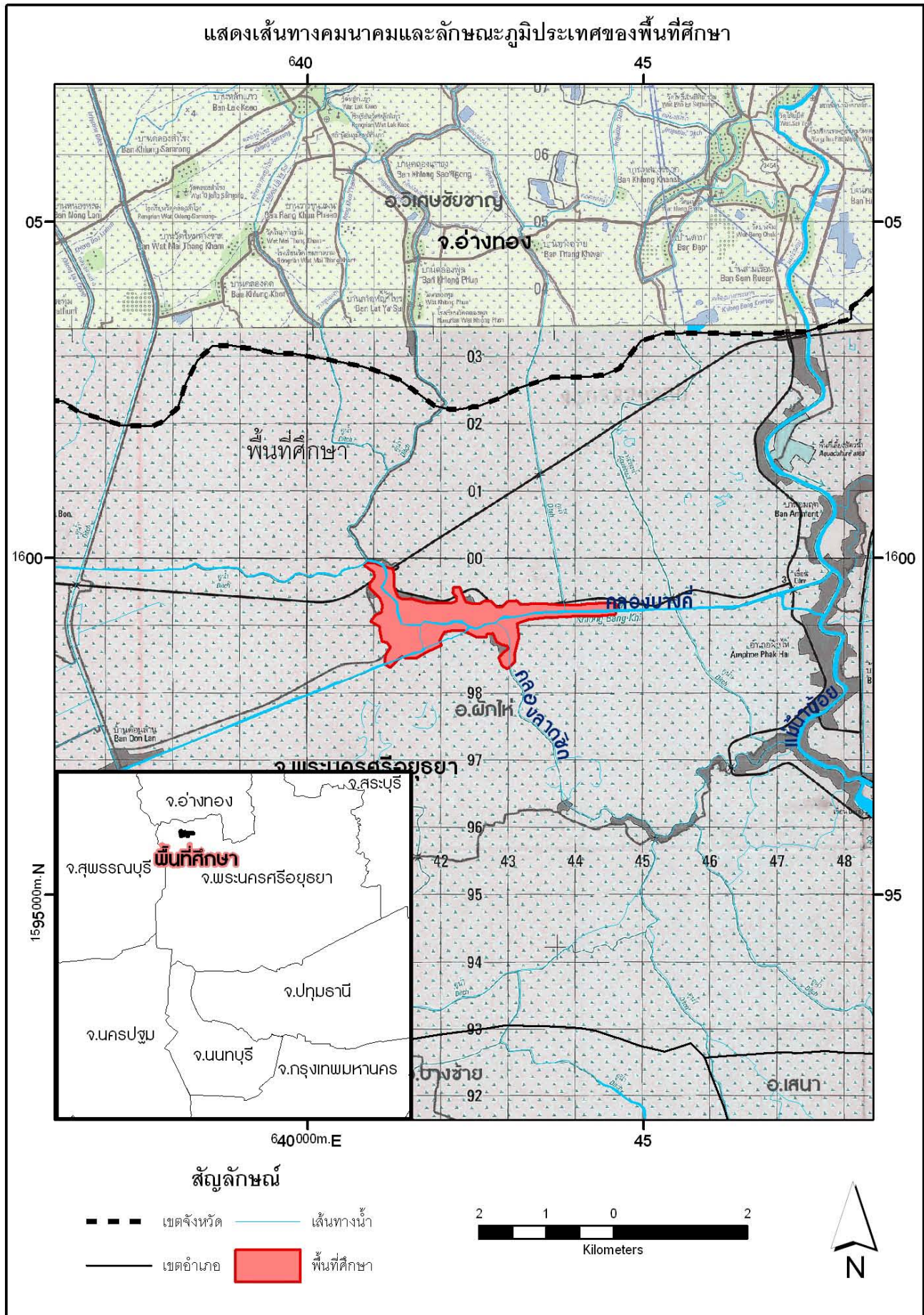
ส่วนที่ 1 การศึกษาชุมชนริมน้ำ 1 ชุมชน โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และ เจาะลึก (in-depth interview) กับชาวชุมชนที่มีอายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและเพศหญิง โดย เกิดและเติบโตอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องหรือผู้ที่มิได้กำเนิดในชุมชน แต่อยู่ในชุมชนมากกว่า 30 ปีขึ้นไป เนื่องจากจะทำให้มองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้อย่างเด่นชัด โดยการสัมภาษณ์ใช้ กลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ 30 คน ซึ่งแบ่งกลุ่มของประชากรในการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวจีน จำนวน 10 คน กลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้แบบดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จำนวน 10 คน และกลุ่มบุคคลที่อพยพเข้ามาอาศัยใหม่ในชุมชน จำนวน 10 คน จากนั้นเมื่อได้ข้อมูล ทางสภาพสังคมและวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และได้ใช้แนวคำถามเพื่อสอบถามใน ประเด็นเกี่ยวกับ การดำรงชีวิตอยู่กับสายน้ำว่าเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาและความสุขอย่างไร ใช้แนว คำถามในประเด็นเกี่ยวกับความสุขกับชาวชุมชนจำนวน 80 คน

ส่วนที่ 2 การศึกษาเรื่องระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน เนื่องจากชุมชนอยู่กับแหล่งน้ำ ฉะนั้นวิถีชีวิตทั้งหมดจึงสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาระบบนิเวศ ที่มีลำคลองเป็นหลัก และมีสิ่งมีชีวิตที่เติบโตจากคลอง และใช้ประโยชน์จากคลองทั้งพืช สัตว์บก สัตว์ น้ำ รวมทั้งนก และการใช้น้ำในการทำเกษตรกรรม และสิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญคือ การจับปลาและการ แปรรูปปลา เป็นรายได้หลักของชุมชน ก็มาจากแหล่งน้ำในชุมชน

สนาม

การศึกษาครั้งนี้ใช้พื้นที่ชุมชนริมน้ำ 1 ชุมชน คือ ชุมชนลาดชะโด ที่อยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลลาดชะโด ประกอบด้วย 2 ตำบล คือ ตำบลหนองน้ำใหญ่และตำบลจักราช อำเภอผักไห่ พระนครศรีอยุธยา โดยใช้ตลาด 100 ปีลาดชะโด และวัดเป็นศูนย์กลางในการศึกษา โดยนับระยะทางห่างจากศูนย์กลางทั้ง 2 แห่งประมาณด้านละ 1 กิโลเมตร และยาวนานไปกับลำคลองลาดชะโด โดยตลาดลาดชะโดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 100 ปี เป็นศูนย์กลางการค้าของตำบลใกล้เคียงทั้งตำบลนาตุ ตำบลลาดชิด และตำบลอื่นๆ ผู้คนที่อยู่บนตลาดเป็นคนจีน ที่มาขายของสืบต่อจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่ชายของโนแพ่ พักอาศัยในแพ จนกระทั่งขอลูกเรือค้าขายอยู่บนฝั่ง แต่ก็ยังค้าขายกับบรรดาชาวบ้านและพ่อค้า แม่ค้า ที่เดินทางมาโดยเรือ ต่อมาอีกหลาย 10 ปี จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ถนนตัดผ่าน ทำให้การค้าทางเรือซบเซาลง ส่งผลให้ตลาดเงียบไป ถนัดตา ต่อจากตลาดคือ ชุมชนคนไทย คนไทยที่ปลูกเรือนอยู่ริมฝั่งคลองลาดชะโดอย่างแน่นหนา ด้วยเป็นพี่น้องกัน เมื่อแต่งงานแยกเรือนจึงปลูกติดกับพ่อแม่ ทำให้บ้านเรือนคนไทย หลังคาแทบจะเกยกัน มีเพียงถนนคอนกรีตที่สร้างมาภายหลังเป็นเส้นทางจราจรในชุมชน และผ่านได้เฉพาะรถจักรยาน และจักรยานยนต์ เชื่อมต่อมายังตลาด 100 ปีลาดชะโด ส่วนอีกฝั่งด้านตะวันตกของตลาดจะเป็นโรงเรียนลาดชะโด และวัด จึงทำให้ชุมชนเว้นว่างไว้เป็นที่ประกอบกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ถัดจากวัดและโรงเรียนจึงเป็นชุมชนอีกกลุ่มหนึ่ง

ลาดชะโดเป็นชุมชนเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา และบริเวณนี้เป็นเส้นทางเดินทัพที่กองทัพไทยรบกับกองทัพพม่า จึงมีชาวพม่าตกหล่นอยู่อาศัยบริเวณนี้ แต่นานมากจนสืบหาหลักฐานลำบากที่ยังคงมีหลักฐานคือชาวมอญ ด้วยสันนิษฐานว่าชาวมอญเป็นคนดั้งเดิมแถบนี้ ก่อนที่ชาวจีนจะเข้ามาจับจองค้าขาย เพราะที่วัดลาดชะโดมีเสาหงส์ที่เป็นหลักฐานถึงคนมอญและความเชื่อเรื่องผีหม้อในปัจจุบัน

การเข้าสู่สนาม

การคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษาเริ่มต้นโดยผู้ศึกษาหาข้อมูลว่ามีชุมชนใดที่อาศัยอยู่ริมน้ำ และยังคงใช้ประโยชน์จากสายน้ำในการดำรงชีวิต ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม และที่สำคัญการอยู่ร่วมกับสายน้ำก่อให้เกิดสายใยแห่งความอยู่เย็นเป็นสุข คือความสุขที่อยู่ร่วมกับระบบนิเวศที่เป็นแหล่งน้ำในชุมชน

ผู้วิจัยได้เดินทางไปสำรวจชุมชนริมน้ำในภาคกลาง ทั้งในจังหวัดอ่างทอง สิงห์บุรี แต่เนื่องจากในจังหวัดดังกล่าว เป็นแม่น้ำสายใหญ่ ชาวบ้านมิได้เกี่ยวพันกับสายน้ำโดยตรงในแง่วัฒนธรรม เพียงใช้เป็นเส้นทางคมนาคมเท่านั้น และเมื่อมาถึงลาดชะโด พบว่าชาวชุมชนยังผูกพันกับคลองและใช้ประโยชน์อยู่อย่างต่อเนื่อง และเวลาที่สำรวจพื้นที่ จะมี 2 ช่วง คือ ช่วงหน้าน้ำ และหน้าแล้ง จึงเห็นภาพที่แตกต่างกันในการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศ 2 ฤดูกาล จึงเลือกชุมชนนี้เป็นพื้นที่ในการศึกษา

การศึกษาข้อมูลจะใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการกับชาวชุมชน โดยให้นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยสำรวจพื้นที่สร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชน และไม่พบอุปสรรคใดๆ เนื่องจากลาดชะโดกำลังเป็นตลาดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงไม่แปลกใจที่มีคนแปลกหน้าเข้าไปในชุมชน และการวางตัวที่เรียบง่าย ดังเช่น ลูกหลาน ทำให้ไม่เป็นอุปสรรคในการเข้าสู่สนาม แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าสู่หน่วยงานราชการในพื้นที่ คือ เทศบาลลาดชะโด เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และขอข้อมูลพื้นฐานจากเทศบาลลาดชะโดและได้รับคำแนะนำจากรองนายกเทศมนตรี คุณนพรัตน์ ศรีสุนันท์ ขณะนั้น (มกราคม 2553) เป็นอย่างดี

การอยู่ในพื้นที่ลาดชะโด คาบเกี่ยวกับวันเด็ก เทศบาลลาดชะโดได้จัดงานวันเด็กขึ้นอย่างใหญ่โต ณ สนามข้างเทศบาลมีเครื่องเล่น และอาหารมาให้เด็กและผู้ปกครองรับประทานฟรี คณะวิจัยได้มีโอกาสร่วมงานวันเด็กของเทศบาลโดยจัดทำวีดิทัศน์ เรื่อง ความสุขของคนลาดชะโด นำเสนอในงานวันเด็กด้วย มีผู้มาร่วมชมจำนวนมากพอสมควร ด้วยพื้นที่ลาดชะโดเป็นสถานที่ในการถ่ายทำภาพยนตร์ชื่อดังหลายเรื่อง และเรื่องล่าสุดที่มีชื่อเสียง คือ ความสุขของกะทิ ทางคณะผู้วิจัยจึงนำเสนอ ภาพความสุขของคนลาดชะโดให้คนลาดชะโดได้ตระหนักถึงความสุขที่อยู่ในชุมชนที่อยู่ร่วมกับลำคลอง ที่อยู่ร่วมกับญาติพี่น้อง และมีอาชีพที่เกี่ยวกับการจับปลาในคลองเพื่อการยังชีพ

การศึกษาระบบนิเวศของลำคลอง ช่วยทำให้เข้าใจชีวิตของคนที่อยู่ร่วมกับน้ำโดยไม่มีปัญหาไม่ว่าหน้าน้ำหรือหน้าแล้ง และผู้วิจัยได้นำเสนออัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรม วัฒนธรรมชุมชน และการจัดทำแผนที่เพื่ออธิบายถึงชุมชนลาดชะโดกับสังคมภายนอก ด้วยลำคลองลาดชะโดต่อมาจากแม่น้ำน้อย และเชื่อมต่อแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้ชุมชนเชื่อมต่อกับโลกภายนอก โดยทางเรือเพียงหนทางเดียว แผนที่จึงช่วยให้เข้าใจได้ชัดขึ้น

การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่องสายน้ำ ในประเด็นภูมิปัญญาและความสุข ฉะนั้นผู้ให้ข้อมูล จะเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่า 45 ปีขึ้นไป เนื่องจากการวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งเน้นการศึกษาในการสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชาวบ้านและวิถีชีวิตแบบมีความสุขที่ใช้สายน้ำเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิต โดยชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอยุธยาและเป็นชุมชนที่อยู่ริมน้ำ จึงส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้มีผู้คนใช้สายน้ำเป็นเส้นทางสัญจรติดต่อไปมาหาสู่กัน จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นชุมชนที่มีกลุ่มคนทั้งชาวจีนและชาวมอญมาอาศัยในชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงใช้การสัมภาษณ์โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์จำนวน 30 คน ซึ่งแบ่งกลุ่มของประชากรในการศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาวจีน จำนวน 10 คน กลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้แบบดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจำนวน 10 คน และกลุ่มบุคคลที่อพยพเข้ามาอาศัยใหม่ในชุมชน จำนวน 10 คน เพื่อสามารถทำให้มองเห็นถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงและเปรียบเทียบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผู้ให้ข้อมูลมีทั้งเพศชายและหญิง แบ่งเป็นเพศชาย 15 คน และเพศหญิงจำนวน 15 คน ทั้งที่เป็นกลุ่มคนจีนที่ทำการค้าอยู่บนตลาด 100 ปีลาดชะโด และคนไทยที่อยู่ในกลุ่มคนไทย ประกอบอาชีพทำนา จับปลา รับจ้าง ทำหรีดผ้า เป็นต้น และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานราชการ คือ เทศบาลลาดชะโด บางส่วนเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปในการบริหารงาน และการจัดการชุมชน

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) จากข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์แนวโน้ม (Trend Analysis) และการตีความข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้รับ และการนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

บทที่ 4

สำนึกทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนลาดชะโด

ลาดชะโด คือ ชุมชนที่เจียบสงบแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่ลาดชะโดอธิบายถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนได้อย่างดีว่าอยู่บริเวณที่ราบต่ำน้ำท่วมถึงด้วยเป็นที่ลาด และปลาชะโด คือ ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง ที่มีมากบริเวณคั้งน้ำ หรือแม่น้ำที่แยกย่อยมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนลาดชะโดตั้งอยู่ชานากับคลองลาดชะโด (คลองบางคลี) โดยคลองลาดชะโดเป็นคลองที่รับน้ำมาจากแม่น้ำน้อย โดยแม่น้ำน้อยแยกสาขาออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ที่อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ไหลผ่าน จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยา ที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนลาดชะโดจึงอยู่ชานาบริมฝั่งคลอง ที่เริ่มจากคลองบางคลี ที่ประตูกันน้ำอำเภอผักไห่ จังหวัดอ่างทอง ไปจนถึงตำบลอมฤต และไปสิ้นสุดที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งออกเป็น 2 ตำบล คือ ตำบลหนองน้ำใหญ่ มีหมู่บ้าน 11 หมู่ อยู่ทางทิศเหนือของคลองลาดชะโด ส่วนตำบลจักรราช มี 6 หมู่บ้าน อยู่ทางทิศใต้ของคลองลาดชะโด

ด้วยพื้นที่เป็นที่ลาดริมน้ำ ในช่วงฤดูน้ำหลาก ประมาณเดือนสิงหาคม - ธันวาคม น้ำจะท่วมพื้นที่ดินที่เป็นที่อาศัยของผู้คน แต่ชาวบ้านเรือนของผู้คนจะตั้งชานาไปกับริมน้ำอยู่แล้ว จึงเป็นเรือนลักษณะพื้นสูงที่ให้น้ำไหลผ่านได้ตลอดเมื่อถึงหน้าน้ำ ส่วนหน้าแล้งหรือฤดูน้ำไม่หลากได้ฤกษ์คือ ผืนดินปกติ เพียงแต่มีระดับสูงต่ำที่แตกต่างกันลาดเอียงไปสู่ลำคลอง

ลาดชะโด คือ ชื่อคลองที่ถูกขุดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2470 โดยพระยารักษ์ เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำ เพื่อการเกษตรกรรมของคนในพื้นที่และการประมง ความยาว 25 กิโลเมตร ด้วยเมื่อก่อนบริเวณแถบนี้ อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทางน้ำ และปลาชะโดเป็นปลาประจำถิ่นบริเวณนี้ กระจายอยู่ตามท้องนาเมื่อถึงฤดูกาลทำนา และอาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป

จักรราช คือ ชื่อเดิมของชุมชนนี้และเปลี่ยนมาเป็นลาดชะโดตามความอุดมสมบูรณ์ของปลาชะโดนั่นเอง และยืนยันถึงคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” บริเวณที่ราบภาคกลาง โดยเฉพาะอยุธยาได้เป็นอย่างดี

วัฒนธรรมของคนที่อยู่ริมน้ำ จะปรากฏหลักฐานมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีบาทหลวงบันทึกอธิบายลักษณะของคนไทยสมัยนั้นที่อยู่กับน้ำ โดยบาทหลวง เยซูอิต ชาวฝรั่งเศส ดังนี้ “...คนพวกนี้เป็นคนดี ไม่มีอะไรที่จะต้องดี เพียงแต่ว่าชอบอยู่เฉยๆไปทำงาน อย่งไรก็ตาม ถ้าต้องพายเรือแล้ว พวกนี้จะมีกำลังวังชาขึ้นมาทันที ซึ่งบางครั้งสามารถพายหลายวันโดยไม่

หยุด...” การอธิบายของชาวต่างชาติ อาจอธิบายลักษณะนิสัยของคนไทยคลาดเคลื่อนได้ แต่คนไทยหากอยู่กับน้ำจะมีความสุขมาก ฉะนั้นเราจึงพบเห็นประเพณีของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับน้ำมากมาย

ชาวลาดชะโด รำลึกถึงประเพณีรับวัด ประเพณีการขึ้นหย่อง ฯลฯ ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวมุขชน และเชื่อมสัมพันธ์กับชาวมุขชนอื่น โดยประเพณีรับวัดนั้น เป็นชื่อที่ชาวบ้านเข้าใจร่วมกัน โดยเมื่อชาวบ้านไปร่วมงานทำบุญกับวัดอื่น เมื่อเสร็จภารกิจงานบุญต่างก็จะพายเรือกลับบ้าน ส่วนผู้ที่ไม่ได้ไปร่วมงาน ส่วนหนึ่งจะพายเรือไปรับขบวนเรือที่กลับหมู่บ้าน โดยไป ณ จุดรวมที่ต่างเข้าใจตรงกัน และมีกิจกรรมรื่นเริง ร้องเพลง หนุ่มสาวที่ไปส่วนใหญ่จึงได้พบปะและเกี่ยวพาราสักกันไปในตัว ก่อนกลับเข้าหมู่บ้าน “...เมื่อก่อนสนุกมากไปรับวัดที่... เป็นกลุ่ม ๆ ร้องรำทำเพลง... เดี่ยวนี้ไม่มีแล้ว...”² คือคำกล่าวที่บ่งบอกน้ำเสียงโหยหาอดีตที่มีความสุขเมื่อก่อน

ชาวบ้านจะเอาเรือออกมาทุกบ้านตั้งแต่วัดป่าโมกข์กับวัดหลักแก้ว พายเรือมาด้วยกัน ร้องรำกันเป็นช่วง ๆ ทุกคนแต่งตัวสวยงามเพื่อไปร่วมงานหรือดูการแข่งขันเรือ การสังสรรค์ จะจัดปีละ 2 ครั้ง คือ ในช่วงหน้าแล้งหรือฤดูน้ำลดกับหน้าน้ำหรือฤดูกลางน้ำท่วม มีการละเล่นและการแข่งขันที่เกี่ยวข้องกับน้ำ หน้าน้ำอยู่ในช่วงกลางเดือน 5 จนถึงเดือน 11

ภาพทรงจำวัฒนธรรมของพื้นที่ชุ่มน้ำพระนครศรีอยุธยา ยังปรากฏหลักฐานที่ชาวต่างชาติ ฟานักในกรุงศรีอยุธยาได้บันทึกไว้ดังคำบรรยายที่ว่า “...พวกนี้ เหน่เรือกันอย่างสุดเสียง ทั้งยังพายเรือด้วยความสง่างามเหมือนกับเป็นของง่าย ส่วนผู้หญิงก็คัตทำอย่างทะมัดทะแมง เป็นภาพที่สวยงามอย่างไม่น่าเชื่อ มองไปทางไหนเห็นแต่เรือและผู้คนผ่านไปมาในแม่น้ำอย่างไม่ขาดสาย ส่วนคนไหนเป็นขุนนางก็เห็นได้จากจำนวนฝีพาย...” สายน้ำต่าง ๆ ในพระนครศรีอยุธยาแสดงถึงวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของชาติเป็นอย่างมาก ดังที่บาทหลวง ดาซาร์ ได้รายงานไว้ในปี พ.ศ. 2228 ในการต้อนรับทูตในแม่น้ำครั้งนั้นว่า มีคนประมาณ 600,000 คน เรือ 20,000 กว่าลำ และในจดหมายเหตุของแกมป์เปอร์ (อ้างในสมัย สุทธิธรรม, 2539 : 10) สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า “...รอบ ๆ กรุงมีตำบลหมู่บ้านมากด้วยกัน ลางแห่งอยู่ในเรือมากกว่าบ้าน ลำละสองครัว สามครัวบ้าง และบ้างก็มากกว่านั้น โยกไปย้ายมา จอดอาศัยอยู่ที่โน่นบ้างที่นี้บ้าง แห่งละชั่วครั้งชั่วคราว โดยเฉพาะเมื่อเวลาน้ำมาก หรือมีงานก็ลอยลำเที่ยวเร่ขายของเป็นอาชีพ...”

² นายธีรพัฒน์ โดพันธานนท์. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

ความเป็นมาของชุมชน

ลาดชะโดเป็นชุมชนเก่าแก่มากมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตามประวัติศาสตร์ที่มีบันทึกไว้ในไทยรบกับพม่า ครั้งที่ 24 ว่าพระยาเสนา รับอาสาไปรบกับพม่า โดยพม่ามีแม่ทัพชื่อ มังมหานรธา สถานที่สู้รบ คือ บริเวณตำบลจักราช (ในอดีต คือ อำเภอเสนาใหญ่) ซึ่งบริเวณนี้เป็นพื้นที่สู้รบและเส้นทางเดินทัพอยู่แล้ว การสู้รบขณะนั้นพม่าหนีทัพกลับไป ตามเส้นทางนี้ จึงยังคงมีชาวพม่าตกหล่นและอยู่บริเวณนี้ ชุมชนนี้มีการตั้งถิ่นฐานถาวรมาตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2310 เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก กลุ่มคนที่อยู่ก่อน คือ มรดกแห่งสงครามดังกล่าว³ ผู้คนดั้งเดิมบริเวณนี้สันนิษฐานว่า เป็นชาวมอญ ด้วยชาวมอญมักอาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำทุกแห่ง และอยู่เรื่อยแผ่กระจายต่อเนื่องไปจนถึงชุมชนมอญสามโคก ปทุมธานี หลักฐานที่แสดงความเป็นมอญ คือ ความเชื่อเรื่องผีหม้อที่เป็นภาชนะดินเผาบรรจุภาพและตุ๊กตาบรรพบุรุษไว้ด้านใน และวัดลาดชะโดในอดีตเคยมีเสาชิงช้าอยู่ด้านหน้าวัด หันด้านหน้าของหงส์ออกไปทางคลองลาดชะโดปัจจุบัน และเสาชิงช้าเป็นสัญลักษณ์หมายของวัดมอญ⁴ ส่วนผู้คนอีกกลุ่ม คือ กลุ่มคนจีนแต่จิวที่เข้ามาค้าขาย และตั้งรกรากอยู่จนปัจจุบัน กลุ่มคนจีนที่เข้ามาแต่แรก จะอาศัยอยู่บนแพริมน้ำ ค้าขายสิ่งของนานาชนิด การค้าขายคึกคักมาก เพราะคนจากต่างตำบลทั้ง ตำบลลำตะเคียนจะมาซื้อของที่นี่ ต่อมาที่ทางที่อยู่ในแพคับแคบ คนจีนจึงขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดลาดชะโดขณะนั้น ขึ้นมาสร้างตลาดบกพร้อมทำเป็นที่อยู่บนบก แต่ถัดจากวัดมาประมาณ 100 เมตร และกลายเป็นตลาดลาดชะโดมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยตระกูลคนจีนที่เป็นตระกูลใหญ่ๆ ประกอบด้วย 5 ตระกูลหลัก และมีฐานะเศรษฐิกิจดี ได้แก่ ตระกูลอูย ตระกูลโต้ว ตระกูลจิ้ง ตระกูลเตี้ย ส่วนอีกสกุลเปลี่ยนเป็นไทยนานมาแล้ว ตระกูลโต้ว คือ สายสกุลที่สืบมาเป็นสกุลโตพันธานนท์ ตระกูลจิ้ง สืบมาเป็นศรีสุวพันธ์ ตระกูลเตี้ยเป็นสกุลของภรรยานายกเทศมนตรีคนปัจจุบัน (มกราคม 2553)

³ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

⁴ นายนำชัย แซ่อู่ย. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

สถานที่ตั้งชุมชนลาดชะโด

ชุมชนลาดชะโด ประกอบด้วย 2 ชุมชน 2 ตำบล อยู่คนละฝั่งคลองลาดชะโดที่ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอผักไห่ 6 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัด 42 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 37 ตารางกิโลเมตร ชุมชนแต่เดิมอยู่เรียงรายริมคลอง แต่เมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2527 จึงมีการออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ริมถนนและเพิ่มจำนวนขึ้น โดยชุมชนมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ จากหลักเขตที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่จุดร่วมของเส้นแบ่งเขตนาคู ตำบลดอนลานและตำบลหนองน้ำใหญ่ ตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือกับตำบลอำมฤต ห่างจากริมคลองบางคลีฝั่งเหนือ ไปทางทิศเหนือ ระยะ 990 เมตร

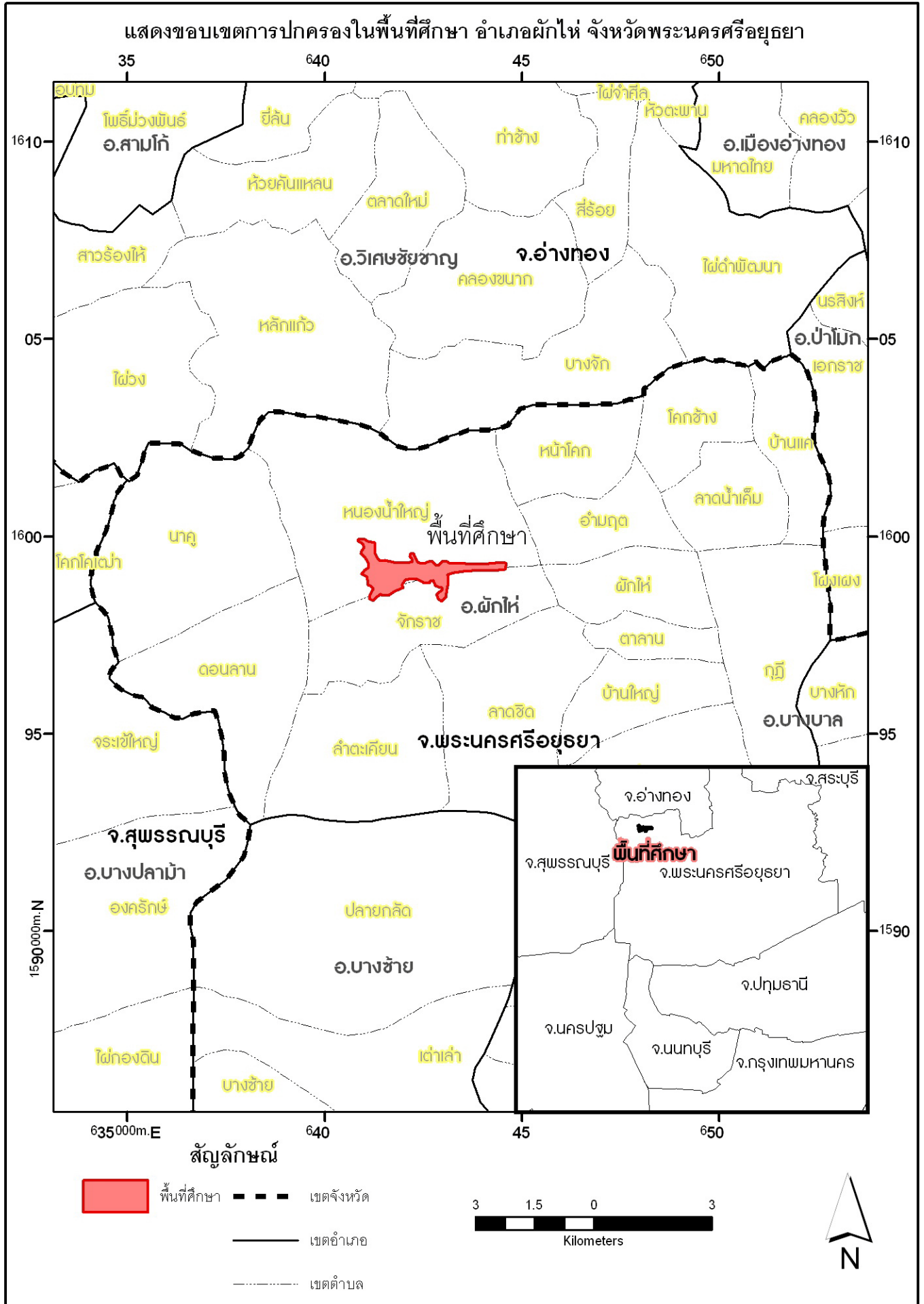
ทิศตะวันออก จากหลักเขตที่ 2 ตามแนวเส้นแบ่งเขตตำบลหนองน้ำใหญ่กับตำบลอำมฤต ผ่านคลองบางคลี แล้วเลียบตามเส้นแบ่งเขตตำบลจักรราช กับตำบลตาลาน และตำบลลาดชิด

ทิศใต้ จากหลักเขตที่ 3 เลียบตามแนวเส้นแบ่งเขต ตำบลจักรราชกับตำบลลาดชิด ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงหลักเขตที่ 4 ตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงหลักเขตที่ 5 ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นแบ่งเขตตำบลจักรราชกับตำบลดอนลานกับตำบลคลองบางคลีใต้ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะ 100 เมตร

ทิศตะวันตก จากหลักเขตที่ 5 เลียบตามแนวเส้นแบ่งเขตตำบลหนองน้ำใหญ่กับตำบลดอนลานไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือบรรจบกับหลักเขตที่ 1⁵

⁵ นายบุญชู ประภากร. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

แผนที่ 3 แสดงขอบเขตการปกครองในพื้นที่ศึกษา อำเภอผักไห่

อัตลักษณ์ของชุมชนลาดชะโด

สืบเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลอง ส่งผลต่อลักษณะความเป็นอยู่ของผู้คน อีกทั้งคนในชุมชนประกอบไปด้วยคนมอญแต่เดิม และคนจีนที่อพยพเข้ามาค้าขายอยู่ตั้งแต่ในอดีต และอยู่ร่วมกับคนในพื้นที่จนกลายเป็นคนไทยลาดชะโดไปแล้วก็ตาม ทุกกลุ่มต่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งประเพณี ศาสนา การทำมาหากิน การสร้างบ้านเรือน และแนวความคิดทั้งมวลล้วนส่งผลต่อการดำรงอยู่อย่างมีความสุขสงบของคนในพื้นที่จนกระทั่งผู้คนภายนอกมองเห็นและนำเสนอภาพชีวิตโดยทั่วไปออกสู่สาธารณะ ทั้งในภาพยนตร์ และบทเพลงต่าง ๆ

การค้าขายทางเรือ

เริ่มต้นในช่วงปลายยุคโลหะ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 2-3 เป็นต้นมา เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ ชุมชนที่อยู่ในบริเวณที่ราบภาคกลางบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและภาคใต้ของประเทศสามารถทำการติดต่อกับบ้านเมืองหรือชุมชนอื่นที่อยู่ห่างไกลได้ทั้งโดยทางบกและทางทะเลในรูปของความสัมพันธ์ทางการค้าทางวัฒนธรรมและได้รับความเจริญทางเทคโนโลยีจากภายนอกทั้งโดยตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ การเข้ามาตั้งหลักแหล่งและมาทำการค้าขายของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวอินเดียทางอ้อมคือ การได้รับวัตถุสิ่งของและวิทยาการบางอย่างที่ถ่ายทอดกันมาเป็นทอด ๆ ในขณะเดียวกันเกิดการเคลื่อนย้ายของชุมชนที่เคยอาศัยอยู่ตามที่สูง ลงสู่บริเวณที่ราบต่ำใกล้กับลำน้ำต่าง ๆ (สืบแสง พรหมบุญ, 2530 : 10)

ตลาดเรือ ตลาดบกและคนจีน

ความเป็นมาของตลาดน้ำที่แต่เดิมเรียกว่า “ตลาดเรือ” ไม่แตกต่างกับ “ตลาดบก” ตลาดลาดชะโดเก่าแก่เช่นเดียวกับตลาดริมน้ำในแถบลุ่มน้ำภาคกลาง ที่ใช้สายน้ำหลักร่วมกับแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ตลาดสามชุกที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ตลาดเรือแห่งนี้ แต่เดิมเป็นตลาดที่พ่อค้าชาวจีนล่องเรือมาขายสินค้า และพักอาศัยอยู่ในเรือ และขยับขยายสร้างเป็นแพทั้งเป็นที่พักและที่ค้าขายด้วยจุดแรกที่แพตั้งอยู่ มีไช้อยู่ ณ ตลาดลาดชะโด ปัจจุบัน แต่อยู่บริเวณหน้าวัด เรือของชาวจีนจะล่องมาจากอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ที่ชาวจีนเข้ามาค้าขายบริเวณนี้ ด้วยคลองมีขนาดกว้างพอที่เรือลำใหญ่สามารถผ่านเข้ามาได้ เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ผู้คนอยู่มาก และการค้าก็ชุกชุม

สินค้าที่ชาวจีนนำมาจำหน่ายให้กับชาวบ้าน จะเป็นสินค้าที่ผลิตเองไม่ได้ และไม่มีในท้องถิ่นนั้น ได้แก่ ไข่ ไก่ หม้อหิ้น หรือถ่าน เป็นต้น

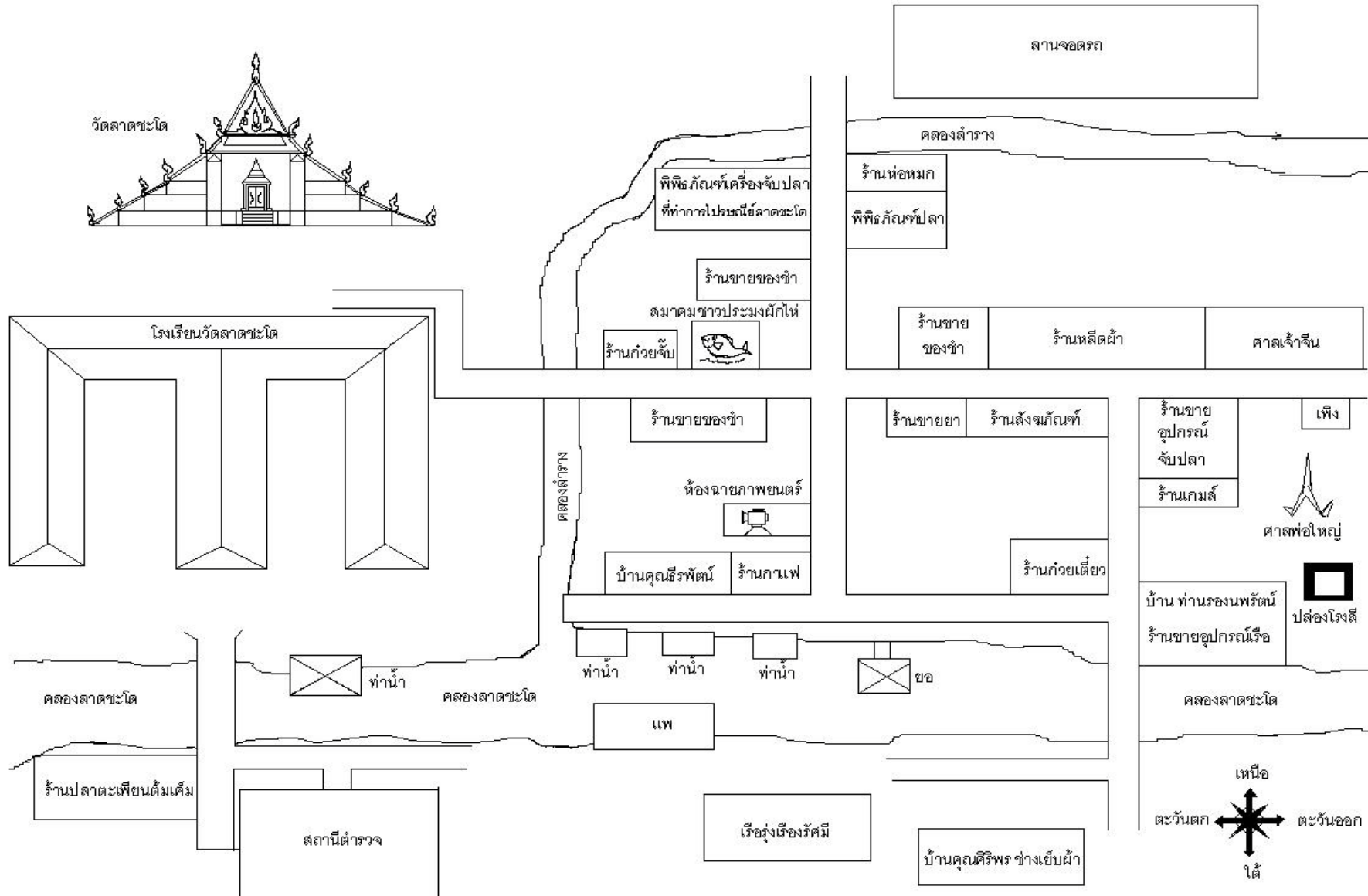

ภาพที่ 4 ป้ายทางเข้าตลาดลาดชะโด

หม้อ มีความจำเป็นในการหุงหาอาหาร หม้ออลูมิเนียมจึงเข้ามาแทนที่หม้อดินแต่เดิม ไข่ใช้ในการถนอมอาหาร หรือหมักปลาที่มีจำนวนมาก เพื่อใช้รับประทานในช่วงที่ปลาไม่มาก ปัจจุบันจึงมีไข่ที่ใช้หมักปลาร้าอยู่ทุกบ้าน มะพร้าวเป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมซื้อมาประกอบอาหาร ด้วยบริเวณนี้ไม่มีต้นมะพร้าว แต่การทำอาหารและขนมจำเป็นต้องใช้กะทิจากมะพร้าวเป็นส่วนประกอบ ส่วนไข่ใช้สำหรับบรรจุน้ำไว้ใช้ในครัวเรือน

ภาพที่ 5 คลองลาดชะโด ชีวิตแห่งชุมชน

แผนที่ที่ 4 แสดงที่ตั้งร้านค้าในตลาดบกลาดชะโด

สายน้ำก่อกำเนิด วัฒนธรรมการค้าขายของคนจีนในไทย

ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่มีได้อพยพเข้ามาจำนวนมากเหมือนกับตอนปลายคริสต์วรรษที่ 18 การอพยพเข้ามาในประเทศไทยของชาวจีนนั้น เกิดขึ้นจากการที่จีนเริ่มทำการค้าขายกับประเทศไทยโดยเรือสำเภาจีน ดังนั้นชาวจีนที่อพยพมายังประเทศไทยจึงล้วนมาจากมณฑลฝูเจี้ยนและกวางตุ้งเกือบทั้งสิ้นเพราะมีความชำนาญในการเดินทะเล ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในสยามประกอบด้วย กลุ่มจีนแต้จิ๋ว กลุ่มจีนฮกเกี้ยน กลุ่มจีนไหหลำ กลุ่มจีนกวางตุ้ง และกลุ่มจีนแคะ ในระหว่างปี ค.ศ. 1800-1810 (พ.ศ. 2343 - 2353) พวกเกษตรกรชาวจีนแต้จิ๋วเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบชนบทลี้กลงไปจากเมืองท่าชายทะเลและเมืองตามริมแม่น้ำแล้ว เมื่อการกสิกรรมทำไร่แพร่หลายออกไปประชากรชาวจีนแต้จิ๋วในชนบทจึงเพิ่มขึ้น แต่การตั้งถิ่นฐานนี้ก็นับว่าอยู่ในเขตจำกัดมากในแถบรอบ ๆ บริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของพ่อค้าชาวจีนแต่แรกเริ่ม การพัฒนาในชนบทซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุด ได้แก่ ในแถบจันทบุรี บางปะกง แม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง แม่น้ำท่าจีน และแม่กลอง (พรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ, 2548 : 83)

การประกอบอาชีพของชาวจีนในไทย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ชาวจีนซึ่งเป็นชนส่วนน้อยเริ่มมีความสำคัญมากขึ้น พร้อมกับจำนวนที่ทวีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ชาวจีนได้เข้ามาทำงานในเมืองแร่ในภาคใต้ ทำการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศทำการเพาะปลูกเพื่อการค้าขาย ตั้งร้านขายของ เป็นเจ้าของและผู้จัดการโรงงานน้ำตาล คนจีนหลายคนทีเดียวมีตำแหน่งทางราชการ นับวันจำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น นั้นได้แสดงให้เห็นถึงว่า ประเทศไทยเป็นแหล่งสร้างอาชีพและสร้างรายได้ที่ดี และประกอบกับชาวจีนเป็นคนเก่ง จึงทำให้สามารถดำเนินกิจการต่างๆ ภายในประเทศไทยได้มาก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) คนจีนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพทางการค้า การอุตสาหกรรม และการขายแรงงาน ก่อนหน้าปี พ.ศ. 2470 ชาวจีนยังไม่ได้พยายามจะเข้าไปแย่งตำแหน่งอาชีพปลูกข้าวของคนไทย แต่คนจีนกลับเป็นเจ้าของโรงสีข้าวถึงร้อยละเก้าสิบ ของจำนวนโรงสีในประเทศไทยทั้งหมด คนจีนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบอาชีพของคนไทย แม้กระทั่งอาชีพการจับปลาตามแถบชายฝั่งทะเล (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2551 : 12)

จากการที่คลองลาดชะโดเป็นคลองขุดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 ทำให้ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมและการติดต่อค้าขายที่สำคัญ คลองลาดชะโดแยกออกมาจากแม่น้ำน้อยอีกทอดหนึ่งภายใน 2 ฝั่งคลอง ลำคลองขนานไปด้วยบ้านเรือน 2 ฝั่ง บางช่วงอีกฝั่งเป็นเรือกสวนไร่นา เช่น ฝั่งทางตะวันตกที่บ้านหนองน้ำใหญ่ตั้งอยู่ ส่วนฝั่งทางตะวันออกที่บ้านจักราชตั้งอยู่จะเป็นที่นาผืนใหญ่กว่ามาก การขุดคลองที่ตรงเป็นแนวเข้ามา ยังนำมาซึ่งกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่ทำสินค้าเข้ามาขายให้กับคนพื้นเมืองแถบนี้ และคนพื้นเมือง แถบอยุธยาที่อยู่ริมน้ำก็จะนำสินค้าลงเรือล่อง

ไปขายที่ตลาดท่าเตียน ตามแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่กรุงเทพมหานครหรือบางกอกในช่วงเวลานั้น อยู่แล้ว เช่น มีต่อสัญญาของอำเภอนครหลวง และสินค้าทางการเกษตรอื่น ๆ การเดินทางค้าขายทางเรือจึงเป็นเรือปกติของชีวิตคนริมน้ำและเรียกตลาดที่จอดขายรวมกันเป็นหมู่ๆว่า **ตลาดเรือ**

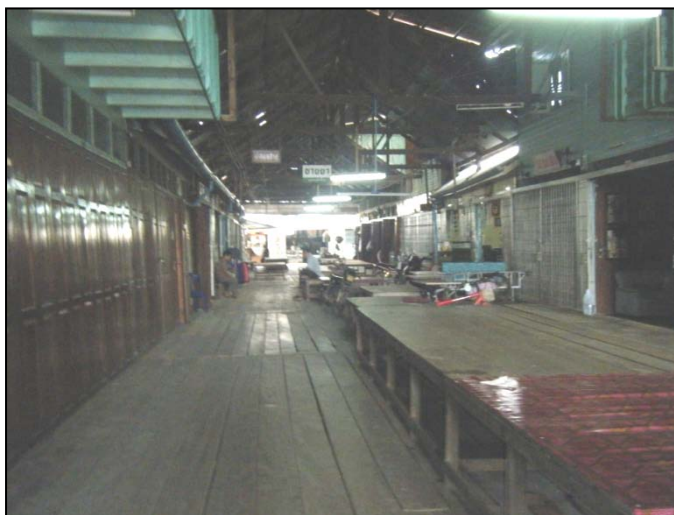
คลองลาดชะโด คือ หนึ่งในจำนวนการเดินทางเข้ามาค้าขายทางเรือโดยชาวจีนที่เข้ามา แต่แรกเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว จะนำสินค้าเข้ามาขายเป็นสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่ คือ อุปกรณ์การทำมาหากิน เช่น อวน แห ต่างๆ ปัจจุบันยังคงมีร้านที่สืบทอดการจำหน่ายเหลืออยู่และเมื่อจะกลับออกไปก็รับซื้อสินค้าทางการเกษตรของชาวบ้านกลับไปด้วย

นอกจากการค้าขายเครื่องมือในการจับปลา อุปกรณ์ประมงแล้ว อาหารการกิน โดยเฉพาะ น้ำแข็ง จะขายดีมาก⁶ และไปซื้อน้ำแข็ง โดยลงเรือเล็ก เช่น เรือมาตราบไปซื้อมาจำนวนมาก และกาแพขายดีด้วย การไปซื้อน้ำแข็งซื้อมาเป็นชองๆ โดยมีการนับคือ 1 ชองเท่ากับ 3 ลูก 1 ลูกเท่ากับ 4 ก๊ก น้ำแข็ง 1 มือ คือ ที่ใช้ใส่น้ำแข็ง เอาน้ำแข็งหมกในแกลบหรือขี้สับหนากันละลายกว่าจะนำน้ำแข็งกลับมาถึงลาดชะโดก็ครึ่งวัน กิจการของคนจีนที่มีฐานะ คือ การขายน้ำมัน โดยเป็นปัมหลอดและการทำโรงสี และการขายวัสดุก่อสร้างบ้าน ได้แก่ ไม้ต่างๆ ก็เป็นสินค้าที่ขายได้มากเช่นกัน แต่การขายสินค้าพวกนี้มักเป็นพ่อค้าจีนที่มีทุนทรัพย์มากพอในการลงทุน เนื่องจากมีค่าใช้จ่าย คือ ต้นทุนสูง ทั้งราคาสินค้า โรงเก็บไม้และค่าจ้างแรงงานคนในการขนไม้ โดยโรงไม้ในชุมชนแต่เดิมมีเพียง 2-3 แห่ง และปลูกร้านอยู่ริมน้ำและผู้คนยังใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางจับจ่ายใช้สอย ต่อมาโรงไม้ถูกไฟไหม้ ปัจจุบันชาวจีนที่ยังสืบทอดกิจการโรงไม้อยู่ เหลือเพียง 1 ครอบครัว และโรงไม้ได้ย้ายออกไปตั้งริมถนนที่ตัดขึ้นใหม่ เพื่อสะดวกในการจำหน่ายและลำเลียงครอบครัวที่สืบทอดกิจการค้าไม้ คือ คนจีน สกุลโต้ว ซึ่งเป็นสกุลเก่าแก่สกุลหนึ่งในลาดชะโด นอกจากนั้นยังมีตระกูลศรีสุวพันธ์ ที่สืบทอดการขายอุปกรณ์ประมงทั้ง แห อวน ลอบ และน้ำมันเรือ เป็นต้น ส่วนคนไทยทั่วไปจะพายเรือมาขายของ โดยนำสินค้าเกษตรที่ตนเองมีทั้งปลา ผัก มะพร้าว มาขายที่ตลาด ขายดีถึงกลับกล่าวว่า *“หยิบจับไม่ทัน...คนเยอะมาก”*

⁶ นายนำชัย แซ่ฮ้อย สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553., นายชุมพล มณีโชติ, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

คำว่า **ตลาดเรือ** มีขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา (สมัย สุทธิธรรม, 2539 : 12) มาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ตลาดเรือในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นตลาดใหญ่ มีการซื้อขายสินค้ากันมา มีอยู่ 4 แห่ง รอบพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ด้านทิศใต้ตรงสามแยกหน้าป้อมเพชร เรียกว่า ตลาดน้ำวนบางกะจะ เป็นตลาดที่ใหญ่ ขนาดเรือเดินสำเภาจีนและเรือเดินทะเลเข้ามาได้ สินค้าที่เข้ามาขายจึงมีทั้งน้ำตาลทราย จันทน์แดง หวาย กำมะถัน เป็นต้น ตลาดทางทิศตะวันตก คือ ตลาดปากคลองคูจาม ตลาดฝั่งตะวันออก คือ ตลาดคลองคูไม้ร้อง ส่วนตลาดที่ห่างไกลออกไปทางตะวันออกสุด คือ ตลาดปากคลองวัดเดิม ที่แยกออกมาจากตลาดคลองบ้านม้าหันตรา ตลาดเรือทั้ง 4 แห่ง เป็นตลาดเรือที่สำคัญของพระนครศรีอยุธยา ฉะนั้นเราจึงไม่แปลกใจว่าทำไมภาพเขียนของชาวต่างชาติจึงมีภาพเรือสำเภานขนาดใหญ่ปรากฏให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระนครศรีอยุธยามาแต่เดิม

ชาวจีนค้าขายและอาศัยอยู่บนแพมากขึ้น จนมาในราวปี พ.ศ. 2497 ชาวจีนได้มาขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดดุสิตมัจฉาหรือวัดลาดชะโด เพื่อใช้ที่ดินของวัด ที่อยู่ริมคลองแต่ถัดจากแพขึ้นไป ห่างกันประมาณ 100 เมตร สร้างเป็นตลาดบก⁷ ทางวัดเห็นว่าแพที่จอดเรียงรายอยู่บริเวณหน้าวัดแออัด หนาแน่นเกินไปไม่สะดวก ทั้งการซื้อขายและการเดินทางมาทำบุญที่วัด จึงอนุญาตให้ตั้งตลาดบกตั้งแต่นั้นมา

ภาพที่ 6 ห้องแถวที่เป็นร้านค้าของคนจีนหรือตลาดบกที่เคย
คึกคักในอดีต

⁷ นายนำชัย แซ่ฮ้อย. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553., นายชุมพล มณีโชติ, สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

จากตลาดเรือจึงกลายมาเป็นตลาดบกนับจากนั้นมา และตลาดบกก็ขยายตัวมากขึ้น จัดสร้างเป็นห้องแถว หันหน้าชนกันเว้นทางเดิน มีจำนวนมากกว่า 50 ห้อง และมี 2 ฝั่ง ปัจจุบันการค้าขายก็ยังคงดำเนินไปได้ และมีผู้คนจากในชุมชนหมู่บ้านอื่น มาจับจ่ายใช้สอยที่ตลาดแห่งนี้บ้าง ตลาดแห่งนี้จึงยังคงทำหน้าที่ค้าขายสิ่งของให้กับผู้คนสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันแม้ไม่คึกคักดังในอดีตก็ตาม

ภาพที่ 7 ตลาดลาดชะโดวันธรรมดาที่เจียบเหงา

การทำโรงไม้ภายในลาดชะโด

ดังที่กล่าวว่าชุมชนนี้เป็นชุมชนโรงไม้ภายในลาดชะโดมีเพียงแห่งเดียว คือ ร้าน ส.เจริญค้าไม้ เป็นร้านของคนจีนสายสกุลโต้ว โดยเป็นร้านที่สืบทอดจากบิดา ในอดีตนั้น ร้านไม้ตั้งอยู่ริมคลองลาดชะโด รับไม้จากโรงเลื่อยตามภาคเหนือ ร้านนี้จะจดทะเบียนขายไม้กะยาเลย (ไม้เนื้อแข็ง : ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้แดง ไม้มะค่าโมง ไม้ประดู่ และไม้ตะเคียน และไม้เนื้ออ่อน : ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้กระบาก ไม้เหียง ไม้มะม่วงป่า) การไปดูไม้ในสมัยก่อนต้องนั่งรถไปดูถึงที่ เช่น จังหวัดตาก จังหวัดกาญจนบุรี ถึงแม้ว่าชาวลาดชะโดจะมีเรือที่ทำจากไม้สัก แต่ร้านนี้จะไม่จำหน่ายไม้สัก เนื่องจากเป็นไม้หวงห้าม ยกเว้นบางร้านที่จดทะเบียนไว้แล้ว การขายไม้จะดูขนาดของไม้ สี และความสวยงามของไม้ โดยถ้ายิ่งเป็นไม้มะม่วงป่า ถ้ามีแก่นจะยิ่งแพง โดยในอดีตนั้น ไม้เนื้อแข็งที่มีราคาแพงที่สุดคือ ไม้แดง แต่ตอนนี้เป็นไม้มะค่าโมงที่แพงที่สุด และไม้เนื้ออ่อนที่แพงที่สุดคือ ไม้ตะแบก การส่งไม้จากโรงเลื่อยมายังโรงไม้ในอดีตจะใช้เรือลำเลียง เรือแต่ละลำจะสามารถบรรจุไม้ได้ 400 - 500 คิว (ลูกบาศก์ฟุต) โดยขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างโรงเลื่อยและโรงไม้ว่าจะมารับไม้ หรือ ให้เรือลำเลียงของโรงเลื่อยมาส่งไม้ การขายไม้ให้คนในชุมชนเดิม คนในชุมชนนิยมพายเรือมาซื้อ ทั้งเรือพายจนไปถึงเรือติดเครื่อง (เรือยนต์) ที่มีน้อยมากในสมัยนั้น ช่วงเดือนที่ขายไม้ได้ดีที่สุดคือ เดือนสี

เดือนหก เดือนเก้าของไทย เนื่องจากคนไทยถือฤกษ์ในการปลูกบ้าน ส่วนช่วงที่ขายไม่ได้น้อยคือ ช่วงฤดูน้ำหลาก เพราะฤดูนี้บริเวณลาดชะโดน้ำจะท่วมสูงมาก ยากแก่การปลูกที่อยู่อาศัย แต่ในปัจจุบัน เมื่อมีการตัดถนนเข้ามา วิถีชีวิตของชาวลาดชะโดก็เปลี่ยนไป ร้านไม้จึงย้ายไปติดถนน โดยการขนส่งไม้จากทางเรือก็เปลี่ยนเป็นทางรถแทน นอกจากนั้นไม้ที่มีขายในอดีต เริ่มหายาก เนื่องจากมีการปิดป่าจนต้องนำเข้าจากต่างประเทศ อย่างมาเลเซีย อินโดนีเซีย พม่า เวียดนาม ลาว ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างโรงเลื่อยกับโรงไม้ก็ลดลง กลายเป็นนายหน้าค้าไม้เข้ามาเสนอตัวอย่างไม่แทน ซึ่งหากไม้พอใจก็สามารถตีไม้กลับหรือหักราคาไม้ได้ และด้วยไม้ที่หายาก ทางร้านจึงมีการขายอุปกรณ์ช่างเป็นรายได้เสริม เพื่อความต้องการของลูกค้าอีกด้วย มีทั้งฮาร์ดแวร์ เคมีภัณฑ์ เครื่องมือช่าง โดยเมื่อมีการปรับปรุงตลาดลาดชะโด โดยเฉพาะการทำทางเดินทางเทศบาลก็ได้ส่งไม้จากที่ร้านไปทำทางเดินอีกด้วย

โดยสาเหตุที่โรงไม้แห่งนี้ สามารถอยู่ได้ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน คือ การปลูกบ้านนิยมปลูกบ้านไม้ โดยสังเกตตั้งแต่การสร้างตลาด การสร้างบ้าน จนไปถึงอาคารเรียนไม้ที่ยาวที่สุดในโลกอย่างโรงเรียนวัดลาดชะโด นอกจากนั้นการลงทุนในอาชีพที่สูง และความยาวนานในการขายไม้ เป็นสิ่งที่ทำให้ชาวลาดชะโดเชื่อมั่นที่จะซื้อไม้จากที่นี่ไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ทั้งช่างรับเหมาจนไปถึงร้านเล็กๆในชุมชน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2527 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ตลาดบกแห่งนี้ เพราะมีการสร้างถนนเชื่อมระหว่าง อำเภอผักไห่ พระนครศรีอยุธยา กับอำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทำให้ตลาดบกแห่งนี้เริ่มซบเซาลง

เศรษฐกิจชุมชน

อดีต

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชนลาดชะโดในอดีต เป็นเช่นเดียวกับชาวบ้านที่อยู่อาศัยอยู่ริมน้ำและที่ราบลุ่มในการปลูกข้าวทั่วไป คือ การหาปลาและปลูกข้าว แต่เมื่อคนจีนเริ่มเข้ามาในชุมชนก่อนปี พ.ศ. 2470 ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนมี 2 ส่วนคือ การประกอบอาชีพของคนจีน คือ การค้าขายและชาวบ้านที่อยู่ริมน้ำแต่เดิมยังคงยึดอาชีพจับปลาและทำนาอยู่เช่นเดิม

คนจีน ในอดีตเริ่มเข้ามาจากการค้าขาย โดยตามแผนที่ชุมชนสามารถเชื่อมโยงให้เห็นจากคลองลาดชะโดไปสู่แม่น้ำน้อยและแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นเส้นทางเดินเรือของชาวจีนเข้ามาในพื้นที่ โดยสร้างเป็นแพบริเวณริมคลองลาดชะโดหน้าวัด การค้าขายอยู่สองฝั่งคลอง จึงเกิดเป็นตลาดน้ำขึ้น โดยขายของกินของใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ต่อมาเมื่อมีจำนวนเพิ่มขึ้นจึงขออนุญาตทางวัดดุสิตราชมัจฉา (วัดลาดชะโด) เพื่อขอใช้พื้นที่ทางวัดในการค้าขายและตั้งบ้านเรือน ดังนั้นบริเวณตลาดลาดชะโดส่วนใหญ่จึงเป็นที่อยู่อาศัยของคนจีน ซึ่งตลาดลาดชะโดเกิดขึ้นได้ด้วยมีไว้ซื้อขายและกระจายสินค้ากับคนจีน⁸ เพราะในอดีตที่การค้าทางน้ำภายในตลาดลาดชะโดมีความเจริญเปรียบเทียบกับ ตลาดน้ำสามชุก ในปัจจุบัน⁹ นอกจากนั้นชาวจีนบางส่วนประกอบอาชีพปลูกจางตามร้านค้า โรงสี หรือแหล่งที่มีการทำประมง ทำนา เพราะตามแนวเส้นทางภาคกลางจะมีธุรกิจโรงสี หรือโรงไม้กระจายกันโดยทั่วไป ในขณะที่กลุ่มคนไทยจะมีพื้นที่ในการทำมาหากินอยู่ก่อนแล้วโดยอาชีพ คือ ทำนา ทำประมง เลี้ยงสัตว์ และรับจ้าง เป็นต้น การที่มีการค้าขายมากและคนจีนเป็นผู้ค้าขาย ทำให้คนจีนเหล่านี้มีฐานะค่อนข้างดี สามารถขยายกิจการต่างๆภายในชุมชนและไปสู่อำเภอผักไห่ โดยสังเกตได้จากการที่ ร้านส.อุดมศิลป์มีกิจการหลายประเภทที่ไม่มีคู่แข่ง เนื่องจากต้องใช้ต้นทุนสูงมากในการสร้าง⁸ และเป็นร้านที่ใหญ่ที่สุดในชุมชนนี้ ก็สามารถบ่งบอกได้ถึงฐานะของครอบครัวและความสำคัญของร้านได้ส่วนหนึ่ง

⁸ นายธีรพัฒน์ โตพันธานนท์. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

⁹ นายปรีชา สุภาวงศ์ศรี. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

ปัจจุบัน

อาชีพส่วนใหญ่ในตลาดชะโดยังคงเป็นอาชีพทำนาและประมงไม่ต่างจากในอดีต โดยส่วนมากกลุ่มคนที่ประกอบอาชีพดังกล่าวจะเป็นคนไทย ในขณะที่การรับจ้างเริ่มมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีการทำเป็นอาชีพหลักและการทำเป็นอาชีพเสริม เช่น การทำพวงหรีด การทำสายคล้องมาลัย เป็นต้น ส่วนกลุ่มคนจีนนั้นยังคงเปิดกิจการค้าขายอยู่ในตลาดตลาดชะโด แต่ก็มีบางกิจการที่ได้ปิดตัวลง และมีคนจีนบางส่วนได้ย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานและหาแหล่งทำกินที่อื่น

เศรษฐกิจของตลาดชะโด หากมองในภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่าอาชีพที่นิยมทำตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ ทำนากับทำประมง โดยจะเพิ่มอาชีพรับจ้างเข้ามา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หากพิจารณาในด้านการทำนาแล้ว จะพบว่าการทำนาในตลาดชะโดมีจำนวนลดน้อยลง เนื่องจากชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพรับจ้างแทน และจากเดิมที่เคยใช้แรงงานคนในการทำนา ซึ่งบางครั้งจ้างแรงงานมาจาก สิงห์บุรีและอ่างทอง ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรทดแทน เช่น รถไถ แต่เป็นการเช่าหรือจ้างมาไถจากนายทุนอีกต่อหนึ่ง และการเช่าเครื่องจักรมาทำงานแทนแรงงานคนนั้น ทำให้ชาวบ้านที่มีอาชีพรับจ้างทำนานั้นต้องหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นแทน รวมถึงทำให้ประเพณีต่างๆ ที่เคยมีในอดีตหายไป เช่น ประเพณีการลงแขก เป็นต้น

ในด้านของการทำประมง ถึงแม้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพนี้ แต่รูปแบบและวิธีการประกอบอาชีพได้เปลี่ยนแปลงไป เช่น การใช้เรือยนต์ในการจับสัตว์น้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศต่างๆ ทั้งบกและน้ำ เนื่องจากเรือยนต์มีเสียงดัง ก่อให้เกิดมลพิษทางน้ำและอากาศ น้ำเสียจากเครื่องยนต์บางส่วนรั่วออกจากเรือไปปะปนกับน้ำ ทำให้เกิดน้ำเสีย และจากเดิมที่เป็นการทำประมงเพื่อการยังชีพ ได้เปลี่ยนมาเป็นการทำประมงเพื่อการค้าขาย มีการจับปลาเพิ่มมากขึ้น ทำให้พันธุ์ปลาต่างๆ ในคลองลดลง

เกษตรกรรม

การทำนา

ลักษณะการทำนาของที่ลาดชะโดสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ การทำนาปี และการทำนาปรัง ซึ่งนาที่ชาวบ้านนิยมทำกันส่วนมากจะเป็นนาปรัง¹⁰ เนื่องจากนาปรังจะเก็บผลผลิตได้มากกว่า ขายได้ราคาดีกว่า และได้เงินเร็วมากกว่านาปี¹⁰ ลักษณะของนาปรัง คือ ข้าวที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ 2-3 ครั้งต่อปี แต่คนที่ลาดชะโดนิยมปลูกแค่ 2 ครั้งต่อปี¹⁰ ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 3 เดือนข้าวถึงจะออกรวงให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ โดยจะเริ่มทำในช่วงเดือนมกราคม-สิงหาคม หลังจากนั้นในช่วงเดือนกันยายน-ธันวาคม จะเว้นว่างไว้เพื่อเป็นการพักหน้าดิน และจะกลับมาเริ่มทำอีกครั้ง ช่วงเดือนมกราคมของปีถัดไป¹⁰ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการปลูกข้าวจะเรียกว่า “เมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก” ซึ่งพันธุ์ของข้าวปลูกที่ใช้ก็จะแตกต่างกันออกไป เช่น พันธุ์พิษณุโลก เป็นข้าวเจ้า และเป็นข้าวหนัก (ข้าวหนักคือ ข้าวที่ใช้ระยะเวลาการออกรวงค่อนข้างนาน ทำให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ช้า ข้าวเบา คือ ข้าวที่ใช้เวลาในการออกรวงสั้น คือประมาณ 70-90 วัน¹¹) ลักษณะของข้าวพิษณุโลก คือ มีเมล็ดยาว ลำต้นสูงและแรงถี่ เหตุผลของการเลือกใช้ข้าวพันธุ์พิษณุโลก เนื่องมาจากเป็นข้าวพันธุ์ที่ได้ราคาดีและสามารถต้านทานโรคได้¹⁰ น้ำที่นำมาใช้ในการทำนาปรังนั้นจะใช้เครื่องสูบน้ำ สูบน้ำเข้ามาจากคลองชลประทานเข้ามาในที่นาของตน¹¹ ขั้นตอนแรกในการปลูกข้าว นั้น จะเริ่มจากการแช่ข้าวก่อนการหว่าน เพื่อให้ข้าวงอก หลังจากหว่านเสร็จประมาณ 20 วันจะใส่ปุ๋ยเบา (ปุ๋ยยูเรียสูตร 46-0-0 ตรากะต่าย) ปลูกละประมาณ 140 บาท ใส่เพื่อเร่งให้ต้นข้าวโตเร็วและสูง หลังจากนั้นจะใส่ปุ๋ยหนัก (ปุ๋ยยูเรียสูตร 16-20-0 ตรากะต่าย) ปลูกละประมาณ 600-700 บาท ใส่เพื่อให้ข้าวออกรวง ในช่วง 40-50 วันจะมีการฉีดยาบำรุงอีกที เพื่อให้ข้าวออกรวง ช่วง 60 วัน จะใส่ปุ๋ยหนักอีกครั้ง ราคาข้าวปลูกพันธุ์พิษณุโลกราคาตันละ 19,000 บาท เมื่อเก็บผลผลิตไปขายจะได้ราคาตันละประมาณ 7,000บาท แต่ถ้ารัฐบาลประกันให้จะได้ราคา 10,000 บาท ข้าวที่ได้มาจะนำไปส่งโรงสีที่อำเภอผักไห่ หรือไม่ก็ไปส่งที่อำเภอวิเศษชัยชาญ แล้วแต่ที่โรงสีไหนจะให้ราคาสูงกว่ากัน¹⁰ นอกจากนี้ยังมีทำข้าวใหญ่ อยู่ที่ป่าจิว จังหวัดอ่างทอง คอยรับซื้อข้าวจากชาวนาอีกด้วย นอกจากข้าวพันธุ์พิษณุโลกที่กล่าวมาแล้ว ที่ลาดชะโดยังมีการปลูกข้าวพันธุ์อื่น ๆ อีก เช่น ข้าวพันธุ์ชัยนาท 2 เป็นข้าวเจ้า และเป็นข้าวหนัก ลักษณะต้นของข้าวพันธุ์ชัยนาท 2 คือ จะมีความสูงประมาณ 83 เซนติเมตร ทรงกอเบะ ใบสีเขียวเข้ม รวงแน่นปานกลาง แรงถี่ ต้นแข็งและรวงยาว ราคาข้าวปลูกพันธุ์ชัยนาท 2 ประมาณ 19,000 บาทต่อตัน ใช้ประมาณ 30 กิโลกรัมต่อไร่ เวลาเก็บผลผลิตจะได้ประมาณ 90 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ราคาประมาณ 8,000 บาทต่อตัน ถ้ารัฐบาลประกันจะได้ราคาประมาณ 10,000 บาทต่อตัน แต่รัฐจะประกันให้แค่คนละ 25 ตันเท่านั้น¹⁰ ส่วนที่เหลือก็ต้องขายไปในราคาปกติ ในการทำนาปรัง

¹⁰ กัลยา คงทัพบา และจันทร์เพ็ญ, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

¹¹ ละออ กำลังจิต, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

บางครั้งอาจพบปัญหาเพลิง หนู และหนอน ในการกำจัดหนอนนั้นจะใช้ยาหวานกันหนอนยี่ห้อ แพทตี้ 6 จี¹²

ค่าใช้จ่ายในการทำนาปรัง สามารถแยกย่อยได้ดังนี้

- 1) ค่าดีเทือก 100 บาทต่อไร่
- 2) ค่าจ้างคนหว่าน 50 บาทต่อไร่
- 3) ยาฆ่าหญ้า 120 บาทต่อไร่
- 4) ค่าคนฉีดยาฆ่าหญ้า 50 บาทต่อไร่
- 5) ค่าเกี่ยวข้าว 500 บาท
- 6) ปุ๋ย 500 บาท ต่อไร่ ใส่ 3 ครั้ง
- 7) ค่าลูกจ้าง 6,000 บาท ต่อเดือน ช่วงไม่ทำนาจ่าย 4,000 บาทต่อเดือน
- 8) ค่ารถ 6 ล้อบรรทุกข้าวไปส่งที่ท่าข้าว 200 บาท ต่อตัน

เกษตรกรบางรายอาจมีการกู้ยืมเงินจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) โดยธกส.คิดดอกเบี้ยร้อยละ 0.9 ต่อปี จำนวนเงินกู้ของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันออกไป แล้วแต่จำนวนที่นำว่ามีมากน้อยแค่ไหน ถ้ามีจำนวนที่ดินหลายร้อยไร่ก็กู้เป็นแสนก็มี เช่น เกษตรกรรายหนึ่ง มีที่นา 250 ไร่ กู้เงินธกส.ทั้งสิ้น 240,000 บาท

นอกจากนั้นแล้ว บางคนเป็นลูกหนี้ของธกส.ด้วยเหตุผลอื่นๆ เช่น การซื้อโทรศัพท์มือถือถือ การซื้อรถ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น และบางครั้งการซื้อของเหล่านี้ก็ยิ่งทำให้เกิดหนี้สะสมมากยิ่งขึ้น เพราะซื้อรถต้องเติมน้ำมัน ซื้อโทรศัพท์มือถือถือก็ต้องมีเงินเพื่อเติมเงิน จนบางครั้งต้องไปกู้กับ ผู้ปล่อยกู้นอกระบบก็มี¹³

รอบที่	เงินต้น	จำนวน	ดอกเบี้ย	จำนวนเงินบาท	หมายเหตุ
552	677,000-	36	40,620-	717,620-	
552	190,000	11	11,100	201,100	ดอกเบี้ย
552	245,000	14	14,700	259,700	6 บาท
รวม	1,112,000	61	66,420	1,178,420	
เงินลูกหนี้ สิ้น					
		จำนวน	ดอกเบี้ย	จำนวนเงินบาท	หมายเหตุ
				141,728	

หมายเหตุ: สิ้นปีสิ้นปีจะคิดดอกเบี้ยที่ 1.5 ของดอกเบี้ย

ภาพที่ 8 กองทุนหมู่บ้าน หนึ่งในกองทุนกู้ยืมชุมชน

ภาพที่ 9 แปลงนาที่อยู่บริเวณหลังที่ทำการเทศบาลตำบล

¹² จันท์เพ็ญ. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553. ¹³ สัมลิม โดพันธ์. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2553.

โรงสี

ในอดีตที่ลาดชะโด มีโรงสีอยู่ทั้งสิ้น 2 โรง แต่ในปัจจุบันได้ปิดตัวลงไปแล้ว เนื่องจากเจ้าของโรงสีเสียชีวิต และไม่มีผู้มาสืบทอดกิจการ ส่วนอีกโรงสีหนึ่งถูกไฟไหม้และไม่ได้รับการปรับปรุงเพื่อเปิดใช้ใหม่ ทำให้ปัจจุบันที่ลาดชะโดไม่มีโรงสีแล้ว เหตุผลส่วนหนึ่งเนื่องมาจากชาวบ้านไม่นิยมนำข้าวไปสี เพื่อมารับประทานเอง ส่วนมากนิยมซื้อข้าวรับประทานมากกว่าเลย ทำให้ไม่มีการฟื้นฟูกิจการโรงสีแต่อย่างใด ไม่ใช่เฉพาะจะมีโรงสีเพียงแค่นี้ที่ลาดชะโดเท่านั้นบริเวณลุ่มน้ำต่าง ๆ ก็มีโรงสีด้วยเช่นกัน เช่น โรงสีบริเวณลุ่มน้ำนครชัยศรีสมัยก่อนมีโรงสีหลายขนาดตั้งเรียงรายอยู่สองฝั่งแม่น้ำและทางแยกปากคลองที่ชุมชนทางของเรือ รับซื้อข้าวจากเรือที่แล่นผ่านไปมา “...โรงสีจำนวนมากมักสร้างใกล้แม่น้ำนครชัยศรี เนื่องจากสะดวกในการขนถ่าย คือนำข้าวเปลือกมาสี และนำข้าวสารออกสู่ท้องตลาดโดยทางเรือ...” (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2551 : 156) จากการบอกเล่า โรงสีข้าวในสมัยก่อนเป็นประเภทอิฐก่อใช้เครื่องจักรไอน้ำ โดยมีกลบเป็นเชื้อเพลิง การสีข้าวเมื่อสีออกมาแยกได้เป็นเมล็ดข้าว ปลายข้าว กลบ โดยส่วนมากจะมีนายหน้าไปซื้อข้าวจากลานของชาวนาไปขายที่โรงสี และเมื่อข้าวเมื่อผ่านการสีข้าวเสร็จแล้ว ก็จะมีนายหน้านำตัวอย่างข้าวไปขายยังร้านค้าข้าวในกรุงเทพฯ ซึ่งเรียกนายหน้าว่า “หยง” การขนส่งข้าวไปยังกรุงเทพฯ ใช้เรือบรรทุกข้าวสาร หรือเรียกว่า “เรือกระแซง” ที่มีลักษณะท้องกว้าง และหนัก สิ่งที่เหลือจากการสีข้าวที่นอกจากข้าว ก็จะมีกลบที่ทางโรงสีจะเอาไปเป็นเชื้อเพลิงให้กับเครื่องจักรไอน้ำในโรงสีเอง หรือนำกลบไปคลุกดินแล้วเผาก็ได้ก้อนอิฐ ซึ่งจะมีคนมาซื้อกลบจากโรงสีเช่นกัน เมื่อกลบที่เอาไปใช้ทำเชื้อเพลิงจะได้กลบดำ คุณลุงได้บอกไว้ว่า มักนิยมนำกลบดำไปถมที่ ส่วนข้าวหกและปลายข้าวก็จะนำไปเลี้ยงหมู¹⁴

¹⁴ นายปรีชา สุภาวงศ์ศรี. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553

ตารางที่ 4 แสดงช่วงเวลาการทำนาปรัง

เดือน	กิจกรรมที่ทำ
มกราคม	ประมาณวันที่ 5 มกราคม ปั่นดิน (เตรียมดินเพื่อการปลูกข้าว) > (2วัน) ลูบเทือก > เตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว (แช่น้ำ) > หว่านเมล็ดพันธุ์ > พ่นยาฆ่าหญ้า
กุมภาพันธ์	-
มีนาคม	ข้าวเริ่มตั้งท้อง ใส่ปุ๋ย > (3วัน) พ่นยาฆ่าแมลง > (20วัน) พ่นยาฆ่าแมลงซ้ำ
เมษายน	ประมาณวันที่ 25 -28 เมษายน เก็บเกี่ยว > (7วัน) จุดไฟเผาซังข้าว > (4 -5) สูบน้ำใส่นา
พฤษภาคม	ปั่นดิน (เตรียมดินเพื่อการปลูกข้าว) > (2วัน) ลูบเทือก > เตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว (แช่น้ำ) > หว่านเมล็ดพันธุ์ > พ่นยาฆ่าหญ้า
มิถุนายน	-
กรกฎาคม	ข้าวเริ่มตั้งท้อง ใส่ปุ๋ย > (3วัน) พ่นยาฆ่าแมลง > (20วัน) พ่นยาฆ่าแมลงซ้ำ
สิงหาคม	ประมาณวันที่ 25-28 เมษายน เก็บเกี่ยว > (7วัน) จุดไฟเผาซังข้าว > (4 -5) สูบน้ำใส่นา
กันยายน	-
ตุลาคม	-
พฤศจิกายน	-
ธันวาคม	-

การหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว เมื่อหว่านเสร็จจะสูบน้ำออกจากนาภายในวันนั้น เพื่อให้নাแห้ง หลังจากนั้นเว้นไว้สัปดาห์แล้ว จึงพ่นยาฆ่าแมลง เมื่อพ่นยาฆ่าแมลงเสร็จจึงสูบน้ำเข้านาตามเดิม

การทำนาปี

นาปี คือ การปลูกข้าวเพียงครั้งเดียวต่อปี ประมาณ 6 เดือนข้าวจะออกรวงให้เก็บเกี่ยวได้ ข้าวปลูกที่นิยมใช้ คือ ข้าวขาวหลง (ถ้าดำแล้วเรียกข้าวเมา) ลักษณะเมล็ดของข้าวขาวหลงจะยาว ราคาของข้าวขาวหลงจะอยู่ที่ประมาณ 10,000 บาทต่อตัน ส่วนขนาดความสูงของลำต้นนั้นจะขึ้นอยู่กับระดับน้ำ ถ้าน้ำสูงระดับไหนลำต้นของข้าวก็ต้องมีขนาดสูงเหนือระดับน้ำ นาปีจะไม่ค่อยได้รับการดูแล ใส่ปุ๋ย ฉีดยาฆ่าหญ้าและฉีดยาฆ่าแมลงเหมือนนาปรัง ส่วนมากจะเป็นการปลูกแล้วทิ้งเอาไว้ เพื่อรอเก็บเกี่ยวผลผลิตอย่างเดียว เนื่องจากข้าวค่อนข้างแข็งแรง เมื่อเก็บเกี่ยวจะได้ผลผลิตประมาณ 40 กิโลกรัมต่อไร่ ขายได้ราคาประมาณตันละ 8,000 บาท ปัญหาที่พบมากในนาปีคือ หนู ส่วนเพลี้ยและหนอนจะไม่ค่อยพบ

ค่าใช้จ่ายในการทำนาปี สามารถแยกย่อยได้ดังนี้

1. ยาฉีดฆ่าหญ้า 170 บาท ต่อไร่
2. ค่าจ้างคนฉีดยาฆ่าหญ้า 50 บาท ต่อไร่
3. ปุ๋ย 3 ลูก ต่อ 10 ไร่
4. ค่าเกี่ยว 500 บาท
5. ค่ารถ 6 ล้อบรรทุกข้าวไปส่งที่ทำข้าว 200 บาท ต่อตัน

ตารางที่ 5 แสดงช่วงเวลาการทำนาปี

เดือน	กิจกรรมที่ทำ
มกราคม	เก็บเกี่ยวผลผลิต ประมาณวันที่ 15 - สิ้นเดือนมกราคม
กุมภาพันธ์	-
มีนาคม	-
เมษายน	-
พฤษภาคม	เริ่มไถ ครั้งที่ 1 (เพื่อฆ่าหญ้า วัชพืชในนา)
มิถุนายน	ไถครั้งที่ 2 > หว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว> คราดดิน(หลังหว่าน)
กรกฎาคม	-
สิงหาคม	-
กันยายน	ใส่ปุ๋ย และ ฉีดยาฆ่าแมลง > (7วัน) พ่นฆ่าฝักบุง หญ้า วัชพืช
ตุลาคม	-
พฤศจิกายน	ข้าวเริ่มตั้งท้อง จะใส่ปุ๋ยหนัก
ธันวาคม	-

การไถนาของนาปีจะเริ่มไถในช่วงเดือนพฤษภาคม และถึงจะเริ่มหว่านในเดือนมิถุนายน ที่ต้องรอช่วงเดือนมิถุนายน เนื่องจากจะเป็นช่วงหน้าฝน ทำให้มีน้ำ ซึ่งจะช่วยให้ต้นข้าวงอกงามได้อย่างสมบูรณ์และช่วงเดือนกรกฎาคม สิงหาคม ตุลาคม และ ธันวาคม จะคอยดูว่ามีวัชพืชหรือแมลงที่เป็นศัตรูพืชหรือไม่ถ้ามีจึงจะกำจัด แต่ส่วนมากจะปล่อยตามธรรมชาติ เพราะข้าวค่อนข้างจะแข็งแรง

ตารางที่ 6 แสดงช่วงเวลาการทำนาปรังและนาปีในรอบปี

เดือน	การดำเนินการ
มกราคม	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > เริ่มมีการทำช่วงต้นเดือนมกราคม โดยเริ่มการปั้นดินเตรียมดินเพื่อการปลูกข้าวแล้วเว้นระยะไว้สองวัน หลังจากนั้นทำการรื้อปุ๋ยคอก พร้อมทั้งเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยการนำเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวไปแช่น้ำ และหว่านเมล็ดพันธุ์ เมื่อหว่านเสร็จก็พ่นยาฆ่าแมลงตามทันที ● นาปี > เก็บเกี่ยวผลผลิต ประมาณกลางเดือนถึงสิ้นเดือนมกราคม (แล้วแต่สถานที่)
กุมภาพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > เป็นช่วงที่หว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวลงในนาแล้ว หลังจากนั้นเกษตรกรจะต้องคอยดูแลต้นกล้าจนกว่าจะแข็งแรง เพราะช่วงนี้จะต้องคอยดูระดับศัตรูพืชที่มารบกวน ● นาปี > เป็นช่วงเว้นจากการทำนาปีเนื่องจากต้องรอฝนในช่วงเดือนมิถุนายน
มีนาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > ข้าวเริ่มตั้งท้อง จะใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นข้าวเมื่อใส่ปุ๋ยเสร็จจะเว้นระยะไว้ 3 วัน แล้วจะพ่นยาฆ่าแมลง หลังจากนั้นเว้นระยะไว้อีก 20 วันจะพ่นยาฆ่าแมลงซ้ำอีกครั้ง ● นาปี > เป็นช่วงเว้นจากการทำนาปีเนื่องจากต้องรอฝนในช่วงเดือนมิถุนายน
เมษายน	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > เริ่มเก็บเกี่ยวข้าวครั้งแรกของปีประมาณปลายเดือนเมษายน การเก็บเกี่ยวจะใช้เวลาประมาณ 7 วันเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะจุดไฟเผาซังข้าวเพื่อเตรียมการปลูกข้าว เมื่อเผาซังข้าวเสร็จก็จะสูบน้ำใส่ना ● นาปี > เป็นช่วงเว้นจากการทำนาปีเนื่องจากต้องรอฝนในช่วงเดือนมิถุนายน

ตารางที่ 6 แสดงช่วงเวลาการทำนาปรังและนาปีในรอบปี (ต่อ)

เดือน	การดำเนินการ
มิถุนายน	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > เป็นช่วงที่หว่านเมล็ดข้าวลงไปนาแล้ว เกษตรกรจะต้องคอยดูแลกล้าข้าวของตนเองที่เพิ่งขึ้น ทั้งศัตรูพืช และระดับน้ำที่ใช้ ● นาปี > ไร่ครั้งที่ 2 เมื่อได้เสร็จเตรียมหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว และเมื่อหว่านเสร็จจะทำการคลาดดินเพื่อให้ดินแตกตัว
กรกฎาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > ข้าวเริ่มตั้งท้อง จะใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นข้าวเมื่อใส่ปุ๋ยเสร็จจะเว้นระยะไว้ 3 วัน แล้วจะพ่นยาฆ่าแมลง หลังจากนั้นเว้นระยะไว้อีก 20 วันจะพ่นยาฆ่าแมลงซ้ำอีกครั้ง ● นาปี > คอยดูแล เรื่องวัชพืช และศัตรูพืช ถ้ามีก็จะฉีดยาเพื่อเป็นการกำจัด
สิงหาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > เริ่มเก็บเกี่ยวข้าวครั้งที่สองของปีในช่วงประมาณสิ้นเดือนสิงหาคม การเก็บเกี่ยวจะใช้เวลาประมาณ 7 วันเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะจุดไฟเผาซังข้าว เมื่อเผาซังข้าว เสร็จก็จะสูบน้ำใส่นา ● นาปี > คอยดูในเรื่องวัชพืชและแมลง หรือหนูที่เป็นศัตรูของต้นข้าว
กันยายน	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > ไม่มีการทำนาปรังโดยจะเริ่มทำอีกครั้งในช่วงต้นเดือนมกราคม ● นาปี > ใส่ปุ๋ย เมื่อใส่ปุ๋ยเสร็จก็จะฉีดยาฆ่าแมลง เว้นระยะไว้ 7 วัน แล้วจะพ่นฆ่า ผักบู่ หนุ่ วัชพืช

ตารางที่ 6 แสดงช่วงเวลาการทำนาปรังและนาปีในรอบปี (ต่อ)

เดือน	การดำเนินการ
ตุลาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > ไม่มีการทำนาปรังโดยจะเริ่มทำอีกครั้งในช่วงต้นเดือนมกราคม ● นาปี > คอยดูในเรื่องวัชพืชและแมลง หรือหนูที่เป็นศัตรูของต้นข้าว
พฤศจิกายน	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > ไม่มีการทำนาปรังโดยจะเริ่มทำอีกครั้งในช่วงต้นเดือนมกราคม ● นาปี > ข้าวเริ่มตั้งท้อง และจะใส่ปุ๋ยหนักเพื่อเป็นการบำรุงข้าวให้แข็งแรงและสมบูรณ์
ธันวาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● นาปรัง > ไม่มีการทำนาปรังโดยจะเริ่มทำอีกครั้งในช่วงต้นเดือนมกราคม ● นาปี > คอยดูในเรื่องวัชพืชและแมลง หรือหนูที่เป็นศัตรูของต้นข้าว (แต่ช่วงนี้ไม่ต้องระวังเรื่องหนูเพราะน้ำจะมีระดับสูง)

พิธีกรรม ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำนา

การลงแขก ในปัจจุบันประเพณีการลงแขกได้สูญหายไปจากลาดชะโดแล้ว เนื่องจากมีการหันมาใช้เทคโนโลยีต่างๆ มากขึ้น เช่น รถเกี่ยวข้าว รถสีข้าว¹⁵ ทำให้การลงแขกค่อยๆ สูญหายไปตามกาลเวลาจนปัจจุบันไม่มีการลงแขกให้เห็นที่ลาดชะโดอีกแล้ว

การรับขวัญข้าว จะทำในช่วงที่ข้าวกำลังตั้งท้อง คือช่วงประมาณเดือน 12 ไทย (เดือนพฤศจิกายน) จะทำในวันศุกร์ หรืออาจทำในวันลอยกระทง เพื่อเป็นการขอบคุณแม่โพสพที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ผืนนาด้วยความเชื่อที่ว่า แม่โพสพเป็นมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกัน พอข้าวตั้งท้อง จึงเชื่อว่าอยากทานอาหารเหมือนคนท้อง สิ่งที่ขาดไม่ได้ในเครื่องเช่นจึงเป็นของรสเปรี้ยว เช่น มะขาม ส้ม อ้อย น้ำมะพร้าว หมาก พลุ ธงกระดาษสีต่างๆ ผ้าแดง ผ้าขาว ใส่ลงในชะลอมเล็ก ๆ มีเส้นด้ายสีแดงและสีขาวเพื่อผูกเครื่องเช่นเข้ากับต้นข้าว หลังจากมัดเครื่องเช่นกับต้นข้าวด้วยด้ายสีแดงและขาวเข้าด้วยกันแล้ว ผู้ทำพิธีจะจุดธูป 3 ดอกปักลงบนที่นา พร้อมกล่าวคำขอขมาต่างๆ ส่วนมากก็จะเป็นการบอกกล่าวถึงสิ่งที่กำลังจะทำ เช่น ขอให้มีรวงข้าวสวย มีข้าวเยอะๆ ให้ผลผลิตสูง เมื่อพูดทุกอย่างที่อยากพูดจบก็ต้องขอให้แม่โพสพทราบเจตนาต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการนำเครื่องแต่งตัวของผู้หญิง เช่น แป้ง น้ำมันใส่ผม น้ำอบ หวี กระจก ผ้าถุง สไบ เพื่อให้แม่โพสพแต่งตัว ผลผลิตจะได้เจริญงอกงาม¹⁵

การรับขวัญข้าว หลังจากทำขวัญข้าวในช่วงที่ข้าวตั้งท้องแล้ว จะมีการรับขวัญข้าวในช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต เพื่อให้ข้าวเจริญงอกงามในปีต่อไป ขึ้นตอนการทำ คือ นำกล้วยน้ำว้าใส่ในขันจตุรูป 3 ดอก พร้อมบอกกล่าวพระแม่โพสพว่าขอให้ผลิตในปีต่อไป ออกมาดี หลังจากนั้นจะมีการเก็บรวงข้าวกลับมาที่บ้าน เพื่อเอามานูชา ซึ่งสิ่งของการทำพิธีกรรมบางครั้งอาจเป็นขนมต้มหรือหากมีการบนบานศาลกล่าวอาจใช้หัวหมูก็ได้

การทำประมง

ตั้งแต่อดีตชุมชนชาวลาดชะโดเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมน้ำ จึงมีความสัมพันธ์กับสายน้ำ ดุจสายเลือดซึ่งความสัมพันธ์นี้ ทำให้ชาวลาดชะโดต้องพึ่งพาอาศัยลำคลองลาดชะโดเป็นสำคัญ ทั้งการคมนาคม ประเพณีวัฒนธรรม การอยู่อาศัยหรือแม้แต่อาหารการกิน ในอดีตลำคลองแห่งนี้ ใช้เป็นที่สัญจรกันระหว่างอำเภอต่างๆ เพื่อค้าขาย ทำให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ ปลาที่ลำคลองลาดชะโดนี้ จะถูกลำเลียงไปค้าขายที่ตลาดปลาที่ทำเตียน กรุงเทพฯ พื้นที่ทำเตียน มีพื้นที่

¹⁵ กัลยา คงทัพมา และจันทร์เพ็ญ. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

ทอดยาวไปตามถนนมหาธาตุและแม่น้ำเจ้าพระยา ทำเตียนมีเนื้อที่ประมาณ 3.5 ไร่ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ตลาดท่าเตียนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ตลาดท่าเตียนกลายเป็นแหล่งสินค้าของภาคกลางที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เนื่องจากบริเวณนี้มีทำเลดี เหมาะแก่การค้าขาย เป็นสถานที่รับสินค้าจากคลองบางหลวงและบางกอกน้อย ตลอดจนอาหารทะเลและสินค้าต่างเมือง เพราะอยู่ริมน้ำมีท่าเรือจอดอยู่ใจกลางเมืองเขตชุมชนและไม่มีเจ้าของ (ไกรอัมพร พงษ์จร, 2547) จึงทำให้ชาวบ้านจากคลองลาดชะโดนำปลาไปขายที่ตลาดท่าเตียน โดยลัดเลาะออกจากลำคลองลาดชะโดไปตามแม่น้ำน้อยจนถึงแม่น้ำเจ้าพระยามุ่งหน้าสู่กรุงเทพมหานคร และตลาดท่าเตียนยังเป็นตลาดน้ำที่สำคัญในสมัยก่อน เมื่อการค้าเจริญถึงขีดสุด ในช่วงรัชกาลที่ 5 ทำให้มีการข้ามฟากได้สะดวกรวดเร็วมากขึ้นจากฝั่งธนบุรี ประกอบกับได้มีการตัดถนนและปรับปรุงถนนให้กว้างขึ้น จึงทำให้เส้นทางในการขนส่งเข้ามายังตลาดท่าเตียนมีหลายเส้นทาง ตลาดท่าเตียนจึงเป็นตลาดที่มีความสำคัญมาก กระทั่งเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ถนนเริ่มเป็นที่นิยมใช้กัน การสัญจรทางน้ำจึงค่อยๆ ลดความสำคัญในการใช้สัญจรลงไป¹⁶ แต่การเลี้ยงชีพของชาวลาดชะโดยังคงพึ่งพาสายน้ำแห่งนี้เรื่อยมา จนกระทั่งปัจจุบัน จากที่สมัยก่อน จะนำทั้งปลาสดๆ และปลาแห้งไปขายที่ตลาดปลาที่ท่าเตียน แต่ปัจจุบันปลามีจำนวนน้อยลง ทำให้ชาวลาดชะโดมีการปรับเปลี่ยนการทำประมงภายในชุมชน จากการส่งออกปลา ปัจจุบันชาวลาดชะโดต้องออกเดินทางไปหาปลาที่ไกลขึ้น และจากที่เคยขายปลาสด ปัจจุบันชาวบ้านนิยมแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา เช่น ปลาวง ปลาเค็ม ปลาหย่าง เป็นต้น

ภาพที่ 10 จากปลาสด นำมาทำเป็นปลาวง เพื่อเพิ่มมูลค่าราคาของสินค้าได้

การทำปลาดกแห้งเป็นกรรมวิธีในการถนอมอาหารหรือเก็บปลาที่มีชุกชุมในหน้าน้ำไว้รับประทานให้ได้นานที่สุด ปลาที่นำมาทำปลาแห้ง ได้แก่ ปลากระดี่ที่นำมาทำเป็นวง หรือปลาแผ่นในอดีตไม่ได้

¹⁶ นางละออ กำลังจิต. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

เป็นวงกลมสวยงามเช่นปัจจุบัน เพราะทำไว้รับประทานเองในบ้าน แต่ปัจจุบันทำไว้เพื่อจำหน่าย จึงมีการทำรูปแบบให้สวยงามหรือเป็นวงกลมด้วยการตัดลวดให้เป็นวง และยังทำให้ปลาวงมีขนาดเท่ากันทุกวง ด้วยปลาที่สวยนั้นจะขายได้ในราคาดีและเป็นที่ต้องการของตลาด ทำให้ชาวลาดชะโดหันมาสนใจการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลามากขึ้น ในปัจจุบันนี้ การค้าขายปลาที่ตลาดลาดชะโดจะมีพ่อค้าแม่ค้าจากตลาดไท มารับซื้อถึงที่ ทำให้ชาวบ้านที่นี่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น¹⁷

ลักษณะการทำประมงโดยทั่วไปของชาวลาดชะโดในปัจจุบัน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้ 1) การเลี้ยงปลาในกระชังปลา 2) การจับปลาเพื่อยังชีพ 3) การแปรรูป

ภาพที่ 11 การประมงน้ำจืดภายในคลองลาดชะโดยังเป็นอาชีพที่ทำสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 12 การเหวี่ยงแห เป็นการจับปลาที่ทำให้ได้ปลาในปริมาณที่มากพอเพื่อยังชีพและยังเหลือนำไปแปรรูปต่อไป

¹⁷ นางพเยาว์ แจ่มกระจ่าง. สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2553.

การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา โดยส่วนใหญ่จะนิยมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา เช่น การทำปลาวง ปลาเค็ม ปลาร้า และปลาหย่าง เป็นต้น ซึ่งปลาเหล่านี้เป็นปลาที่สามารถหาได้จากลำคลองลาดชะโด และจากอำเภอรอบนอก เช่น อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งคนในครอบครัวก็จะแบ่งหน้าที่กันในการทำงาน คือ ผู้ชายจะทำหน้าที่ออกหาปลาในตอนเช้ามีด แล้วกลับมาตอนบ่าย เพื่อนำปลาที่ได้มาให้ผู้หญิงทำหน้าที่แปรรูปผลิตภัณฑ์ที่ทำจากปลา ซึ่งการออกไปหาปลาแต่ละครั้ง ชาวบ้านบอกว่าอาจได้ถึง 60 กิโลกรัมต่อครั้งในการออกไปหาปลารอบนอก โดยเฉพาะอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี จะได้ปลาจำนวนมากเพราะที่ปลาชุกชุม หรือบางครั้ง จะมีชาวบ้านด้วยกันเอง มาขายปลาสดให้ถึงบ้านที่รับซื้อปลาไว้แปรรูปโดยปลาที่นำมาขายก็จะเป็นพวกปลากระดีหม้อ ปลากระดีนาง ปลาเลย ปลาสร้อย เป็นต้น¹⁸

ภาพที่ 13 ไหปลาร้า นำปลากระดีที่หาได้มาหมัก
เป็นอาหารและส่งขาย

ภาพที่ 14 แม่บ้านจะทำปลาวงไว้จำหน่าย

¹⁸ นางพเยาว์ แจ้งกระจ่าง. สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2553.

ตารางที่ 7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างฤดูกาลการจับปลา

เดือนไทย	เดือนสากล	ภาวะน้ำ	หมายเหตุ
อ้าย ยี่	ธันวาคม มกราคม	} น้ำลด	จับปลาได้มาก ปลาลอยหัว
สาม สี่ ห้า	กุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน	} น้ำทรง	-
หก เจ็ด แปด	พฤษภาคม มิถุนายน กรกฎาคม	} ฤดูปลา วางไข่	งดจับปลา
เก้า สิบ	สิงหาคม กันยายน	} น้ำเมา, น้ำ หลาก	-
สิบเอ็ด สิบสอง	ตุลาคม พฤศจิกายน	} น้ำนอง	จับปลาตามทุ่งนา และลำคลองได้มาก

ตารางที่ 8 แสดงช่วงเวลาการทำประมง

เดือน	การดำเนินการ
มกราคม	<ul style="list-style-type: none"> ● ช่วงน้ำลง ชาวบ้านจะมีการยกยอ วางข่าย ดักไซ เพราะช่วงนี้จะหาปลาได้เยอะและช่วงนี้มีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังออกมาขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงที่
กุมภาพันธ์	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นช่วงน้ำทรงคือทางเขื่อนจะไม่มีการปล่อยน้ำเข้ามาในคลอง ปลาที่ชาวบ้านจับได้ จะเป็นปลาขนาดเล็ก เช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ชาวบ้านจะนำปลาไปขายให้กับบ้านที่ทำปลาวง หรือปลาร้า ปลาเค็ม เนื่องจากปลาที่ได้เป็นปลาตัวเล็ก
มีนาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นช่วงน้ำทรงคือทางเขื่อนจะไม่มีการปล่อยน้ำเข้ามาในคลอง ปลาที่ชาวบ้านจับได้ จะเป็นปลาขนาดเล็ก เช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ชาวบ้านจะนำปลาไปขายให้กับบ้านที่ทำปลาวง หรือปลาร้า ปลาเค็ม เนื่องจากปลาที่ได้เป็นปลาตัวเล็ก
เมษายน	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นช่วงน้ำทรงคือทางเขื่อนจะไม่มีการปล่อยน้ำเข้ามาในคลอง ปลาที่ชาวบ้านจับได้ จะเป็นปลาขนาดเล็กเช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ชาวบ้านจะนำปลาไปขายให้กับบ้านที่ทำปลาวง หรือปลาร้า ปลาเค็ม เนื่องจากปลาที่ได้เป็นปลาตัวเล็ก
พฤษภาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● เดือนนี้จะเป็นช่วง ฤดูปลาวางไข่จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนอุปกรณ์ที่ใช้หาปลาโดยจะให้ความถี่ของอุปกรณ์ที่ใช้มีความถี่มากขึ้น เพื่อเป็นการลดการจับลูกปลา หรือปลาที่ยังตัวเล็กปลาที่ได้ก็ยังเป็นปลา ปลาตัวไม่ใหญ่ เช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ชาวบ้านจะนำปลาไป ขายให้กับบ้านที่ทำปลาวง ปลาร้า หรือปลาเค็ม เนื่องจากปลาที่ได้เป็นปลาตัวเล็ก และจะมีการเลี้ยงปลาในกระชัง และช่วงนี้จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่

ตารางที่ 8 แสดงช่วงเวลาการทำประมง (ต่อ)

เดือน	การดำเนินการ
มิถุนายน	<ul style="list-style-type: none"> ● เดือนนี้จะเป็นช่วง ฤดูปลาวางไข่จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนอุปกรณ์ที่ใช้หาปลาโดยจะให้ความถี่ของอุปกรณ์ที่ใช้มีความถี่มากขึ้น เพื่อเป็นการลดการจับลูกปลา หรือปลาที่ยังตัวเล็ก ปลาที่ได้ก็ยังคงเป็นปลา ปลาตัวไม่ใหญ่ เช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ชาวบ้านจะนำปลาไป ขายให้กับบ้านที่ทำปลาวง ปลาร้า หรือปลาเค็ม เนื่องจากปลาที่ได้เป็นปลาตัวเล็ก และจะมีการเลี้ยงปลาในกระชัง และช่วงนี้จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขาย จะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่
กรกฎาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● เดือนนี้จะเป็นช่วง ฤดูปลาวางไข่จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนอุปกรณ์ที่ใช้หาปลาโดยจะให้ความถี่ของอุปกรณ์ที่ใช้มีความถี่มากขึ้น เพื่อเป็นการลดการจับลูกปลา หรือปลาที่ยังตัวเล็ก ปลาที่ได้ก็ยังคงเป็นปลา ปลาตัวไม่ใหญ่ เช่น ปลากระดี่ ปลาสร้อย ชาวบ้านจะนำปลาไป ขายให้กับบ้านที่ทำปลาวง ปลาร้า หรือปลาเค็ม เนื่องจากปลาที่ได้เป็นปลาตัวเล็ก และจะมีการเลี้ยงปลาในกระชัง และช่วงนี้จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขาย จะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่
สิงหาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● เดือนนี้จะเป็นช่วง ฤดูน้ำหลากน้ำที่ไหลมาจะทำให้ชาวบ้านได้ปลาที่แปลกไปจากเดิม น้ำที่ไหลจากที่อื่นจะทำให้จับปลา เช่น ปลาสร้อยควาย , ปลาสวายซึ่งจะมีขนาดใหญ่กว่าปกติ แต่ปลาในพื้นที่ก็ยังสามารถหาได้ และช่วงนี้ปลาจะ เริ่มเยอะขึ้นกว่าช่วงเดือนที่ผ่านมา จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่

ตารางที่ 8 แสดงช่วงเวลาการทำประมง (ต่อ)

เดือน	การดำเนินการ
กันยายน	<ul style="list-style-type: none"> ● เดือนนี้จะเป็นช่วง ฤดูน้ำหลากน้ำที่ไหลมาจะทำให้ชาวบ้านได้ปลาที่แปลกไปจากเดิม น้ำที่ไหลจากที่อื่นจะทำให้จับปลา เช่น ปลาสร้อยควาย , ปลาสร้อยซึ่งจะมีขนาดใหญ่กว่าปกติ แต่ปลาในพื้นที่ก็ยังสามารถหาได้ และช่วงนี้ปลาจะเริ่มเยอะขึ้นกว่าช่วงเดือนที่ผ่านมา จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่
ตุลาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นช่วงน้ำนองคือน้ำจะขึ้นสูง ทำให้การจับปลาค่อนข้างที่จะยาก เพราะน้ำเยอะแต่ก็ยังสามารถหาปลาที่มีในพื้นที่ได้อยู่ เหมือนปกติ แต่อาจจะได้น้อยลงบ้าง และช่วงนี้จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่
พฤศจิกายน	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นช่วงน้ำนองคือน้ำจะขึ้นสูง ทำให้การจับปลาค่อนข้างที่จะยาก เพราะน้ำเยอะแต่ก็ยังสามารถหาปลาที่มีในพื้นที่ได้อยู่ เหมือนปกติ แต่อาจจะได้น้อยลงบ้าง และช่วงนี้จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่
ธันวาคม	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นช่วงน้ำนองคือน้ำจะขึ้นสูง ทำให้การจับปลาค่อนข้างที่จะยาก เพราะน้ำเยอะแต่ก็ยังสามารถหาปลาที่มีในพื้นที่ได้อยู่ เหมือนปกติ แต่อาจจะได้น้อยลงบ้าง และช่วงนี้จะมีการนำปลาที่ เลี้ยงในกระชังมาขายจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่

สรุปลักษณะการทำประมงที่ลาดชะโดได้ดังนี้

1. การเลี้ยงปลาในกระชังปลา คือ การเลี้ยงปลาไว้ในกระชังที่สร้างบริเวณคลองหน้าบ้านของตนเอง และปลาส่วนใหญ่ที่เลี้ยงในกระชัง จะเป็นปลาสรวย และปลาดุก ซึ่งปลาดุกและปลาสรวยนี้ สามารถขายได้กิโลกรัมละ 50 บาทขึ้นไปแล้วแต่ขนาดของปลา และอาหารที่ใช้เลี้ยงก็จะเป็นหัวปลากะตือ ที่รับซื้อต่อจากชาวบ้านที่ทำปลาวงอีกที¹⁹

2. การหาปลาเพื่อยังชีพ ก็จะเป็นการหาปลาในลำคลองลาดชะโด เพื่อหากินในชีวิตประจำวัน โดยปลาส่วนใหญ่ที่จับได้ก็จะเป็น ปลากระตือหม้อ และ กระตือนาง หรืออาจจะได้พวก กุ้งแม่น้ำอีกด้วย

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลา ที่ลาดชะโดนี้ มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลาหลายอย่าง เช่น ปลาวง ปลาเค็ม ปลาแห้ง ปลาร้า และปลาหย่าง เป็นต้น โดยกรรมวิธีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ก็มีความแตกต่างกัน โดยจะขอยกตัวอย่างการทำปลาวง

ปลานา ปลาในคลองสู่อปลาเค็ม

การทำปลาเค็ม

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องของการทำปลาเค็ม จะเป็นชาวบ้านที่อยู่ในลาดชะโด ซึ่งส่วนใหญ่แล้วก็จะทำกันได้ทุกบ้าน เพราะทำกันมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ปลาเป็นอาหารพื้นบ้านที่นิยมรับประทานในครัวเรือนแล้วยังสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้

ภาพที่ 15 ภูมิปัญญาชาวบ้าน ถนอมอาหารโดยการทำปลาเค็ม

¹⁹ อรุณ พลัฒลาไชย, สัมภาษณ์. 7 มกราคม 2553.

ในอดีตใช้ปลาชะโดในการทำปลาเค็ม แต่ปัจจุบันปลาหายากและมีการอนุรักษ์ไว้ จึงมักใช้ปลาประเภทอื่นแทน เช่น ปลาสร้อย ปลากระดี ปลาสลิด ปลาแสด ปลาฉลาด เป็นต้น

ภาพที่ 16 “ปลากะตัง” การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า

ภาพที่ 17 ปลาสลิด ทรัพย์สินในคลองลาดชะโด

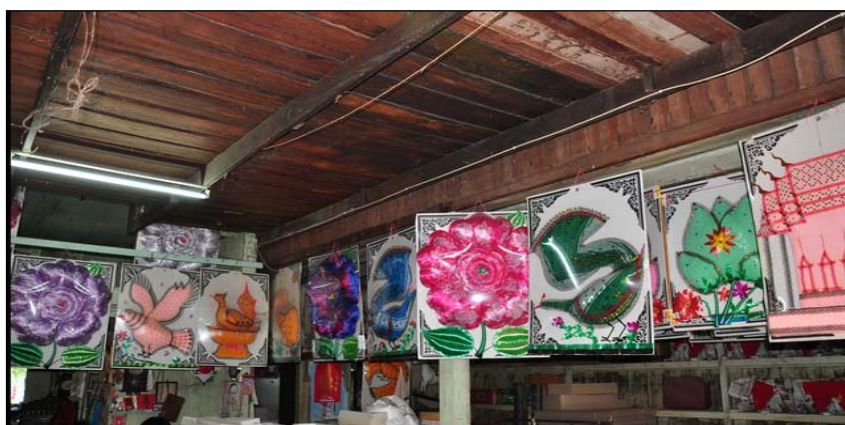
การทำปลาวง มีวิธีการทำดังนี้

1. นำปลาที่หามาได้ เช่น ปลากระดี ปลาเลย ปลาสร้อย นำไปตัดหัวออกแล้วนำตัวปลาไปป่นเพื่อให้เกล็ดที่มีขนาดเล็กหลุดออกไป การป่นปลาคือการล้างทำความสะอาดปลาโดยใช้น้ำที่มีความแรงมากล้างจนเกล็ดหลุด
2. นำปลาที่ป่นเสร็จแล้วนำไปแช่ในน้ำเกลือ 1 คืน เพื่อให้เกลือซึมเข้าไปในตัวปลา
3. นำปลาที่แช่ในน้ำเกลือแล้ว 1 คืนขึ้นไปตากแดด จะตากกี่แดดก็ได้ ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด กล่าวคือ ถ้าตากหนึ่งแดดปลาจะนุ่มและเหนียวเวลานำไปทอด ถ้าตากสองแดด ปลาจะกรอบอร่อย และเก็บได้นาน อุปกรณ์การหาปลาที่ชาวลาดชะโด นิยมใช้กัน ได้แก่ ฉมวก แห ไซ และ ยอ โดยเฉพาะยอ แทบจะมีกันเกือบทุกบ้านที่ตั้งอยู่ตลอดริมคลองลาดชะโด เพราะว่า ยอ เป็นอุปกรณ์หาปลาที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งแต่ละครั้งสามารถหาปลาได้ที่ละมากๆ และมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางยอ การจะหาปลาแต่ละครั้ง จะต้องมีการบอกกล่าวเพื่อให้ได้ปลาจำนวนมาก สะท้อนความเชื่อ ซึ่งผูกพันชาวลาดชะโดไว้กับสายน้ำได้อย่างเหนียวแน่นทีเดียว

หรีดผ้าลาดชะโด

ลาดชะโดเป็นแห่งแรกที่ได้นำผ้าขนหนู มาประดิษฐ์เป็นพวงหรีด โดยการขึ้นรูปบนกระดาษแข็งหรือแผ่นโฟมเป็นรูปแบบต่างๆตามที่ต้องการ เริ่มต้นเมื่อพ.ศ.2530 เนื่องจากกระแสนั้นมีความนิยมพวงหรีดประดับหน้างานศพ แต่เป็นพวงหรีดดอกไม้สด ร้านจัดจำหน่ายพวงหรีดดอกไม้สดมักอยู่ตามเมืองที่มีการขนส่งดอกไม้สดมาก

พวงหรีดดอกไม้แห้งกำลังผลัดเปลี่ยนเป็นพวงหรีดดอกไม้สด แต่ร้านหรือดอกไม้สดจะเปิดได้เฉพาะในตัวเมืองที่เจริญเท่านั้น เพราะต้องจัดทำอยู่ในห้องเย็น บ้านนอกไม่มีหรีดใช้ จึงเริ่มเลียนแบบหรีดจีน ทำเป็นหรีดผ้าเต็ก แต่หรีดผ้าเต็กของจีนมีความหมายลึกซึ้ง ผู้รู้พอเห็นตัวหนังสือที่ติดไว้บนหรีดผ้าเต็กจีน ก็จจะรู้ว่าผู้ตายเป็นหญิงหรือชาย เป็นคนอายุมากหรืออายุน้อย แต่หรีดลักษณะนั้นไทยไม่สามารถทำเลียนแบบได้ จึงนำผ้ามาวางบนแผ่นโฟม แล้วเปลี่ยนเป็นรูปดอกไม้เย็บติดกับแผ่นโฟม และได้พัฒนามาเป็นรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้นต่อ

ภาพที่ 18 “พวงหรีดแห่งลาดชะโด” ศิลปะประดิษฐ์จากผ้าขนหนู

หรีดผ้าชาวลาดชะโด ได้จำแนกออกเป็น 2 ประเภท

1. แบบดอกไม้ มีแบบกุหลาบ ดอกเหมย ดอกทิวลิป ดอกทานตะวัน
2. แบบรูปสัตว์ มีแบบนกหงส์ นกนางพวง ห่านคู่ มังกร พญานาค ช้างม้า หมู²⁰

หรีดผ้าชาวลาดชะโด เป็นศิลปะอย่างหนึ่งคือ ต้องทำขึ้นด้วยมือ ไม่สามารถทำด้วยเครื่องจักรได้ จึงช่วยให้ชาวบ้านลาดชะโดทำเป็นงานอดิเรก มีรายได้พออยู่พอกิน

²⁰ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553

หรีดผ้าลาดชะโด เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและจัดจำหน่ายได้จำนวนมาก มีรถบรรทุกออกไปจัดส่งตามจังหวัดต่างๆทั่วทุกภาคและหรีดต้องทำขึ้นด้วยความสามารถและใจรัก เพราะเป็นงานศิลปะที่ใช้การตกแต่งด้วยริบบิ้น แถบสีต่างๆ เมื่อเฝ้าสังเกตการทำหรีดพบว่าผู้ทำมีความชำนาญเป็นอย่างยิ่ง สามารถตัดเศษริบบิ้น มาจัดวางให้กลายเป็นดอกไม้ได้ หรีดนอกจากมีรูปแบบที่เป็นมาตรฐาน คือ ดอกไม้และสัตว์ แล้วยังมีการคิดประดิษฐ์ขึ้นใหม่โดยนำนาฬิกา หม้อ กาละมัง ช้อน หรือเครื่องใช้ที่ใช้อยู่จริงมาจัดทำนับว่าเป็นการประยุกต์ให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ดีทีเดียว การเรียนรู้ในการทำเริ่มต้นมีการสอนโดยคิดค่าเรียนแบบละ 500 บาท (ชนิดของหรีด) เมื่อทำเป็นแล้วจะรับอุปกรณ์จากเจ้าแกหรือคนจัดส่งให้ทำและได้ค่าจ้างต่อชิ้นแทน²¹

ต้นทุนในการทำหรีด

กระดาษ

- แผ่นเล็ก 14 บาท
- แผ่นกลาง 16 บาท
- แผ่นใหญ่ 18 บาท
- แผ่นจับโบ้ 21 บาท

ผ้า

- ขนาดเล็ก 1 โหล 280 บาท
- ขนาดกลาง 1 โหล 660 บาท
- ขนาดใหญ่ 1 ผืน 170 บาท
- ผ้าโบ้ต้น 1 ผืน 220 บาท

เลื่อม

- 1 ถุง 4 ชีด 200 บาท

ริบบิ้น

- 1 ม้วน 100 บาท

พลาสติก

- ขายเป็นม้วนๆละ 160 บาท

²¹ นายนำชัย แซ่อู่ย. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

เทปใส

- ม้วนละ 7 บาท

กระดาษติดหลังพวงหรีด

- มัดเล็ก 600 บาท
- มัดใหญ่ 700 บาท

เชือกฟาง

- ม้วนละ 12 บาท

กระดาษเขียนป้าย

- หนึ่งชั้นไม่เกิน 2 บาท

ภาพที่ 19 หรีดผ้าประเภทต่างๆ ภายในตลาดชะโด

กลุ่มลูกค้า มีหลายจังหวัดทั้ง กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี สุพรรณบุรี มีทั้งมาสั่งทำและมาซื้อปลีก ทางร้านจะขายไม่แพง หรีดแต่ละตัวจะได้กำไรไม่มากนัก แต่เมื่อถึงกรุงเทพฯ หรือร้านอื่นๆ ที่รับซื้อไป ราคาของหรีดจะแพงขึ้น เนื่องจากบวกค่าต้นทุนขนส่งต่างๆ ปัจจุบันเจ้าของร้านนำชัย ร้านหรีดผ้าแห่งแรกในตลาดชะโด คือ แป๊ะฮงไม่ได้ทำหรีดเอง แต่จะจ้างชาวบ้านตลาดชะโดทำแทน²²

²² นายนำชัย แซ่ฮ้อย. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

โดยส่วนใหญ่จะสามารถทำได้แค่คนละลายเท่านั้น คือถนัดลายไหนก็ทำได้แต่ลายนั้น เนื่องจากลายแต่ละลายต้องอาศัยความชำนาญที่ต่างกันออกไป ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ต่างๆทางร้านนำชัยจะเป็นผู้จัดหาให้ ผู้รับจ้างมีหน้าที่แค่ทำหรือด้อย่างเดียว เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงห่อพลาสติกเตรียมแขวนขาย ส่วนราคาค่าจ้างนั้นจะได้ตัวละ 50 บาท

นอกจากนี้แปะฮงยังบอกอีกว่า การประกอบอาชีพนี้มีความสุขดี เพราะโดยส่วนตัวแล้วเป็นคนชอบทำงานฝีมือถึงแม้ปัจจุบันจะขายได้ไม่ดีเหมือนแต่ก่อนเนื่องจากมีคนทำกันเยอะก็ตาม

ภาพที่ 20 แปะฮง ผู้ริเริ่มทำกิจการร้านหรือดผ้าเป็นร้านแรก
คือร้าน “นำชัย”

ปัจจุบันหรือดผ้าของชาวลาดชะโดมีหลายร้าน และหลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้นแล้วแต่ว่าแต่ละร้านเลือกที่จะออกแบบรูปทรงของหรือดให้ออกมามีลักษณะแบบใด ไม่ได้มีรูปแบบตายตัวเหมือนในอดีต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุและอุปกรณ์เป็นหลัก รวมถึงความสามารถของช่างทำหรือดแต่ละคนว่าจะประดิษฐ์หรือดออกมาในรูปแบบใด

ส่วนร้านหรือดร้านอื่นๆนั้นจะมีรูปแบบและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ต่างออกไป เช่น ช้อนส้ม นาฬิกา เป็นต้น ค่าจ้างในการทำหรือดก็จะต่างออกไปเช่นกัน คือจะได้ค่าจ้างตัวละ 10 บาท เมื่อทำเสร็จทางร้านจะมารับไป หรือดที่รับทำจะมีรูปแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับวัสดุอุปกรณ์ที่ทางร้านจัดมาให้ รูปแบบจะไม่ยากและใช้เวลาในการทำไม่นาน ต่อเดือนจะทำได้ประมาณ 1,000 ตัว ทั้งนี้แล้วแต่เวลาว่างในการทำและความถนัดของแต่ละบุคคล

ตารางที่ 9 แสดงอาชีพคนในชุมชน

อาชีพ	การดำเนินการ
ค้าขาย	<ul style="list-style-type: none"> ● ภายในตลาดลาดชะโด โดยมีการเปิดเป็นร้านขายของโดยจะค้าขาย กันมากในช่วงวันหยุด เสาร์- อาทิตย์ มีการเปิดบ้านแทบทุกหลังคาเรือนเพื่อขายของบางหลังก็ขายอาหาร เครื่องดื่ม หรือบางบ้านขายเสื้อผ้าของที่ระลึก ในช่วงวันจันทร์- ศุกร์ ตลาดจะไม่คึกคักเหมือนช่วงวันเสาร์- อาทิตย์ เพราะร้านค้าส่วนใหญ่เปิดขายของให้กับนักท่องเที่ยวเป็นหลักแต่จะมีบางหลังที่ เปิดขายในช่วงวันจันทร์-ศุกร์ สินค้า ที่ขายส่วนมากจะเป็นของชำหรือของใช้ประจำวัน ที่ขายให้กับคนละแวกนั้นส่วนร้านที่ขาย สินค้าที่เกี่ยวกับการทำบุญหรืองานพิธีต่างๆ จำพวกสังฆภัณฑ์ ร้านขายพวงหรีดผ้าจะเปิดขายทุกวัน ● คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพค้าขายที่เกี่ยวกับการนำเอาผลิตภัณฑ์ ที่เกี่ยวกับปลาแปรรูป เช่น ขายปลาร้า ปลาเค็ม ปลาหย่าง หรือปลากระด้าง ทั้งแบ่งขายและนำไปขายในตลาดลาดชะโดและแบบขายส่ง โดยจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงบ้าน
รับจ้าง	<ul style="list-style-type: none"> ● คนในหมู่บ้านในบางบ้านจะมีอาชีพรับจ้างทำพวงหรีดผ้า ซึ่งมีร้านขายหรีดผ้าใน ตลาดเป็นผู้สั่งทำ โดยจะทำตามความต้องการของตลาด เช่น เป็นรูปสัตว์ หรือใช้ข้าว ของเครื่องใช้มาทำ เช่น ซ้อนส้ม นาฬิกา ถ้วยชาม ฯลฯ ซึ่งในปัจจุบันรูปแบบของการทำหรีดมีความหลากหลายมากกว่าแต่ก่อน ● บางบ้านจะมีอาชีพรับจ้างสายคล้องมาลัย โดยส่วนมากจะเป็นผู้หญิงทำ หรือมีเวลาว่างจากงานประจำจะทำเป็นอาชีพเสริม ถือว่าเป็นการรับเหมาในการทำมากกว่า

ความสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ความสำนึกในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หรือความทรงจำทางสังคม (social memory) ปัจจุบันล้วนถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสถานการณ์ปัจจุบัน คลองลาดชะโด คือ วัตถุประสงค์ทางประวัติศาสตร์ ที่มีความเป็นมา และถูกแต่งแต้มให้เด่นชัดมากขึ้นจากเหตุการณ์นั้น

ในการตั้งถิ่นฐานของผู้คนจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หากตั้งอยู่บนที่สูง วัฒนธรรมความเชื่อ ประเพณีล้วนตอบสนองซึ่งกันและกันกับธรรมชาติแวดล้อม ตามที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2537) อธิบายถึงการตั้งถิ่นฐานที่ว่า การตั้งถิ่นฐานของคนภาคกลางถือเป็นการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชนหลายเผ่าพันธุ์ทั้งไทย ลาว มอญ เขมร จีน ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมและกระแสผลัดถิ่นภายนอก โดยสภาพภูมิศาสตร์ของลุ่มน้ำภาคกลาง ใช้แม่น้ำลำคลองเป็นทางคมนาคม ผู้คนจะสร้างบ้านเรือนอยู่ตามชายน้ำเป็นแนวยาวไปตามลำน้ำทั้งสองฝั่งในลักษณะ “สะเทินน้ำ สะเทินบก” คือ มีเรือนจำนวนมากตั้งอยู่ในหน้าน้ำตลิ่งเป็นแถวแรก แล้วต่อด้วยกลุ่มเรือนที่ตั้งอยู่บนตลิ่งขึ้นไปอีกหนึ่งหรือสองแถว สุดแต่แต่ความแออัดของชุมชน แต่ในฤดูฝนเวลาน้ำนอง บ้านเรือนที่เป็นร้านค้าริมน้ำหรือบ้านคนไทยที่ตั้งอยู่ชั้นในจะมีน้ำท่วมทั้งสิ้น ลักษณะบ้านเรือนเช่นนี้อยู่ในลักษณะสะเทินน้ำสะเทินบก เป็นการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม โดยศรีศักร วัลลิโภดม (2527) กล่าวว่า “ในกระแสน้ำขึ้นน้ำลงของแม่น้ำลำคลอง ช่วยให้การระบายของเสียและสิ่งปฏิกูลออกไปจากใต้ถุนเรือน และบริเวณรอบๆ เรือนด้วย ทำให้ไม่มีการหมักหมมจนเกิดโรคระบาด การตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำยังช่วยในการจอดเรือและการลงเรือ รวมไปถึงการใช้น้ำอุปโภคบริโภค และการจับปลาเพื่ออาหารประจำวันด้วยลอบ ไซ หรือ แห จนปลากลายเป็นอาหารในชีวิตประจำวันของคนริมน้ำ ”

ความสำนึกทางประวัติศาสตร์ (historical consciousness) ความสำคัญของคลองลาดชะโดทางประวัติศาสตร์จะเกี่ยวพันกับผู้นำประเทศ แม้ระยะเวลาต่างกันของแต่ละช่วงสมัยที่ผู้นำประเทศเดินทางมาเยือนลาดชะโดแห่งนี้ แต่คือสิ่งที่ชาวลาดชะโดภาคภูมิใจ และกลายเป็นสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน

ในชุมชนมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมา สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เคยเสด็จผ่านบริเวณนี้ ครั้งเมื่อพระองค์เสด็จไปทำศึกยุทธหัตถีที่อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี และได้นำช้างมาอาบน้ำและกินไหลบัว แล้วจึงเสด็จไปทางบ้านตาลาน อำเภอผักไห่ ต่อไป และเมื่อครั้งไทยรบกับพม่าครั้งที่ 24 ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พระยาเสนาเดินทางไปรบกับมังมหานรธา ที่บ้านจ๊กราช ตำบลจ๊กราช ซึ่งในขณะนั้นยังถือเป็นพื้นที่ของอำเภอเสนาใหญ่ และเปลี่ยนมาเป็นอำเภอผักไห่ ในปัจจุบัน เส้นทางนี้ชาวมุขชนจึงว่าเป็นเส้นทางเดินทัพของพม่าจากเมืองสุพรรณบุรี

และในปี พ.ศ.2451 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีหลักฐานบันทึกไว้ว่า พระองค์เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐิน ที่วัดจระเข้ใหญ่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ได้เสด็จผ่านคลองหน้าวัดลาดชะโด เพื่อจะเสด็จไปยังวัดตึกคชหิรัญ อำเภอผักไห่ แต่เนื่องจากมีผักตบชวาหนาแน่นมาก พระองค์จึงทรงปรารถนาว่า “ผักตบชวาแน่นเหลือเกิน พระยาโบราณราชธานินทร์จะไปรับก็ไปไม่ได้ เสียเวลาอยู่ครึ่งวัน” ทำให้มีการขุดลอกคลองสมัยต่อมาในปี พ.ศ. 2470 และเมื่อปี พ.ศ. 2501 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีคนที่ 13 ของประเทศไทยได้เคยมาที่ชุมชนลาดชะโด เพื่อร่วมงานบวชนาคของคนใกล้ชิดที่เคยทำงานในบ้าน และยังเคยนั่งเรือยนต์สองชั้นพร้อมผู้ติดตามมาพักผ่อนส่วนตัวที่ลาดชะโดอีกครั้งหนึ่งด้วย

ภาพที่ 21 ครอบครัวนี้ปู่เคยเป็นคนที่ทำงานภายในบ้านม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งได้รับความเมตตาจากท่านก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างท่านกับครอบครัวนี้ โดยท่านเคยมาพักผ่อนที่คลองลาดชะโดและมาร่วมงานบวชที่ชุมชนแห่งนี้

ความสำนึกร่วมของคนในชุมชน (common consciousness) คนในชุมชนต่างสำนึกในความ เป็นชุมชนเก่าแก่ของพวกเขาอีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว รวมทั้ง ผู้นำประเทศก็ได้เดินทางมาเยือนแล้ว ตลาดของชุมชนยังเก่าแก่มากกว่า 100 ปี ส่งผลให้ชาวชุมชนมีสำนึก ร่วมกัน ในประเด็นแรก คือ การทำมาหากิน เมื่อคลองลาดชะโดถูกขุดขึ้นทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความคึกคัก ขึ้น ชุมชนขยายตัวใหญ่ขึ้น ในตลาดลาดชะโดเองถึงกับมีผู้คนกล่าวว่า “...เมื่อก่อนขายของดีมาก หยิบจับไม่ ทิ้ง...”

“...ผู้คนจากที่ต่างๆมาจากเรือและขายของแถวนี้ คนคึกคักทุกวัน...” ตลาดลาดชะโด เป็นตลาดใหญ่ของบริเวณแถบนี้มีเรือแพเข้ามาจอดขายสินค้าเป็นประจำ ในที่สุดก็กลายเป็นตลาดเรือหรือ ตลาดน้ำ

และปัจจุบันได้นำความสำนึกร่วมของคนในชุมชนมาพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเปิดตลาดลาดชะโด เสนอให้เห็นวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต และแม้ไปถึงชีวิตคนริมน้ำที่ยังชีพด้วยการหาปลาจืดจากคลองลาดชะโด และตามทุ่งนาเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ด้วยคน ในชุมชน มองว่าชุมชนของตนมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ร่วมกันมานาน

การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อภาครัฐได้มีนโยบายสร้างความเจริญให้เกิดขึ้น มีการขยายการคมนาคมทางบก มีการสร้างถนน ความต้องการคมนาคมทางน้ำจึงถูกลดความสำคัญลง ทำให้จากเดิมที่ตลาดลาดชะโดมีความเจริญถึงขีดสุดอย่างมาก มีร้านค้าหลายประเภทด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นร้านขายทอง ร้านถ่ายรูป โรงหนัง เริ่มซบเซา ซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวลาดชะโด เพราะการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น ทำให้ผู้คนเข้าเมืองซื้อสินค้าได้ง่ายกว่าเดิม ทำให้ร้านค้าในตลาดเริ่มปิดตัวลง ประกอบกับชาตผู้สืบทอดกิจการ เนื่องจากรุ่นลูกมักย้ายถิ่นเข้ามาหากิน หรือย้ายเข้าเมือง พ่อแม่บางส่วนย้ายตามบุตรหลานไป อีกทั้งพ่อแม่เองก็นิยมที่จะส่งบุตรหลานไปเรียนในที่ที่มีความเจริญมากกว่า หรือเรียนในเมือง ชุมชนบริเวณตลาดลาดชะโดจึงถูกลดบทบาทลง

ปัจจุบัน ตลาดชะโดถูกสร้างให้มีชีวิตอีกครั้งเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการสร้างที่พักให้นักท่องเที่ยว แต่การประชาสัมพันธ์ยังไม่เพียงพอและกว้างขวาง ทำให้แหล่งท่องเที่ยวนี้ยังไม่ติดตลาดมากนัก ตลาดน้ำลาดชะโดยังไม่คึกคักเท่าที่ควรเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวที่เรียกว่า “ตลาดร้อยปี” เช่นเดียวกับ ตลาดสามชุกหรือตลาดน้ำอัมพวา เป็นต้น มีผลทำให้จำนวนเม็ดเงินที่เข้าสู่ชุมชนยังน้อยกว่าที่ควรจะเป็น²³

ภาพที่ 22 บรรยากาศภายในตลาดที่คึกคักไปด้วยพ่อค้าแม่ค้าและผู้ที่มาจับจ่ายซื้อของ โดยส่วนมากร้านค้าจะเปิดร้านในช่วงวันเสาร์ - วันอาทิตย์

ภาพที่ 23 บรรยากาศภายในตลาดที่เงียบเหงาในวันธรรมดาที่ไม่มีนักท่องเที่ยว และร้านค้าส่วนมากมักจะหยุดวันธรรมดา

²³ พรเพ็ญ โตพันธานนท์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

นอกจากนั้นทางเทศบาลยังจัดบริการเรือนำเที่ยวในคลอง มีการล่องเรือโดยใช้เรือยนต์ เพื่อเศรษฐกิจภายในชุมชน ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของสัตว์ และวิถีชีวิตของคนในตลาดชะโด เพราะแต่เดิมชาวลาดชะโดมีอาชีพการทำประมง การแปรรูปปลาสด และเกษตรกรรมเป็นหลัก เมื่อมีตลาดน้ำเกิดขึ้น การใช้ชีวิตจากการพึ่ง

ธรรมชาติกลับกลายเป็นฟุ้งเม็ดเงินจากนักท่องเที่ยวบ้าง จากการเป็นเกษตรกลายเป็นพ่อค้า รับจ้าง มีผลทำให้การใช้ชีวิตแบบเดิมๆ ตามวิถีคนริมน้ำเปลี่ยนไป นอกจากผลกระทบทางด้านต่างๆที่กล่าวมาแล้ว ในปัจจุบันพันธุ์ปลาในธรรมชาติเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ปลาชะโดในพื้นที่ที่มีจำนวนน้อยลง แต่ปลาสวายมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จากการนำมาปล่อยและการเพาะพันธุ์

นอกจากนั้นปัญหาการย้ายถิ่นมีผลทำให้เกิดอาชีพใหม่ๆที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ การขุดบ่อทราย ที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย การเกิดดินยุบ และ การทำโรงงานอุตสาหกรรม ที่ส่งผลให้เกิดน้ำเน่าเสีย เกิดคว้นพิษ เกิดกลิ่นไม่พึงประสงค์ สารพิษเจือปนไปสู่ น้ำ ดิน หรือสัตว์ต่างๆ เมื่อบริโภคก็เกิดปัญหาสุขภาพตามมา ซึ่งเกิดจากนายทุนมากว่านซื้อที่ไปทำโรงงาน และ ทำบ่อทรายนั่นเอง

อนาคต ถึงแม้ว่าจะมีอาชีพต่างๆที่มั่นคงในพื้นที่ลาดชะโด แต่การคมนาคมต่างๆที่สะดวกในปัจจุบัน ก็ทำให้การคมนาคมทางน้ำเป็นสิ่งที่ดูเชย ดูล้าหลัง ซึ่งมีผลทำให้ตลาดลาดชะโดไม่สามารถกลับไปเป็นตลาดที่มีความคึกคัก ดังเช่น ในสมัยก่อน อาชีพต่างๆในพื้นที่นี้เริ่มไม่มีคนสืบทอด เพราะ ส่วนมากไปทำงานในเมืองกันหมด ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เริ่มขายที่นาให้นายทุน เกิดโรงงานอุตสาหกรรม เกิดมลพิษมากขึ้นในพื้นที่ อีกทั้งสัตว์ต่างๆที่อยู่ในพื้นที่เริ่มอพยพ และสูญหายไปจากพื้นที่ และในที่สุดคลองลาดชะโด อาจจะไม่มีปลาชะโดเหลืออยู่ให้เห็นอีกก็เป็นได้

ตารางที่ 10 แสดงช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงในชุมชนลาดชะโด

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์ในชุมชน
2330	<ul style="list-style-type: none"> มีการสร้างวัดดุสิตราชมัจฉา (มีวิสุทคามเสมา)
2466	<ul style="list-style-type: none"> ชาวจีนเริ่มก่อแพมาค้าขาย และพักในแพ
2470	<ul style="list-style-type: none"> ขุดคลองลาดชะโด โดยพระยารักษ์ การค้าขายเจริญมั่งคั่งมาก
2527	<ul style="list-style-type: none"> ตัดถนนผ่านจากเสาให้ไปอำเภอวิเศษชัยชาญ สุพรรณบุรี
2480	<ul style="list-style-type: none"> เกิดไฟไหม้ที่ลาดชะโด หมดไปเกือบครึ่งหมู่บ้าน ซินแซมมาดูทำเลหมู่บ้านบอกว่า คลองขุดที่ตัดตรงจากลาดชะโดออกไปแม่น้ำน้อย ที่บริเวณหน้าวัดชีโพน อำเภอผักไห่ 5 กิโลเมตรนั้น คล้ายปล่องไฟตรงมาหมู่บ้าน แก้ไขโดยสร้างศาลเจ้าไว้ปากคลอง และอัญเชิญก้านธูปมาจากสุพรรณบุรี
2490	<ul style="list-style-type: none"> ชาวจีนขออนุญาตให้หลวงพ่อวัดลาดชะโด ขอดังร้านค้าบนฝั่ง การเดินทางโดยเรือเมล์แดงไปขายและซื้อของที่ท่าเตียน
2500	<ul style="list-style-type: none"> โรงสีข้าวเล็ก
2510	<ul style="list-style-type: none"> เลิกประเพณีรับวัด
2523	<ul style="list-style-type: none"> เริ่มมีการตัดถนนตั้งแต่องค์การบริหารส่วนตำบลถึงตลาดลาดชะโด
2530	<ul style="list-style-type: none"> เริ่มมีการขยับขยายผู้คนออกไปอยู่ริมถนน มีการทำหรีดผ้า เป็นแห่งแรก
2541	<ul style="list-style-type: none"> เริ่มมีตลาดนัดที่วัดวันอังคาร วันพฤหัสบดี และวันเสาร์
2552	<ul style="list-style-type: none"> (กุมภาพันธ์) เปิดตลาดนัด 100 ปีลาดชะโด (ตุลาคม) ผู้ว่าราชการจังหวัดอยุธยา มาร่วมพิธีกำจัดผักตบคลองลาดชะ

บทที่ 5

ระบบนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน

ระบบนิเวศของชุมชน

ในนิเวศวิทยาพื้นฐานฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2514 กล่าวว่า ระบบนิเวศ (**ecological system**) คือ "สิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์และเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ไม่อาจ แยกออกจากกันได้ หน่วยใดๆที่หมายรวมถึง สิ่งมีชีวิต (ที่คือสังคมชีวิต) ในบริเวณหนึ่งบริเวณใด ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีการไหลถ่ายเทพลังงานที่นำไปสู่โครงสร้างเชิงอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพและการหมุนเวียนของสสาร ที่สามารถกำหนดได้อย่าง ชัดเจน" (อ้างใน จิราภรณ์ คชเสนีและนันทนา คชเสนี, 2552 : 34) ส่วนนิเวศวิทยา (**ecology**) คือ การศึกษาว่าด้วย สิ่งมีชีวิตในแหล่งอาศัย และกินความกว้างไปถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ที่สิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ระบบนิเวศที่สมดุล หมายถึง ระบบที่จะต้องประกอบไปด้วยสถานะ สมดุลที่สามารถกำหนดให้ เห็นอย่างชัดเจนสถานะหนึ่งเป็นอย่างน้อย ส่วนระบบนิเวศที่ไม่สมดุล หมายถึง ระบบที่มีพลวัตซึ่งขอบเขตการเปลี่ยนแปลงมีการแปรผันไปตามมาตราเวลา

พื้นที่ลาดชะโด คือ พื้นที่ของระบบนิเวศที่เป็นน้ำจืด หรือเรียกว่าทุ่งน้ำจืด ที่กระจายตัวตาม ฤดูกาลขึ้นลงของน้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ คือ สายน้ำ ส่งผลให้เกิดรูปแบบทาง วัฒนธรรม (cultural pattern) ฉะนั้นการศึกษาระบบนิเวศกับวัฒนธรรมหรือนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology) ที่เป็นการศึกษาการปฏิสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติแวดล้อม (ยศ สันตสมบัติ, 2537 : 34) โดยเน้นอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม โดยผู้นำในการศึกษาตามแนวคิดนี้ คือ จูเลียน สตวอด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกันที่ อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม

ลาดชะโดอยู่ในพื้นที่ภาคกลาง ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นทุนทรัพย์เดิมอยู่แล้ว เนื่องด้วยภาคกลางมีสภาพพื้นที่ที่กว้างใหญ่ มีแม่น้ำลำคลอง มีการชลประทานที่เพียงพอ การขุดคลองเชื่อมต่อจากแม่น้ำน้อยเข้ามา ทำให้ชาวลาดชะโดติดต่อกับโลกภายนอกได้ง่ายขึ้น เพราะคลองก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่สังคมภายนอก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ภายในพื้นที่ยังประกอบไปด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนไทยพื้นบ้าน คนมอญ คนจีน และชาวพม่าที่ตกค้างอยู่ในพื้นที่จากการสู้รบระหว่างไทยกับพม่า ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ผู้คน กับวัฒนธรรมที่แสดงออก สามารถเสนอความเป็นคนในทุ่งราบภาคกลางที่ได้ชื่อว่าเป็น อู่ข้าวอู่น้ำ ที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544 : 30) โดยเฉพาะชาวตะวันตก เรียกบริเวณลุ่มน้ำภาคกลางว่า **“Rice Bowl of Asia”**

แม่น้ำเจ้าพระยา คือ แม่น้ำสายหลัก และเป็นระบบน้ำระบบใหญ่ระบบเดียวในภาคกลางที่เชื่อมต่อลาดชะโดกับภาคเหนือ และลาดชะโดกับภาคกลาง เข้ากรุงเทพฯและออกทะเลที่สมุทรปราการ ในพื้นที่พระนครศรีอยุธยาแม่น้ำใหญ่และแม่น้ำสาขาย่อยอีก 3 สายด้วยกัน คือ แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำน้อย และแม่น้ำป่าสัก โดยคลองลาดชะโดต่อเนื่องกับคลองลาดชิด เป็นคลองเดียวกันเชื่อมต่อกับคลองเจ้าเจ็ดที่อำเภอเสนาทางใต้ และเชื่อมแม่น้ำน้อยที่บริเวณวัดลาดชิด สองฝั่งคลองเป็นท้องทุ่งข้าวนาหวาน และเป็นแหล่งประมงของชาวบ้านริมน้ำ ที่แต่ละบ้านใช้วิธีจับปลาทั้งการยกยอ ลอบ และเป็นแหล่งปลาชะโดชุมจึงได้ชื่อว่า บ้านลาดชะโด นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งปลาตะเพียน ปลาสร้อย ปลาช่อน ปลาหมอ อีกด้วย (เทพมนตรี ลิมปพยอม, 2540 : ม.ป.ป.)

บริเวณทุ่งราบที่กว้างใหญ่ ที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่จะอยู่รวมกันที่ประกอบด้วย “ทุ่ง” ต่าง ๆ ทุ่งลาดชะโด คือ หนึ่งในระบบนิเวศที่อยู่ในที่ราบลุ่มน้ำภาคกลาง ต่อเนื่องจากแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำน้อย โดยทุ่งลาดชะโดจะไหลไปทางทิศตะวันตกในฤดูน้ำหลาก และมีความอุดมสมบูรณ์สูงจากโคลนตมของแม่น้ำ จึงเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญ และก่อให้เกิดชุมชนริมน้ำ ขึ้นหลายชุมชน รวมทั้งชุมชนลาดชะโดที่เป็นตลาดริมน้ำเก่าแก่ เป็นจุดนัดพบเพื่อค้าปลาชะโด ปลาตะเพียน เกล็ดที่มาจากจังหวัดสุพรรณบุรี อ่างทอง การตั้งบ้านเรือนและตลาดของคนที่นี่เหมือนเป็นเกาะกลางน้ำ บ้านแต่ละหลังเชื่อมด้วยถนนปูน

ระบบนิเวศทางน้ำ : คลองลาดชะโด

คลองลาดชะโดนั้นเริ่มมาจากแม่น้ำน้อย ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มาจากแม่น้ำเจ้าพระยา จังหวัดชัยนาท จากนั้นก็แยกออกเป็นคลอง คลองแยกเป็น 2 สาย

สายที่ 1 : แยกไปทางทิศใต้ เรียกว่า คลองลาดชะโด - ดอนลาน และมีประตูน้ำชื่อประตูน้ำ บางยี่หนซึ่งเป็นประตูน้ำที่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

สายที่ 2 : แยกไปทางทิศเหนือ แล้วจะแยกเป็นคลอง 2 สาย

สายแรก เป็นคลองเล็กๆ แล้วแยกเป็นชลประทาน ซึ่งจะไปทางอำเภอวิเศษชัยชาญ คลองสายนี้ไม่ใช่ล่องเรือ มักเป็นที่หาปลาของชาวบ้าน ซึ่งเป็นบริเวณ หมู่ 8 ของตำบลหนองน้ำใหญ่

สายสอง แยกทางทิศใต้ เรียกว่า “คลองลาดชะโด-นาคู” มีประตูน้ำปลายคลองที่ตำบลนาคู อำเภอผักไห่²⁴

ภาพที่ 24 สภาพโดยทั่วไปริมฝั่งคลองลาดชะโด

²⁴ นายบุญชู ประภากรณ์. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

ลาดชะโด คือ ชุมชนที่อยู่เคียงคู่กับน้ำ โดยลำคลองรับน้ำมาจากแม่น้ำน้อย ชุมชนลาดชะโดแบ่งออกเป็น 2 ตำบล คนละฝั่งคลอง โดยตำบลหนองน้ำใหญ่อยู่ทางด้านทิศเหนือของคลอง ส่วนตำบลจักราชอยู่ที่ใต้ของคลอง

ลาดชะโดมีฤดูกาลสำคัญเพียง 2 ฤดู ก็ว่าได้ คือ หน้าน้ำ กับ หน้าแล้ง โดยคนที่นี่ต้องพึ่งพาระบบนิเวศทางน้ำในการดำรงชีวิต ดังนั้นสายน้ำจึงมีความผูกพันกับชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน คลองลาดชะโด เป็นคลองที่สำคัญที่ก่อให้เกิดกลไกทางสังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของคลองลาดชะโด อาณาเขตติดต่อคลอง แหล่งเริ่มน้ำ ประตูกันน้ำ ปრაภฏการณ์ของน้ำ ทรัพยากรน้ำตั้งแต่พืชน้ำ วัชพืชน้ำ สัตว์น้ำ ยานพาหนะที่ใช้ในน้ำ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ตั้งแต่ระบบความสัมพันธ์ วิถีชีวิต และความเชื่อของชาวลาดชะโด

ประตูกันน้ำ

ประตูกันน้ำ เป็นสิ่งที่ปิดกั้นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวชุมชน ด้วยกรมชลประทานเป็นผู้ก่อสร้างประตูกันน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตร ทำให้เรือใหญ่ไม่สามารถเดินทางผ่านตลอดคลองได้ โดยสร้างเมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว

ประตูกันน้ำมี 2 ที่ คือ 1) ประตูกันน้ำคลองบางคลี สร้างอยู่ต้นคลองลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2) ประตูน้ำบางยี่หน อยู่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี การเปิด - ปิดน้ำ จะสำรวจดูตามความเหมาะสมของฤดูกาลว่า ชาวบ้านเดือดร้อนแค่ไหน โดยชลประทานจะเป็นผู้กำหนด ซึ่งพิจารณาจากช่วงเก็บเกี่ยว และระดับน้ำ ²⁵

ภาพที่ 25 ประตูกันน้ำคลองบางคลี

²⁵ นายรอย กำลังดี. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552. นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

นายบุญชู ประภากรณ. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

น้ำขึ้น-น้ำลง

น้ำมีความสำคัญในการประกอบอาชีพของคนในชุมชนลาดชะโด เพราะน้ำ คือ แหล่งกำเนิดชีวิต ความผูกพันทางสายน้ำกับคนในชุมชน จึงเป็นการพึ่งพาอาศัยกันทางระบบนิเวศ ความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ปรากฏการณ์น้ำมีความสำคัญในการทำมาหากิน เพราะชุมชนต้องใช้น้ำในการทำเกษตรกรรม ตั้งแต่การทำนา การทำประมง ล้วนต้องพึ่งพาน้ำทั้งสิ้น ช่วงน้ำขึ้น ก็จะทำประมง หาปลาได้บางชนิดเท่านั้น เพราะปลาจะมีไม่มาก แต่จะได้ปลาตัวใหญ่ ช่วงน้ำลงจะหาปลาได้ง่าย ได้เกือบทุกชนิด ช่วงน้ำปกติ ก็จะทำทั้งประมงและทำเกษตรกรรม เพราะจะใช้น้ำในการทำนาปี นาปรัง เป็นต้น ซึ่งเมื่อคนในชุมชนลาดชะโด ทำอาชีพที่ต้องอาศัยน้ำเป็นสำคัญ จึงต้องพึ่งพา ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยน้ำขึ้น เริ่มขึ้นช่วงเดือน 8 - 10 (เดือนกรกฎาคม - เดือนพฤศจิกายน) น้ำลง เริ่มขึ้นช่วงเดือน 1 - 2 (เดือนธันวาคม - เดือนมกราคม) ถ้าช่วงเดือน 3 - 7 (เดือนกุมภาพันธ์ - เดือนมิถุนายน) จะเป็นช่วงระดับน้ำปกติ หากฝนตกจะทำให้เกิดปัญหาน้ำล้นท่วม

ภาพที่ 26 ทางเชื่อมคนกับน้ำเข้าด้วยกัน

พืชน้ำ คือ พืชที่เติบโตในน้ำสะอาด โดยในคลองมีผักต่างๆ คือ บัว ผักบุ้ง ผักกระเฉด²⁶ กระจับ ผักตบชวาหรือท้องถื่น เรียกว่าผักปอด ลำเจียก แผลก สรรวง พังพวยน้ำ แขนم จอกหรือแหน

²⁶ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553. นายรอย กำลังศิลป์. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

นางสำเนา สุชีรัตน์. สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2553.

ตารางที่ 11 แสดงพืชน้ำในคลองลาดชะโด

ชื่อ	ประโยชน์
1. บัว	<ul style="list-style-type: none"> ● ใช้เป็นอาหาร ● ใช้วัดความลึกของน้ำจากสายบัว
2. ผักบุ้ง	<ul style="list-style-type: none"> ● ใช้เป็นอาหาร ● ใช้เป็นตัววัดความสะอาดของน้ำได้
3. ผักกระเจต	<ul style="list-style-type: none"> ● ใช้เป็นอาหาร
4. กระจับ	<ul style="list-style-type: none"> ● นำมาทำเป็นของหวานด้วยการนำมาต้ม น้ำตาล เพื่อทำเป็นกระจับต้มน้ำตาลหรือ กระจับเปียก
5. ผักตบชวาหรือท้องถิน เรียกว่าผักปอด	<ul style="list-style-type: none"> ● สมัยก่อนเคยนำมาเป็นอาหารสุกร แต่เนื่องด้วยมีการเลิกเลี้ยงสุกรไป จึงไม่มีใคร มาทำเป็นอาหารสุกรอีก ● เคยนำมาสานตะกร้าแต่ด้วยต้นทุนสูง จึงได้ยกเลิกไป ● ปัจจุบันมีการนำมาทำปุ๋ยหมักหรือปุ๋ย ชีวภาพเพื่อใช้ประโยชน์ในการเกษตร
6. ลำเจียก	<ul style="list-style-type: none"> ● นำมาใช้ประโยชน์ในการยัดแนวตลิ่ง ● นำไปมาใช้ทำอาหารได้ เช่น ห่อข้าวเหนียวขนมต้มลูกโยน
7. แฝก	<ul style="list-style-type: none"> ● นำมาใช้ยัดแนวตลิ่ง
8. สรวง	-
9. พังพวยน้ำ	-
10. แขม	-
11. จอกหรือแหน	<ul style="list-style-type: none"> ● เป็นที่อยู่อาศัยของปลาช่อนและปลาชะโด
12. พังพวยน้ำ	<ul style="list-style-type: none"> ● มีสรรพคุณทางยา ใช้ต้บร้อน ขับปัสสาวะ แก้กวม แก้กพิษ แก้ไอแห้งๆ แก้ดีซ่าน อันเกิดจากพิษสุรา แก้กโรคหนองใน หัด ผื่นคัน และแผลอักเสบอื่นๆ

ตารางที่ 11 แสดงพืชน้ำในคลองลาดชะโด (ต่อ)

ชื่อ	ประโยชน์
13. ต้นแขม	<ul style="list-style-type: none"> มีสรรพคุณทางยา ส่วนรากนำมาต้มน้ำดื่ม เป็นยาเย็น แก้ไข้ข้อ ขับปัสสาวะ แก้โรคผิวหนังบางชนิด ส่วนลำต้นนำมาต้มน้ำดื่ม แก้ผีหนอง ใบแขมนิยมใช้ห่อข้าวต้มมัดได้ ซึ่งมีความยาวกว่าข้าวต้มมัดทั่วไป และใช้ห่อข้าวต้มลูกโยน

ปัจจุบัน พืชน้ำที่ใกล้จะสูญพันธุ์ คือ ผักกระเจต เพราะ น้ำในลำคลองลาดชะโด ไม่สะอาด ผักกระเจตไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ จึงลดจำนวนลง

ภาพที่ 27 ผักบั้งในคลองที่ใช้ประกอบอาหารและกันคลื่นได้ด้วย

ระบบนิเวศ เกี่ยวกับทรัพยากรพีชน้ำ ลดจำนวนลงมาก ผักบุงยังคงมีบ้างแต่ไม่มากนัก ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่ส่วนมากที่พบ คือ ผักบุงที่ชาวบ้านปลูกบริเวณหน้าบ้าน ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติไม่ค่อยมีมากนัก สอดคล้องกับคำพูดของป้าใจ ให้ข้อมูลก่อนลงเรือว่า “... เมื่อก่อนคลองนี้มีความอุดมสมบูรณ์กว่านี้มาก เดี่ยวนี้สิ่งต่างๆก็หายไปหมด ปลาก็น้อยลง พีชน้ำก็ไม่ค่อยมี...”²⁷ สะท้อนให้เห็นว่าปัจจุบันนี้ทรัพยากรพีชน้ำในคลองลาดชะโดนั้น ลดจำนวนลงไปจริง

ภาพที่ 28 รองผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตรวจเก็บผักตบ
ภายในคลองลาดชะโด

ภาพที่ 29 ป้ายรณรงค์ โครงการ “คลองสวย น้ำใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม” เพื่อ
เป็นการกระตุ้นให้ชาวลาดชะโดรู้จักที่จะใส่ใจสิ่งแวดล้อมทางน้ำ
ภายในชุมชนของตนเอง

²⁷ นางบุญส่ง ศรีประเสริฐ. สัมภาษณ์, วันที่ 9 มกราคม 2553.

เนื่องจากวัชพืชน้ำนั้น มีการแพร่กระจายตัวได้ค่อนข้างเร็ว จึงก่อให้เกิดปัญหาการจราจรทางน้ำ ที่คลองลาดชะโด ดังนั้นทางชุมชนลาดชะโด ได้มีการจัดการกับปัญหาด้วยการนำภูมิปัญญาการกำจัดวัชพืช โดยการนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อลดจำนวนปริมาณของวัชพืชที่เป็นปัญหาของแหล่งน้ำแต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหามาได้ทั้งหมด ดังนั้นทางเทศบาลจะใช้สารเคมีในการกำจัดหรือให้คนงานของเทศบาลเก็บวัชพืชน้ำขึ้นแล้วนำไปทิ้ง ถึงแม้วิธีการใช้สารเคมีจะทำให้เกิดน้ำเน่าเสีย แต่ก็ถือเป็นวิธีที่กำจัดวัชพืชน้ำได้ดีที่สุด²⁸

สัตว์น้ำ

คลองลาดชะโด เป็นคลองที่มีปลาอาศัยอยู่ชุกชุม มีปลาหลากหลายสายพันธุ์ ด้วยเป็นคลองที่ถือว่ามีความหลากหลายทางระบบนิเวศ โดยคลองลาดชะโดนี้มีพันธุ์สัตว์น้ำ ดังนี้

ปลาชะโด เป็นปลาประจำท้องถิ่นของชุมชนนี้ โดยเฉพาะแก่งเทโพที่อร่อยต้องใช้ปลาชะโด ปัจจุบันใช้ปลาสวายแทน ในสมัยอดีตนั้นถือว่าเป็นปลาที่มีจำนวนมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีพวกปลาสวาย ปลาทราย ปลาหางแพน ปลาสลาด ปลาสลิด ปลากระตี่ ปลาเทโพ ปลาหมอ ปลาแสด ปลาตะเพียน ปลาดุก

ภาพที่ 30 ชะโด พันธุ์ปลาที่มีมากที่สุดในบริเวณนี้ เมื่อในอดีต จนเป็นที่มาของคำว่า “ลาดชะโด”

ปลาที่เคยชุกชุมจำนวนมาก ในทุ่งลาดชะโด ลดจำนวนลงมากถึงกับบางชนิดใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่

1. ปลาเสือดอ เพราะคลองลาดชะโดนี้ปัจจุบันน้ำเริ่มเสีย และปลาเสือดอนั้นต้องอยู่ในน้ำสะอาดเท่านั้น ดังนั้น ปลาชนิดนี้จึงสูญพันธุ์ไป
2. ปลาหมอ เพราะต้องอาศัยอยู่ในน้ำที่สะอาด ปลาหมวจึงสูญพันธุ์ไป
3. ปลากบเป้า เป็นปลาที่ใกล้สูญพันธุ์ เพราะคุณภาพน้ำไม่สะอาด
4. ปลากระตี่

²⁸ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

นอกจากปลาแล้วนั้น คลองลาดชะโดยังมีสัตว์น้ำอื่นๆ อีก เช่น กุ้งแม่น้ำ หอยขม หอยจ๊อบ เต่า เป็นต้น แม้สัตว์น้ำในคลองจะสมบูรณ์ก็ตาม แต่ในชุมชนก็มีกฎระเบียบที่จะอนุรักษ์พันธุ์ปลาชนิดต่างๆ

ไว้ โดยทางโรงเรียนลาดชะโดได้นำกิ่งไม้แห้ง มาทำเป็นบ้านปลาให้วางไข่ เพื่อเพิ่มจำนวนปลาและมีข้อห้ามในการจับปลาอีก ดังนี้

1. ห้ามจับปลาในฤดูน้ำหลาก คือ ช่วงน้ำแดง น้ำขึ้น
2. ห้ามใช้เบ็ด อวน
3. ห้ามจับปลาในฤดูวางไข่ ถ้าจะจับในฤดูวางไข่นี้ใช้ได้แค่เบ็ด
4. ชายฝั่งต้องใช้ข่ายปลาใหญ่²⁹

ศัตรูพืชที่อยู่ในน้ำ คือ หอยเชอร์รี่ เพราะหอยเชอร์รี่นั้นจะคอยกัดกินผลผลิตทางการเกษตร หอยเชอร์รี่จะเริ่มกินข้าวในนา เวลาที่ข้าวนั้นตั้งท้อง จึงทำให้ข้าวในนาเสียหาย แต่ในปัจจุบันหอยเชอร์รี่มีจำนวนลดลง เพราะคนในชุมชนอื่นมักจะพายเรือมาเก็บหอยเชอร์รี่มาทำปุ๋ยชีวภาพ ทำให้ปัญหาเรื่องหอยเชอร์รี่นี้ลดลง

ระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

สัตว์เลี้ยง

ในชุมชนประกอบอาชีพทำนา ฉะนั้นวัว ควาย ที่ใช้ไถนาจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่วัว ควาย จำเป็นต้องปรับตัวตามฤดูกาลของลาดชะโดเช่นกัน โดยในช่วงน้ำลดจะเลี้ยงวัว ควาย ในบริเวณทุ่งนา โดยจะเลี้ยงอยู่ในคอก ซึ่งจะสะดวกสบายในการเลี้ยงวัว ควาย และการให้อาหาร และที่เลี้ยงไว้ในคอกที่บริเวณทุ่งนา ก็เพราะว่า ถ้าเลี้ยงไว้ในบริเวณบ้าน กลิ่นเหม็นจากมูลวัว ควาย จะส่งกลิ่นเหม็นเข้าไปในชุมชน การตั้งบ้านเรือนในชุมชนอยู่ชิดใกล้กันมาก จึงไม่สามารถเลี้ยงวัว ควายได้ในบริเวณบ้าน ในช่วงน้ำขึ้นนั้น จะไม่ได้เลี้ยงในทุ่งนา เพราะว่าในช่วงน้ำขึ้น น้ำจะท่วมในบริเวณที่เลี้ยงวัว ควาย ทำให้ต้องย้ายวัว ควาย มาเลี้ยงไว้บน “ร้าน” ซึ่งสร้างอยู่ริมน้ำ หรือยื่นไปในแม่น้ำ เพราะว่าถ้าไม่ทำเช่นนี้ ก็ไม่สามารถหาที่ที่จะเลี้ยงวัว-ควายได้ ดังนั้นจึงต้องเลี้ยงวัว ควายไว้บนร้านที่สร้างอยู่ริมน้ำ ส่วนการหาอาหารของวัว ควายนั้น เจ้าของจะเป็นคนไปหาอาหารให้วัว ควายกิน โดยจะไปตัดหญ้า ซึ่งหาได้ในบริเวณชุมชน แล้วจะพายเรือ เอาหญ้าที่ตัดแล้วไปให้วัว ควายกิน

การเลี้ยงวัว ควายนั้น ไม่ได้เลี้ยงไว้เพื่อการใช้งานในการทำเกษตรกรรมอย่างเดียว แต่เลี้ยงไว้เพื่อขาย โดยจะขุนให้วัว ควาย มีร่างกายที่สมบูรณ์ เพื่อที่เวลานำไปขายนั้น จะได้ราคาแพง³⁰

²⁹ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553. นายรอย กำลังคิ. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

นายนพรัตน์ ศรีสุวนันท์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

³⁰ นายธีรพัฒน์ โดพันธ์. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

พืช : พืชสวนครัว : ไม้ยืนต้น

พืชในลาดชะโดปลูกเพื่อประกอบอาหารเป็นหลัก จำแนกเป็นพืชสวนครัว และไม้ยืนต้น

พืชสวนครัว จากการสังเกตในบริเวณชุมชน พบว่าบ้านในชุมชนลาดชะโด ไม่นับรวมบ้านในตลาด เกือบทุกหลังคาเรือน จะมีการปลูกพืชผักสวนครัวที่เป็นพืชล้มลุก เช่น มะกรูด พริก มะนาวมะเขือ ตะไคร้ มะเขือเปราะ พืชผักสวนครัวส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องต้มยำหรือนำมาทำน้ำพริก และสามารถเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมของชุมชนลาดชะโดที่มีทรัพยากรทางน้ำอันโดดเด่น คือ คนนิยมบริโภคปลาเป็นอาหารประจำ แต่ปลาจะมีกลิ่นคาว ดังนั้นเมื่อนำมาทำอาหารจึงต้องมีการดับกลิ่นคาวเสียก่อน และวิธีที่ดีที่สุดในการดับกลิ่นปลา คือ การนำไปทำต้มยำ ฉะนั้นจะเห็นว่ามีความเชื่อมโยงกัน ส่วนพืชสวนครัวจะมีอายุสั้น จึงต้องปลูกขึ้นใหม่และสามารถปลูกได้ง่าย ซึ่งเหมาะกับสภาพภูมิศาสตร์แถบนี้ คือ จะมีน้ำท่วมสูงช่วงเดือนกรกฎาคม - เดือนพฤศจิกายน จนท่วมได้ถุนบ้าน หรือบนบริเวณที่สามารถปลูกพืชผักสวนครัวได้ก็จะถูกน้ำท่วมไป คนในบ้านจึงต้องปลูกใหม่ทุกปี แต่การปลูกใหม่ต้องใช้เวลาเช่นกัน ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการเพาะชำปลูกมะนาว พริกไว้ในกระบะโฟม หรือกระถางเอาไว้ก่อนหากน้ำลงแล้วก็จะนำไปปลูกลงดินได้ถุนบ้าน หากน้ำขึ้นอีกก็จะปล่อยให้มันตาย และมาเพาะใหม่นวนไปวนมาอยู่แบบนี้ เป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมจนอยู่ร่วมกันได้เหมือนเป็นเรื่องปกติ

กล้วย พบมากที่สุด เพราะต้นกล้วยขึ้นในที่ที่มีความชื้นสูงและยังสามารถขึ้นเองตามธรรมชาติได้ เราจะเห็นว่ากล้วยสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ทั้งการบริโภคและการใช้ประโยชน์ในการเป็นบรรจุภัณฑ์ เช่น การนำไปมาห่อขนม และกล้วยหิงามักจะถูกใช้ในพิธีกรรมหรือการบูชาศาลเจ้าพ่อ ไหว้เจ้าที่ เนื่องจากกล้วย เป็นสิ่งที่หาได้ง่าย จึงนิยมนำมาใช้ในพิธีกรรมต่างๆ จนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติตามกันมา

ไม้ยืนต้น

พืชยืนต้นส่วนใหญ่ต้นไม้ในชุมชนลาดชะโดมีดังนี้ ต้นมะกอก มะดัน มะพร้าว ต้นมะม่วง ต้นขนุน ต้นคาง ต้นก้านเหลือง ต้นไผ่ ต้นตาล ต้นสะเดา ต้นโสน ต้นตะกูด ต้นมะขามเทศ ต้นไม้เหล่านี้จะพบเห็นมาก บริเวณริมคลองมีประโยชน์ เพื่อเป็นแนวยึดตลิ่ง หากเราลองเรือไปตามคลองลาดชะโดแล้ว ต้นไม้ที่พบเห็นได้เยอะที่สุด คือ ต้นกล้วย ต้นมะขามเทศ และต้นมะพร้าว

ต้นมะขามเทศ เป็นพืชที่พบรองมาจากต้นกล้วย ต้นมะขามเทศส่วนใหญ่ชาวบ้านเป็นผู้ปลูกเอง พบมากในบริเวณริมตลิ่ง ชาวบ้านจะรับประทานมะขามเทศกันสดๆ เหมือนผลไม้ทั่วไป

ต้นมะพร้าว พบข้างบริเวณริมตลิ่ง สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำขนม น้ำมะพร้าว คนในชุมชนมักจะไปซื้อมะพร้าวมาทำกะทิเพื่อใช้ในการทำขนมไทย โดยจะไปซื้อตามบ้านริมตลิ่งที่มีการปลูกต้นมะพร้าวไว้นั่นเอง

นอกจากนี้แล้ว ในชุมชนยังเคยมีต้นสักอยู่ แต่ปัจจุบันได้สูญพันธุ์ไปแล้ว เมื่อปี พ.ศ. 2549 เพราะเป็นไม้ที่ต้องการอากาศที่มีความชื้นไม่สูงนัก และเหมาะกับการปลูกในภาคเหนือ การปลูกต้นสักที่ลาดชะโด เพราะเมื่อก่อนต้องการไม้สักมาทำเรือ แต่พื้นที่ลาดชะโดเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ อากาศมีความชื้นสูง จึงทำให้ต้นสักไม่สามารถอยู่รอดได้ จึงได้สูญพันธุ์ไป

นอกจากต้นสักแล้ว ต้นตะเคียนก็สูญพันธุ์ไปแล้วเช่นกัน สมัยก่อนนั้นจะมีต้นตะเคียนจำนวนมาก ในบริเวณหมู่บ้านริมคลอง เมื่อเวลาผ่านไปต้นตะเคียนได้ล้มลงไปจนหมด แต่ก็ไม่มีใครนำไปใช้ประโยชน์ เพราะเชื่อในตามความเชื่อของคนโบราณว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงถักถมบนดินจนกลายเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านไว้ปลูกบ้านกัน ในปัจจุบันทำให้แถบนี้มีศาลพระภูมิเกือบทุกบ้าน เพื่อเป็นการขอขมา หากได้ล่องลำน้ำในพื้นที่แม่ตะเคียน

ชุมชนลาดชะโดเป็นชุมชนที่มีระบบนิเวศทางน้ำ และระบบนิเวศบนบกที่มีความสมบูรณ์ จึงทำให้มีระบบนิเวศทางอากาศที่ดีด้วย เพราะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ จึงทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนลาดชะโดมีสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ รมรื่น น่าอยู่ เป็นแหล่งอนุรักษ์ที่สวยงาม และยังเป็นแหล่งที่ทำเกษตรกรรมต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น

นกในชุมชน

นกในชุมชนลาดชะโด มีดังนี้ นกกระยาง นกกระจาบ นกกาบบัว นกช้อนหอย นกกวก นก กาน้ำ นกพิราบ นกปากห่าง นกนางดำ ส่วนนกที่สูญพันธุ์ไปแล้ว คือ นกอีโก้ง จากการล่องเรือคลองลาดชะโดนั้น คนขับเรือได้เล่าว่า ปัจจุบันจำนวนของนกที่ลาดชะโดลดจำนวนลงมาก ที่พอจะเห็นอยู่ก็มี นกกระยาง ที่ถือว่ามีจำนวนมากในท้องถิ่น นกกระยางนี้มีส่วนช่วยชาวนาได้มาก เพราะจะคอยกินหอยเชอร์รี่ในนา ทำให้ชาวนานั้นไม่ต้องเสียเวลามากกำจัดหอยเชอร์รี่เอง³¹ แม้นกจะมีประโยชน์ แต่นกมากเกินไปก็ก่อให้เกิดปัญหาได้ ดังนี้

1. ส่งเสียงดังรบกวนคนในชุมชน
2. มูลของนกพิราบ ทำให้เกิดโรคไข้สมองอักเสบ จากการสูดอากาศในชีวิตประจำวัน
3. นกบางชนิดจะกินผลผลิตทางเกษตรกรรม
4. รังนกทำให้เกิดความสกปรก ไม่น่ามองตามบ้านเรือน
5. เสียงของนกพิราบ ก่อให้เกิดความเชื่อเรื่องความเจ็บป่วย
6. บ้านที่รองน้ำฝนจากชายคาเพื่อใช้ในการดื่ม อาจจะมีมูลนกปะปนทำให้น้ำเป็นพิษ ดื่มไม่ได้ และเป็นโรค³²

³¹ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553. นางกิมเฮง กำพล. สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2553.

³² นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553. นายหยด เคหะระ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

นายบุญชู ประภากรณ์. สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2552.

ชุมชนจึงมีวิธีแก้ปัญหาหนักในชุมชนโดยการ

1. การทำตาข่ายกั้นนก เพื่อกั้นนกฟิราบ และลดปัญหา
 - การส่งเสียงดังรบกวน
 - ลดความกลัวจากความเชื่อเรื่องความเจ็บป่วย
 - ลดเรื่องมูลของนกฟิราบ ที่จะก่อให้เกิดโรคไข้สมองอักเสบ
2. จุดประทัด เพื่อให้เกิดเสียงดัง ไล่่นกไป แต่ไม่ได้ทำบ่อยครั้ง
3. เอาตะแกรงมาขวางไว้ เพื่อกั้นนก
4. เอาแผ่นซีดี มาแขวนไว้³³

บริเวณใกล้เคียงชุมชนจะมีโรงงานผลิตปุ๋ยที่ส่งกลิ่นรบกวนชาวบ้านเช่นกัน แม้ทางโรงงานได้สร้างปล่องลม เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางลม เพื่อลดกลิ่นเหม็นที่มาจากโรงงานปุ๋ยไม่ให้ส่งกลิ่นไปทางชุมชนแล้วก็ตาม³⁴

ภาพที่ 31 ภาพถ่ายโรงงานทำปุ๋ยเม็ดจากมูลไก่

³³ นายนพรัตน์ ศรีสุวานันท์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553. นางกิมเอง กำพล. สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2553.

นายหยด เคหะระ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

³⁴ นายสยาม อนันตพจน์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

เครื่องมือประมง

การทำยอ

คนในชุมชนจับปลาเป็นอาชีพหลัก เครื่องมือในการจับปลาเป็นสิ่งสำคัญ ต้องได้รับการถ่ายทอดและฝึกฝน เมื่อเข้าไปในชุมชนจะเห็นเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน คือ ยอขนาดใหญ่ที่ตั้งเรียงรายอยู่ตลอดคลอง

ยอมีค่าใช้จ่ายมากแต่เป็นการลงทุนครั้งเดียว โดยขั้นตอนการทำยอ ใช้อุปกรณ์ ตาข่ายยอ ไม้ลำ ทำคั่นยอ ไม้กระดานทำแท่นยก เมื่อเตรียมอุปกรณ์เสร็จแล้วสามารถยกคนเดียวได้ การยกยอต้องทำในช่วงฤดูน้ำ ที่มีน้ำเต็มฝั่ง ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านที่อยู่ริมคลอง ติดตั้งอุปกรณ์ไว้ สามารถใช้หาปลาได้หลายเดือนจนถึงช่วงฤดูน้ำลด

สำหรับช่วงฤดูน้ำลดและเป็นฤดูปลาวางไข่ หรือเรียกว่า “ น้ำแดง ” จะห้ามไม่ให้หาปลา โดยจะเลิกยอ วิธีนี้จะลงทุนมาก การจับปลาโดยวิธียกยอนี้จะได้ปลาหลายชนิด รวมทั้งกุ้ง หอย สามารถติดยอได้หมด เมื่อนำไปขายจะมีรายได้มากกว่าวิธีอื่นๆ เพราะปลาจะสด หากยังไม่ตายก็สามารถนำไปซังไว้ เพื่อประกอบอาหารมื้อต่อๆ ไปได้ อาหารที่ประกอบหรือแปรรูปแล้วก็มีรสอร่อย เพราะปลายังสดอยู่

ภาพที่ 32 ยอขนาดใหญ่ ทำให้จับปลาได้มาก

ลักษณะของยอมีส่วนประกอบสำคัญ ดังนี้

- (1) กระไดยอ ไว้สำหรับเหยียบ เพื่อถ่วงน้ำหนักให้ยอสามารถยกขึ้นเหนือน้ำ
- (2) ตึกตายอ มีไว้เชื่อมระหว่าง กระไดยอ และ ตัวยอ
- (3) ล้อ ตัวเชื่อมระหว่างส่วนลำตัวกับหัวยอ ในส่วนของหัวยอ จะมีนิ้ว 4 นิ้ว ซึ่งนิ้วทั้ง 4 นี้ ทำจากไม้ไผ่ยาวๆ และมีแห ติดอยู่ที่ด้านปลายของไม้ไผ่ที่แช่ในน้ำ

นอกจากนี้ยังมีสิ่งใช้ดึงยอขึ้น โดยสิ่งนี้จะผูกติดกับกระไดยอ ส่วนบริเวณหัวของยอ ก็จะมีเชือกที่ใช้ดึงเช่นกัน เพื่อที่จะได้นำปลาที่อยู่ในปากยอขึ้นมาได้ ในการจับปลา ฤดูกาลก็มีความสำคัญเช่นกัน เพราะในการจับปลาแต่ละครั้ง ต้องขึ้นอยู่กับสภาพอากาศเวลานั้นด้วย ถ้าช่วงน้ำลง จะได้ปลาเยอะ เพราะน้ำน้อยทำให้ปลาไปกระจุกตัวกัน ทำให้จับปลาได้เยอะ การปิดประตูน้ำก็มีส่วนทำให้จับปลาได้เยอะขึ้นเช่นกัน เพราะเวลาน้ำจะนิ่งทำให้ไม่มีอากาศในน้ำ ปลาก็จะว่ายขึ้นมาเหนือน้ำเพื่อหายใจ ทำให้สามารถจับปลาได้มากขึ้นอีกเช่นกัน นอกจากนี้ฤดูน้ำหลาก ก็จะมีปลาที่ไหลมาตามน้ำจากที่อื่นมากขึ้นอีกด้วย³⁵

วัฒนธรรมชุมชน

ความเชื่อเรื่องศาลเจ้าและศาลผี

ระบบความเชื่อ (belief system) ของผู้คนล้วนสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ ทั้งเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าการใช้ชีวิตจะไม่มีปัญหา หรืออยู่เย็นเป็นสุข แล้วยังจะช่วยให้คนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขด้วย วัฒนธรรมชุมชนของชาวลาดชะโดเกี่ยวกับน้ำ เกี่ยวข้องกับผู้คนที่มีหลากหลายทั้งคนจีน คนมอญ ที่กลายเป็นไทยและคนอื่นๆที่มาอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วย

วัฒนธรรมชุมชนของชาวลาดชะโด ประกอบไปด้วย ความเชื่อแบบชาวจีนที่มีการตั้งศาลเจ้าเมื่อไปอาศัยอยู่ที่ไหน และศาลผี (spirit being) หรือความเชื่อในบรรพบุรุษ (ancestor worship) ประเพณีท้องถิ่นและภูมิปัญญาในชุมชน

³⁵ นายสมปอง คำประเทศ, สัมภาษณ์. 8 มกราคม พ.ศ.2553.

ศาลเจ้าลาดชะโด

ศาลเจ้าลาดชะโดแห่งแรกก่อสร้างโดยชาวจีนที่มาอาศัยอยู่ในชุมชน ตั้งอยู่ริมคลองลาดชะโด เป็นศาลเล็ก ๆ ความเป็นมาของการสร้างศาล เนื่องจาก ปี พ.ศ. 2480 ได้เกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ ที่ลาดชะโด บ้านเรือนถูกเพลิงเผาผลาญไปกว่าครึ่งตำบลของตำบลหนองน้ำใหญ่ ชาวจีนที่อาศัยอยู่จึงได้เชิญชิงแชมาตุฮวงจู้ให้ ชิงแชได้บอกว่าคลองขุดที่ตัดตรงจากลาดชะโดไปออกแม่น้ำน้อย บริเวณหน้าวัดชีโพเน อำเภอฟักให้ ระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตรนั้น คล้ายเป็นปล่องไฟตรงมาหมู่บ้านลาดชะโด วิธีที่จะแก้ไขก็คือ สร้างศาลเจ้าไว้ที่ปากคลองลาดชะโด ผู้อาวุโสในรุ่นนั้นจึงได้ร่วมมือกันสร้างศาลเจ้าขึ้นที่ปากคลองลาดชะโด และได้ัญเชิญควันรูป (เฮียอิง) มาจากศาลเจ้าพ่อสุพรรณบุรี ตั้งแต่นั้นมา ก็ไม่เคยเกิดเพลิงไหม้ขนาดใหญ่ในเขตพื้นที่ลาดชะโดอีกเลย

ศาลเจ้าลาดชะโดที่ตั้งอยู่ในตำบลจักราช นั่นคือศาลเก่า แต่เนื่องจากมีพื้นที่เล็กทำให้ไม่สะดวกในการจัดงาน จึงต้องมีการย้ายศาลไปตั้งอยู่ท้ายตลาด ทำให้ต้องปล่อยร้างศาลเก่าไป

ภาพที่ 33 ศาลเจ้าลาดชะโดเก่าทำด้วยไม้ง่ายต่อการผุพัง

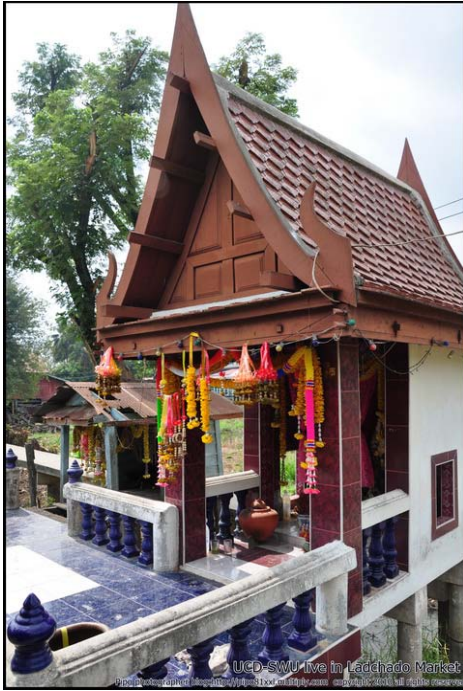
ศาลเจ้าลาดชะโดมี "ปึงเถ่ากงม่า" เป็นที่ศรัทธาของชาวจีนในพื้นที่ มีความศักดิ์สิทธิ์ ช่วยปกป้องคุ้มครองให้ลูกหลานมั่งมีศรีสุข เจริญรุ่งเรือง ประชาชนในท้องถิ่นอยู่เย็นเป็นสุข¹⁹ "ปึงเถ่ากงม่า ลาดชะโด" จัดงานปีละ 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันไหว้พระจันทร์ ครั้งที่สองวันงวนเซียว (หลังวันตรุษจีน 15 วัน) ครั้งที่สามงานจิวประจำปี ของไหว้ "ปึงเถ่ากงม่า ลาดชะโด" ได้แก่ หมู เป็ด ไก่ ผลไม้

ในการแสดงจิวจะแสดงบริเวณศาลเจ้า ในช่วงเดือนพฤษภาคม - เดือนกรกฎาคม แต่ในสมัยก่อนจะแสดงบริเวณพื้นดินข้าง ๆ ศาล ซึ่งได้ย้ายมาประมาณ 10 ปีแล้ว ส่วนการเซตสิงโตนั้นแล้วแต่คนจัดว่าในปีนั้นจะมีหรือไม่

ภาพที่ 34 ศาลเจ้าลาดชะโดใหม่ทำด้วยปูนมีความคงทน

นอกจากศาลเจ้าแล้ว ความเรื่องผียังคงเข้มข้นในชุมชน ดังจะพบได้ว่ามีศาลอยู่หลายแห่ง ในชุมชน ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อใหญ่ ศาลพ่อแก่ หมู่ 2 ศาลพ่อแก่ - พ่อศรีไพร ศาลพ่อรองขุนแผน (เจ้าพ่อหนูแดง) ศาลพระกรงสินชัย ศาลพ่อปู่ พ่อหลวง พ่อทองคำ ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ ศาลตะเคียน

ภาพที่ 35 ศาลพ่อแก่ หมู่ 2

ภาพที่ 36 ศาลพ่อรองขุนแผน (เจ้าพ่อหนูแดง)

ภาพที่ 37 ศาลพ่อปู่ พ่อหลวง พ่อทองคำ

ในบรรดาศาลต่าง ๆ นั้น ชาวชุมชนจะให้ความสำคัญที่จำแนกกันตามถิ่นฐานที่ตั้ง เช่น หากบ้านเรือนอยู่ใกล้กับศาลพระกรงสินชัย ก็จะ “ขึ้น” หรือ “ถือ” แห่งนั้นเป็นหลัก

ภาพที่ 38 ศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่

ภาพที่ 39 ศาลตะเคียนตามบ้านเรือนของชาวลาดชะโด

ภาพที่ 40 ศาลพระกรงสินชัย

แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในเรื่องนอกเหนือธรรมชาติเหล่านี้มิได้ยึดถือเป็นแห่งเดียว แต่จะนับถือหลายศาลพร้อมกัน เมื่อถึงฤดูกาลไหว้ก็จะไปร่วมกัน แต่ศาลพ่อใหญ่ คือ ศาลที่นับเป็นความเชื่อร่วมของคนในชุมชน ดังจะเห็นว่ามีพิธีการเลี้ยงร่วมกันเป็นประจำของชุมชน

ภาพที่ 41 ศาลพ่อใหญ่

การไหว้ศาลพ่อแก่-พ่อศรีไพร

ใช้ของเช่น คือ มะพร้าวอ่อน กล้วยหวีงาม ขนมต้มแดงต้มขาว เหล้า หัวหมู เป็ด ไก่ ส่วนมากจะบนเรื่องทั่วไป เช่น สุขภาพและความสำเร็จในหน้าที่การงาน และเมื่อถึงขึ้น 9 ค่ำเดือน 5 ชาวบ้านจะมาไหว้ทุกปีไม่ว่าจะอยู่ไหนก็จะกลับมาไหว้

ภาพที่ 42 ศาลพ่อแก่-พ่อศรีไพร

ประเพณีชุมชน

1. ประเพณีโยนลูกช่วงและมอญซ่อนผ้า

ในปัจจุบันประเพณีนี้ได้หายไปแล้ว สมัยก่อนจะเล่นกันในวันสงกรานต์ และเล่นกันในหมู่คนหนุ่มสาว ซึ่งภายหลังไม่ค่อยมีคนนิยมเล่นจึงค่อยๆหายไป เคยมีการฟื้นฟูประเพณีนี้ขึ้นมาใหม่ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

2. ประเพณีรับวัด ประเพณีรับสี่ร้อยรับหลักแก้ว

เป็นประเพณีรับวัดโดยตามด้วยช่อวัด ปัจจุบันไม่มีจัดแล้ว ในอดีตเกิดขึ้นเพราะการเดินทางทางน้ำเป็นการคมนาคมสายหลัก และแต่ละวัดจะมีประเพณีไม่เหมือนกัน ในประเพณีนี้ หนุ่ม-สาว ในพื้นที่ จะมีโอกาสได้ทำความรู้จักกัน การเล่นเรือจะอยู่ในบริเวณระหว่างปากคลองลาดชะโด ไปจนถึงสะพานหน้าวัด (สำหรับประเพณีรับวัดของวัดลาดชะโด) ปัจจุบันประเพณีนี้ได้หายไปแล้ว สาเหตุเนื่องจากการใช้รถแทนที่เรือ และคนวัยหนุ่มสาวออกไปทำงานยังพื้นที่อื่น ๆ³⁶

3. ประเพณีการขึ้นหย่อง

เวลาวิดบ่อต้องมีพิธีนี้ เพื่อให้หัวเจ้าที่ขอให้ได้ปลาเยอะๆ โดยการนำ ตำลึงน้ำ กล้วยหวีงาม มะพร้าวอ่อน ขนมเปี๊ยะ และเหล้าขาว 1 ขวดมาขอ โดยปักธูปและพวงมาลัยแห่มาไหว้เจ้าที่

เวลามีการสร้างบ่อ ต้องมีพิธีไหว้ในครั้งแรก โดยพิธีจะเหมือนพิธีขึ้นหย่อง คือ นำตำลึงน้ำ กล้วยหวีงาม มะพร้าวอ่อน ขนมเปี๊ยะ และเหล้าขาว 1 ขวด มาขอโดยปักธูปและพวงมาลัยแห่ แต่จะเพิ่มของไหว้ คือ ขนมต้มแดงต้มขาว และหัวหมู³⁷

4. ประเพณีแข่งเรือ

จัดในช่วงลอยกระทง และงานวัดต่างๆ โดยที่นิยมจะเป็นประเพณีแข่งเรือเร็ว มีรางวัลให้มากมาย ทำให้มีเรือจากที่อื่นมาร่วมแข่งกันเป็นจำนวนมาก เช่น จากจังหวัดสุพรรณบุรี วัดฤๅษะสงฆ์ของการจัดงาน คือ จัดขึ้นเพื่อความสนุกสนานของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการจัดกันเองนอกรอบอีกด้วย

การแข่งขันเรือดั้งเดิมจะเป็นเรือแปะ โดยจะแข่งกันหน้าวัดมีการใช้อุปกรณ์ต่างๆ มาพายแข่งกัน เช่น กระทะ กะละมัง เป็นต้น และมีการจัดแข่งเรือใบบอด โดยวิธีการเล่นจะมีการใช้ผ้าขาวม้าผูกปากคนที่อยู่ข้างหน้าและผูกตาคนคัดท้ายเน้นความสนุกสนาน ปัจจุบันยังคงมีการละเล่นชนิดนี้อยู่

³⁶ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2553.

³⁷ นายสยาม อนันตพจน์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

เรือหางยาวจะแข่งที่คลองใหญ่ โดยเป็นเรือแปะเช่นกัน จำกัดการแข่งขันด้วยขนาดของเรือและกำลังของเครื่องยนต์ จะมีการแข่งกันเองระหว่างหมู่บ้าน เน้นความสนุกสนาน รางวัลในสมัยก่อนจะเป็นเหล้า แต่ในปัจจุบันจะเป็นเงินและถ้วยรางวัล โดยทางโรงเรียนจะร่วมมือกับวัดในการจัดงาน ปัจจุบันจะค่อยๆเลือนหายไป แล้วแต่ทางเทศบาลฯว่าจะให้จัดหรือไม่ แต่ยังคงมีความพยายามที่จะฟื้นฟูรักษาประเพณีนี้เอาไว้³⁸

5. ประเพณีแห่เทียนทางน้ำ

ประเพณีแห่เทียนทางน้ำเกิดขึ้นวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 ในช่วงเข้าพรรษา โดยจัดขึ้น ณ คลองลาดชะโด โดยมีเรือที่ตกแต่งอย่างสวยงามประมาณ 70 ลำเข้าร่วมงานพร้อมกับผู้ร่วมขบวนเรือ ซึ่งจะแต่งกายด้วยชุดผ้าไทยลายดอก นอกจากนี้ยังมีการแสดงแตงวงและการแห่เรืออีกด้วย³⁹

6. ประเพณีเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา เป็นวันที่พระสงฆ์เริ่มอยู่จำพรรษาตลอด 3 เดือน ในฤดูฝน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 8 จนถึงกลางเดือน 11 เมื่อถึงวันนี้ ชาวพุทธทั้งหลายจะพากันไปใส่บาตร รับศีล ตอนกลางคืนมีการถวายเทียนเข้าพรรษา ก่อนจะถึงวันหรือเวลาถวายเทียน มักจะมีการแห่เทียนพรรษาทางน้ำไปยังที่ต่างๆ ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านส่วนใหญ่จะไปทำบุญที่วัดกันทุกวันพระ มีการฟังเทศน์ ฟังธรรม คนเฒ่าคนแก่จะมีการไปนอนวัดจำศีล สำหรับคนทั่วไปบางคนก็ตั้งใจในการงดเว้นบาปและถือศีล เช่น งดเว้นดื่มสุรา เป็นต้น

³⁸ นายสยาม อนันตพจน์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

³⁹ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

ตารางที่ 12 ปฏิทินประเพณีประจำปีของลาดชะโด

เดือน	ประเพณี
● เดือนยี่ (เดือนสอง) 17 ธันวาคม 2552 ถึง 15 มกราคม 2553	แต่งงาน บวช
● เดือนสาม 16 มกราคม 2553 ถึง 13 กุมภาพันธ์ 2533	มาฆบูชา
● เดือนสี่ 14 กุมภาพันธ์ 2553 ถึง 15 มีนาคม 2553	แต่งงาน ตรุษไทย
● เดือนห้า 16 มีนาคม 2553 ถึง 13 เมษายน 2553	งานประจำปีของศาลต่างๆ สงกรานต์ โยนลูกช่วงและมอญซ่อนผ้า
● เดือนหก 14 เมษายน 2553 ถึง 13 พฤษภาคม 2553	แต่งงาน วิสาขบูชา
● เดือนเจ็ด 24 พฤษภาคม 2553 ถึง 11 มิถุนายน 2553	สารทจีน (งานไหว้ประจำปี)
● เดือนแปด 12 มิถุนายน 2553 ถึง 10 สิงหาคม 2553 (เดือน 8 สองหน)	เข้าพรรษา แห่เทียนทางน้ำ
● เดือนเก้า 11 สิงหาคม 2553 ถึง 8 กันยายน 2553	แต่งงาน
● เดือนสิบเอ็ด 9 ตุลาคม 2553 ถึง 6 พฤศจิกายน 2553	ออกพรรษา (ตักบาตรเทโว)
● เดือนสิบสอง 7 พฤศจิกายน 2553 ถึง 6 ธันวาคม 2553	แต่งงาน ปลูกบ้าน ประเพณีรับวัด แข่งเรือ ลอยกระทง

ตารางที่ 13 ปฏิทินความเชื่อประจำปีของลาดชะโด

เดือน	ประเพณี
● เดือนสี่ 14 กุมภาพันธ์ 2553 ถึง 15 มีนาคม 2553	ขึ้นศาล ตั้งศาลต่างๆ
● เดือนห้า 16 มีนาคม 2553 ถึง 13 เมษายน 2553	งานประจำปีของศาลต่างๆ
● เดือนหก 14 เมษายน 2553 ถึง 13 พฤษภาคม 2553	ขึ้นศาล ตั้งศาลต่างๆ
● เดือนเจ็ด 24 พฤษภาคม 2553 ถึง 11 มิถุนายน 2553	สารทจีน (งานไหว้ประจำปี)
● เดือนเก้า 11 สิงหาคม 2553 ถึง 8 กันยายน 2553	ขึ้นศาล ตั้งศาลต่างๆ
● เดือนสิบสอง 7 พฤศจิกายน 2553 ถึง 6 ธันวาคม 2553	ไหว้พระแม่โพสพ

ตารางที่ 14 ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของลาดชะโด

เดือน	ประเพณี
● เดือนห้า 16 มีนาคม 2553 ถึง 13 เมษายน 2553	สงกรานต์ โยนลูกช่วงและมอญซ่อนผ้า
● เดือนสิบสอง 7 พฤศจิกายน 2553 ถึง 6 ธันวาคม 2553	ประเพณีรับวัด แข่งเรือ ลอยกระทง

หมายเหตุ

1. การนับเริ่มเดือนที่ 1 หรือเดือนอ้าย จะไม่ตรงกันทุกปี ขึ้นอยู่กับข้างขึ้นข้างแรม บางปีจะมีเดือน 8 ถึง 2 ครั้ง^{40 41}
2. วันที่ในปฏิทินข้างต้นจะเป็นการยกตัวอย่างปฏิทินปี พ.ศ 2553⁴⁰

⁴⁰ นางพะเยาว์ กล่อมโอสถ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

⁴¹ นายชุมพล มณีโชติ. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

เรือกับวัฒนธรรมคนริมน้ำ

เรือเป็นยานพาหนะสำคัญของคนที่อยู่ริมน้ำ เรือแต่ละประเภทจะมีประโยชน์ใช้สอยต่างกัน โดยในปัจจุบันมีการจำแนกเรือที่ใช้ในชุมชนดังนี้

1. เรือกระแซง

ภาพที่ 43 เรือกระแซง

- ในอดีต เป็นเรือบรรทุกเกลือ และข้าว มีขนาดใหญ่
- ปัจจุบันไม่ค่อยมีการใช้งาน ใช้เฉพาะสำหรับพานักท่องเที่ยวล่องเรือ

2. เรือเข็ม

ภาพที่ 44 เรือเข็ม

- เป็นเรือใช้หาผัก หาปลา และใช้กันจนถึงปัจจุบัน⁴²

⁴² นายสยาม อนันตพจน์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

3. เรือเอี้ยมจู้๋น

ภาพที่ 45 ภาพลักษณะของเรือเอี้ยมจู้๋น

- เรือขนาดใหญ่ต่อด้วยไม้ ท้องเรือเป็นสัน สำหรับขนถ่ายและบรรทุกสินค้า

5. เรือมอ

ภาพที่ 46 ภาพเรือมอ จากพิพิธภัณฑ์ ณ โรงเรียนวัดลาดชะโด

- เรือต่อเสริมกราบขนาดใหญ่มาก ส่วนใหญ่ใช้บรรทุกข้าวเปลือกและเกลือ

6. เรืออีจู้ด

- เป็นเรือใช้หาผัก หาปลา และใช้กันจนถึงปัจจุบัน

7. เรือแปะหรือ อีแปะ

ภาพที่ 47 เรือแปะหรือ อีแปะ

- เป็นเรือใช้หาผัก หาปลา และใช้กันจนถึงปัจจุบัน

8. เรือสแตนเลส

ภาพที่ 48 เรือสแตนเลส

- เพิ่งมีการใช้ได้ 1-2 ปี เป็นที่นิยมใช้กันมาก เพราะวิ่งเร็ว ใช้สำหรับหาผัก หาปลา

9. เรือสำปั้น

- ในอดีตใช้สำหรับบรรทุกเกลือและข้าว แต่ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว

10. เรือขุด

- ในอดีตเป็นเรือพายสำหรับใช้เดินทาง ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว⁴³

⁴³ นายสยาม อนันตพจน์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

11. เรือหางยาว

- ในอดีตเป็นเรือสำหรับใช้รับส่งผู้โดยสาร ปัจจุบันไม่มีการใช้งานแล้ว

12. เรือเหล็ก

- ในอดีตใช้บรรทุกของ ปัจจุบันไม่มีการใช้งาน

13. เรือกำมณี

- ในอดีตสำหรับพระใช้บิณฑบาต ปัจจุบันยังคงมีการใช้งานอยู่

ภาพที่ 49 เรือกำมณียังใช้เพื่อให้พระสงฆ์ออกบิณฑบาตในตอนเช้า

14. เรือมอด

- ในอดีตใช้บรรทุกของ ปัจจุบันใช้หาผัก หาปลา

15. เรือม่วง

- เรือขุดรูปคล้ายเรือมอด แต่ยาวกว่า รูปร่างเพรียว หัวงอนท้ายสั้น เป็นเรือที่คหบดีนิยมใช้กันในสมัยก่อน

16. เรือพลาสติก

ภาพที่ 50 เรือพลาสติก

- เพิ่งมีการใช้ได้ 1-2 ปี สำหรับเดินทางและหาผัก หาปลา

17. เรือบด⁴⁴

- มีกำเนิดจากรูปแบบเรือบดของตะวันตกที่เรียกว่าเรือคะยัก ให้เป็นเรือฉุกเฉินติดมากับเรือเดินทะเลขนาดใหญ่ เรือบดแบบไทยนี้นิยมใช้ประจำบ้านเพื่อการเดินทางไปมาในลำน้ำที่ไม่ไหลเชี่ยว และมีระยะทางไม่ไกลมากนักหรือใช้สำหรับข้ามฟากลำคลอง

18. เรือผีหลอก⁴⁴

- ใช้เป็นเรือประมงน้ำจืดตามแม่น้ำลำคลอง วิธีใช้เรือชนิดนี้ หาปลา คือ พายเรือออกหาปลาในเวลากลางวัน เมื่อปลาเห็นแผ่นกระดานสีขาวท่ามกลางความมืด ปลาจะตกใจกระโดดข้าม แต่ก็ไม่พ้นเพราะถูกตาข่ายกันไว้ปลาจะตกลงไปในท้องเรือ นับเป็นวิธีหาปลาง่าย ๆ วิธีหนึ่ง และที่เรียกว่าเรือผีหลอกนั้น เป็นเพราะส่วนหนึ่งของเรือทาสีขาวโพลน เล่นในเวลากลางวัน และสามารถหลอกปลาให้ตกใจกระโดดลงไปในเรือได้

19. เรือชะล่า

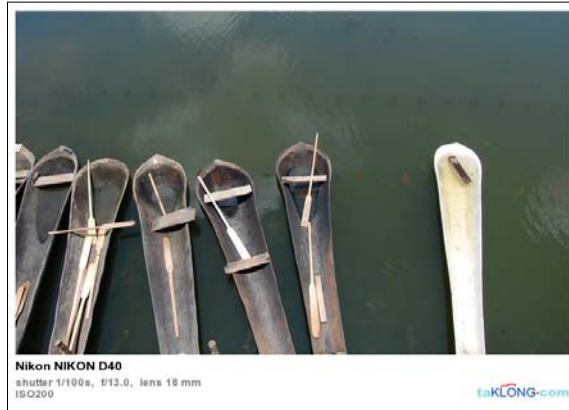
- เรือชนิดหนึ่ง ท้องแบน หัวเซตขึ้นเล็กน้อย หัวตัดท้ายตัดมีขนาดยาวมาก

⁴⁴ นายสยาม อนันตพจน์. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2553.

20. เรือหางแมงป่อง

- เรือขุดชนิดหนึ่งคล้ายเรือชะล่า แต่มีขนาดใหญ่และยาวกว่า ทำยต่อไม้ยกงอนสูงขึ้นคล้ายหางแมงป่อง มักใช้ถ่อ

21. เรืออีโปง

ภาพที่ 51 ภาพลักษณะของเรืออีโปง

- เรือขุดชนิดหนึ่ง ยาวประมาณ 1 วา ทำจากโคนต้นตาลผ่าซีก แล้วขุดเอาเนื้อข้างในออก และปิดท้ายด้วยไม้ ทำยเรือเล็กกว่าหัวเรือ

22. เรือไพรม่า

- ในอดีตเป็นเรือพายขนาดเล็กใช้เดินทาง
- ปัจจุบันใช้สำหรับข้ามคลอง

23. เรือหมู

ภาพที่ 52 ภาพถ่ายเรือหมูจากพิพิธภัณฑ์ ณ โรงเรียนวัดลาดชะโด

- เรือขุดชนิดเล็กลักษณะคล้ายเรือพายม้า แต่หัวจะเรียวเล็กกว่าเรือไพรม่ามาก

24. เรือ "รุ่งเรืองรัมย์"

ภาพที่ 53 เรือ "รุ่งเรืองรัมย์" ที่ชุมชนลาดชะโดนำมาแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชมและถ่ายรูปที่หน้าตลาดลาดชะโด

เมื่อปี พ.ศ. 2440 บริษัทสุพรรณชนสง มีเรือขนส่งสินค้าและเรือโดยสารเป็นจำนวนมาก เรือ "รุ่งเรืองรัมย์" ก็เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น (เดิมชื่อเรือ "ขุนเพชร") ต่อมาบริษัทสุพรรณชนสง ได้เลิกกิจการการเดินทางเรือ จึงได้ขายและเปิดประมูลเรือที่มีอยู่ในบริษัทจำนวน 200 ลำออกไป ณ บริเวณหน้าศาลอาญา กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2513 นายสวัสดิ์ สุคันธจันทร์ ได้ประมูลเรือ "ขุนเพชร" มาซ่อมแซมให้มีสภาพสมบูรณ์ และได้เปลี่ยนชื่อเรือเป็น "รุ่งเรืองรัมย์" ใช้วิ่งรับและส่งสินค้าระหว่าง อำเภอโพธิ์ทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ อำเภอผักไห่ อำเภอเสนาและท่าเตียน กรุงเทพฯ เรือจะมาถึงอำเภอผักไห่ช่วงใกล้ค่ำแล้วเดินทางไปถึงท่าเตียนในช่วงใกล้รุ่ง

พ.ศ. 2519 นายสวัสดิ์ สุคันธจันทร์ ได้ขายเรือ "รุ่งเรืองรัมย์" ให้กับเจ้าของร้านอาหารเรือนแพ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรืออยู่ที่ร้านอาหารเรือนแพนี้ได้ขายสืบทอดต่อกันมาหลายเจ้าของ

พ.ศ. 2548 เจ้าของร้านอาหารเรือนแพคนสุดท้าย นายเมียงฮุย กนกอุดม ได้ขายเรือ "รุ่งเรืองรัมย์" ให้กับ นางวันเพ็ญ เกตุชีพ มาจอดอนุรักษไว้หน้าบ้าน อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2549 ได้เกิดภัยน้ำท่วมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เรือ “รุ่งเรืองรัมย์” ถูกชนถึง 2 ครั้ง ทำให้เรือเสียหายเป็นอย่างมากจมลงไปในแม่น้ำ นางวันเพ็ญ เกตุชีพ จึงประสานไปยังวิทยาลัยเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมการต่อเรือพระนครศรีอยุธยา เพื่อจะยกให้เป็นสื่อการเรียนรู้นักศึกษา และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

พ.ศ. 2552 ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายปรีชา กมลบุตร มีแนวคิดจะศึกษาประวัติ เรือเขี้ยว เรือแดง ในการอนุรักษ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนจึงได้เดินทางไปวิทยาลัยเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมการต่อเรือพระนครศรีอยุธยา อาจารย์วรเทพ บุญยัง ได้พาผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไปดูเรือ “รุ่งเรืองรัมย์” นางวันเพ็ญ เกตุชีพ จึงได้บริจาคเรือ “รุ่งเรืองรัมย์” ให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลังจากนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายปรีชา กมลบุตร มีนโยบายที่จะพัฒนา ตลาดลาดชะโด ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนั้นจึงได้มอบเรือ “รุ่งเรืองรัมย์” ให้กับทางเทศบาลตำบลลาดชะโด อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนายกเทศมนตรีตำบลลาดชะโด นายเกรียงศักดิ์ พิมพันธ์ดี เป็นผู้รับมอบลากจูงมาซ่อมแซมให้มีสภาพเป็นเรือสองชั้นสมบูรณ์เหมือนเดิม และปัจจุบันได้จอดอยู่ที่หน้าตลาดลาดชะโด

บทที่ 6

สายน้ำกับความสุข

สังคมที่มีสุข หรือสังคมร่มเย็นเป็นสุข อาจจะใช้นิยามความหมายของชุมชนลาดชะโดได้เป็นอย่างดี เพราะชุมชนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัวและมีความสุข ทั้งคนไทย คนมอญ และคนจีน ซึ่งแม้จะมีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่แตกต่างกันออกไป แต่สามารถผสมผสานกลมกลืนกันได้โดยปราศจากความขัดแย้ง และเต็มไปด้วยความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสามัคคีปรองดองกัน

ชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำ สายน้ำเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตให้ทุกชีวิตในลาดชะโด สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข สายน้ำเป็นทั้งแหล่งอาหาร แหล่งนันทนาการ และแหล่งวัฒนธรรม ชีวิตในลาดชะโดล้วนแล้วแต่ต้องพึ่งพาอาศัยสายน้ำแทบทุกกิจกรรมการดำรงชีวิต ทั้งการอุปโภค บริโภค การสัญจร และการสร้างวัฒนธรรมร่วมกัน ดังคำกล่าวของคุณยายบุญส่ง สะอาดสารสิน ที่ว่า “คลองลาดชะโดเหมือนกับพี่น้องของยาย เพราะเกิดมาก็เจอแล้ว ไม่ว่าจะอาบน้ำ ไปไหนคลองลาดชะโดจะเป็นคนนำทางไปส่ง ยายเกิดที่นี่รักที่นี่ และจะตายที่นี่ คลองสร้างชีวิตยายให้เป็นอย่างนี้”

การดำรงชีวิตในชุมชนลาดชะโด เป็นไปอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะชุมชนมีอัตลักษณ์เป็นของตนเองในการสร้างความสุขร่วมกัน โดยมีระบบนิเวศวิทยาหรือสภาพแวดล้อมเป็นตัวเสริมให้ความสุขของคนในชุมชนมีความยั่งยืน เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้ความสุขของคนในชุมชนมีความบริบูรณ์ตามไปด้วย คนในชุมชนยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำรงชีวิต ด้วยการดำรงอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พอกิน พออยู่ และพอใช้ ซึ่งหลักการนี้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) ที่มุ่งเน้น “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน” นั่นคือ เน้นให้คนมีสุขภาพที่ดี มีเศรษฐกิจดีมีสัมมาชีพที่มั่นคง มีครอบครัวอบอุ่น มีสังคมชุมชนที่เข้มแข็ง มีสภาพแวดล้อมดี มีหลักประกันในชีวิต และมีจิตสำนึกประชาธิปไตยและความสมานฉันท์

การมีสุขภาพที่ดี คือ มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ไม่เจ็บป่วย สุขภาพจิตดี อารมณ์ดี ไม่เครียด มีสติในการใช้ชีวิต มีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ลดละ เลิกอบายมุข ยึดมั่นในศีลธรรม มีปัญญาในการเรียนรู้และมีความรู้ เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชีวิตคนในชุมชนลาดชะโด พบว่า ชาวชุมชนลาดชะโดส่วนใหญ่มักจะมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง อายุยืน อารมณ์เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส ชอบการทำบุญให้ทาน ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ เพราะสภาพแวดล้อมของชุมชนเป็นปัจจัยที่เอื้อให้ชาวชุมชนมีความสุขในการใช้ชีวิต และมีสุขภาพที่ดี ดังที่ คุณยายบุญส่ง สะอาดสารสิน ได้กล่าวไว้ว่า “ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขมาก ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ไม่เครียด”

การมีเศรษฐกิจดีมีสัมมาชีพที่มั่นคง คือ มีรายได้พอเพียง มีการออม ไม่มีหนี้สินเกินฐานะของตน มีอาชีพเสริม ดำรงชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่ฟุ่มเฟือย พึ่งตนเองได้ พืชผลทางการเกษตรมีผลผลิตดี มีราคา เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับคนในชุมชนลาดชะโด พบว่า วิธีการดำรงชีวิตของคนลาดชะโดนั้น อาศัยสายน้ำในการประกอบอาชีพทั้งอาชีพทางการเกษตร และการประมง ทั้งนี้เพราะสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้คนในชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง เพียงพอต่อการใช้ชีวิต จากการประกอบอาชีพโดยอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองเป็นหลัก ทำให้ช่วยลดต้นทุนการผลิตลงไปได้ค่อนข้างมาก ดังที่คุณตารอย กำลังคืบ ได้เล่าให้ฟังว่า “ตาทหากินกับธรรมชาติ หิวก็กินปลา ไม่มีเงินก็ขายปลา ทุกฤดูหาปลาได้หมด”

การมีครอบครัวอบอุ่น คือ มีความรักความเข้าใจกันในครอบครัว มีความสามัคคีปรองดอง สมาชิกครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีการทำกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกในครอบครัวไม่ย้ายถิ่นไปอยู่ที่อื่น มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับคนในชุมชนลาดชะโด พบว่า คนในชุมชนลาดชะโด ส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันทั้งสิ้น เพราะคนในชุมชนจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและประกอบอาชีพอยู่ภายในชุมชน ถึงแม้ว่าเมื่อแต่งงานมีครอบครัวแล้ว จะปลูกบ้านใหม่และแยกกันอยู่กับบิดามารดา แต่จะปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น สมาชิกอยู่พร้อมหน้าพร้อมตา จากสภาพการปลูกบ้านที่หลังคาเกยกันตลอดชุมชนและประกอบอาชีพหรือทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น บ้านทำหรีดผ้าก็ให้ลูกหลานทำกันเป็นกลุ่มเครือญาติ ทำให้มีความสนิทสนมใกล้ชิด และคอยดูแลช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ดังคำกล่าวของคุณยายไสว คำสุทธิ ที่ว่า “มีความสุขดีในชีวิต เพราะมีลูกหลานอยู่ใกล้ตัว ฐานะทางบ้านไม่ได้ลำบากอะไร เงินทองก็พอมีใช้ ไม่สบายเจ็บป่วยอะไรก็มีเงินเพียงพอไปรักษาตัวได้ ที่ดินก็มีเป็นของตนเองไม่ต้องไปเช่าคนอื่นอยู่ อยู่อย่างนี้ก็มีความสุขดี ถึงเราจะไม่ได้รวย แต่เราก็พอมีพอกินของเรา”

การมีสังคมชุมชนเข้มแข็ง คือ สังคมมีความเอื้ออาทร สามัคคี แบ่งปันช่วยเหลือกันและกัน สืบสานวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสวัสดิการช่วยเหลือดูแลผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาสและคนพิการ ปลอดภัยเสพติด เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด พบว่า ชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เพราะสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชาวชุมชนร่วมมือร่วมใจกัน มีความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่ห่วงใยกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ เมื่อมีงานประเพณี ชาวชุมชนจะร่วมงานประเพณีกันอย่างพร้อมเพรียง เช่น การไหว้ศาล ที่ไม่ว่าอยู่ที่ใดก็ต้องกลับมาร่วมงานทุกครั้ง หรืองานจิวที่คนในชุมชนจะช่วยเหลือกัน โดยไม่แบ่งแยกชาติพันธุ์

การมีสภาพแวดล้อมดี คือ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด พบว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตค่อนข้างมาก เพราะทุกคนในชุมชน ล้วนแล้วแต่เป็นญาติพี่น้องกัน รักและสามัคคีกัน จึงไม่ประสบปัญหามากนัก นอกจากนี้คนในชุมชนต่างสำนึกและเห็นคุณค่า เห็นความสำคัญของสายน้ำ จึงมีการอนุรักษ์และดูแลสายน้ำเป็นอย่างดี เพื่อรักษาระบบนิเวศให้ดำรงอยู่สืบต่อไป ดังเช่นการร่วมกันเก็บกักผักตบชวาในคลอง การจัดตั้งกฎการใช้ลำคลองงร่วมกันหากใครฝ่าฝืนต้องถูกลงโทษ การไม่จับปลาฤดูวางไข่ แม้ว่าในปัจจุบันนี้ สายน้ำจะถูกลดบทบาทและความสำคัญลงไปแล้วก็ตาม แต่ชาวชุมชนยังให้ความสำคัญกับสายน้ำอยู่เช่นเดิม เพราะสายน้ำและสภาพแวดล้อมที่ดีนำมา ซึ่งความสุขของคนในชุมชน ดังที่ คุณวันดี อุไรรุจน์ กล่าวไว้ว่า “ชอบที่นี้ ที่นี้อยู่แล้วมีความสุข ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อากาศเย็นสบาย มลภาวะน้อย ชุมชนไม่แออัด ไม่เหมือนสามชุก หรืออัมพวา เพราะแออัดและร้อน”

การมีหลักประกันในชีวิต คือ มีปัจจัย 4 เพียงพอ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม และมีที่ดินทำกิน เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด พบว่า ชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ดังนั้นหากชาวชุมชนยังคงเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และร่วมกันอนุรักษ์หรือร่วมกันดูแล ก็สามารถมั่นใจได้ว่าคนในชุมชนจะมีหลักประกันในชีวิตที่มั่นคงต่อไปตราบนานเท่านาน ดังคำกล่าวของคุณลุงสุนทร ขวัญแก้ว ที่ว่า “ที่นี่สมบูรณ์มาก ทั้งปลาผัก อาหาร จับหรือเด็ดกันได้ ไม่กลัวสารเคมี ระบบนิเวศที่นี้ยังดี น้ำเสียบ้างแต่ยังไม่นาน” และ คำกล่าวของคุณลุงสุนทร อ่ำสกุล ที่ว่า “ปัจจุบันแม้ปลาลดลงแต่ก็เพียงพอต่อคนในชุมชน”

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนลาดชะโด มีรูปแบบวิถีชีวิตอันโดดเด่น และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ที่เน้นเรื่อง “สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน” อย่างมาก ดังนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าชุมชนลาดชะโด เป็นชุมชนที่คนในชุมชนมีความสุขอย่างยั่งยืน โดยความสุขของคนในชุมชนนั้น สามารถวัดได้จากวิธีวัดความสุขและตัวชี้วัดความสุขทั้งในระดับตนเองและครอบครัว และวิธีการวัดความสุขในระดับชุมชน ดังนี้

วิธีการวัดความสุขในระดับตนเองและครอบครัว สามารถดำเนินการและวัดได้ โดยดูจากประเด็นสำคัญ อาทิ 1) ด้านสุขภาวะ 2) ครอบครัวอบอุ่น 3) ชุมชนเข้มแข็ง 4) สภาพแวดล้อมและความปลอดภัย 5) สภาพแวดล้อมและความปลอดภัย 6) เศรษฐกิจเข้มแข็งและความเป็นธรรม

จากการสังเกตและสัมภาษณ์คนในชุมชน จะพบว่า คนในชุมชนมีความสุขในชีวิตในระดับตนเอง และครอบครัวอย่างมาก เพราะครอบครัวมีความอบอุ่น ญาติพี่น้องอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน มีสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตที่ดี ทุกคนรู้หน้าที่ของตนเอง ช่วยกันทำมาหากินโดยพึ่งพิงทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเพียงพอ พอใจในสิ่งที่ตนมี ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และไม่ต้องกู้เงินจากแหล่งเงินทูนอื่น

วิธีการวัดความสุขในระดับชุมชนลาดชะโด อาจจะสามารถดำเนินการและวัดได้ โดยดูจากความสุขในเรื่องที่คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน มีกิจกรรมร่วมกัน ส่วนใหญ่จะพบได้จากการจัดงานประเพณีประจำของชุมชน เช่น ศาลเจ้าลาดชะโดจะมีการจัดงาน "บึงเต่ากงมา ลาดชะโด" จัดงานปีละ 3 ครั้ง ครั้งที่ 1 วันไหว้พระจันทร์ จะทำให้คนในชุมชนได้ช่วยกันจัดเตรียมงาน ได้แลกเปลี่ยนพูดคุยกัน ช่วยกันรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน **ความสุขในเรื่องความปลอดภัยในชุมชน** โดยชุมชนไม่มีโจรหรือแม้แต่การลักเล็กขโมยน้อย ไม่มีการทำร้ายร่างกาย เพราะเป็นส่วนใหญ่แต่ละครอบครัวในชุมชนจะเป็นครอบครัวใหญ่ คือ มีญาติพี่น้องอยู่ร่วมกัน อยู่บ้านเดียวกัน จึงทำให้สามารถป้องกันความปลอดภัยของสมาชิกภายในครอบครัวได้อย่างทั่วถึง ไม่มีวัยรุ่นมั่วสุม ไม่มีการมั่วสุมเสพยาเสพติด เพราะภายในชุมชนมีป้อม ตำรวจหลายจุด มีตำรวจชุมชนดูแลความปลอดภัย **ความสุขในเรื่องสาธารณูปโภคเข้าถึงทุกครัวเรือน** มีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเข้าถึง สะดวกสบาย มีโทรศัพท์สาธารณะ มีโทรศัพท์สาธารณะบริการหลายจุด **ความสุขในเรื่องสุขภาพของคนในชุมชนดี** ไม่เจ็บป่วยหรือเป็นโรค ไม่มีโรคระบาด เช่น ไข้เลือดออก คนในชุมชนได้รับการรักษาทั่วถึง เด็กได้รับการฉีดวัคซีนครบทุกคน มีอนามัยให้บริการใกล้บ้าน **ความสุขในเรื่องเศรษฐกิจในชุมชนดี** ราคาผลผลิตดี หนี้สินน้อยลง การมีอาชีพที่หลากหลาย มีโอกาสในการทำงาน เช่น อาชีพรับจ้าง อาชีพค้าขาย อาชีพทางการประมง อาชีพทางการเกษตร อาชีพทำปลาเค็ม เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพียงพอ การมีอาชีพเสริมรายได้ มีเงินออม ลดต้นทุนในการประกอบอาชีพ และมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม **สุดท้ายความสุขในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่** เช่น ทำบุญแม่โพสพ ลอยกระทง สงกรานต์ การเข้าวัดทำบุญ และมีภูมิปัญญาท้องถิ่นสนับสนุนการประกอบอาชีพ เช่น การรับขวัญข้าว จะทำในช่วงที่ข้าวกำลังตั้งท้อง คือช่วงประมาณเดือน 12 ไทย (เดือนพฤศจิกายน) จะทำในวันศุกร์ หรืออาจทำในวันลอยกระทง

จากวิธีการวัดความสุขในระดับชุมชนข้างต้น เมื่อนำมาเชื่อมโยงกับชุมชนลาดชะโด จะเห็นว่าชุมชนลาดชะโดมีประเด็นสำคัญที่สามารถวัดความสุขได้อย่างครบถ้วน เพราะคนในชุมชนมีความสามัคคีกัน มีกิจกรรมร่วมกัน คือ งานแข่งเรือ งานไหว้ศาล งานงิ้ว เป็นต้น เพราะทุกคนต่างรู้บทบาทและหน้าที่ของตน สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ทางด้านความปลอดภัยในชุมชนนั้น เนื่องจากส่วนใหญ่คนในชุมชนเป็นญาติพี่น้องกัน จึงดูแลซึ่งกันและกัน ดังนั้นชุมชนจึงมีความปลอดภัยจากอาชญากรรมและยาเสพติด ด้านสาธารณสุขไปรษณีย์เข้าถึงทุกครัวเรือน ชุมชนมีระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเข้าถึง สะดวกสบาย ด้านสุขภาพของคนในชุมชนดี ไม่เจ็บป่วยหรือโรคภัย ไม่มีโรคระบาด มีสุขภาพจิตดี ไม่เครียด คนในชุมชนมีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา การจัดการศึกษา และโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทางด้านเศรษฐกิจในชุมชน เมื่อมีการฟื้นฟูตลาดลาดชะโด ให้มีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ทำให้ชาวชุมชนมีรายได้มากขึ้น เพราะสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังประกอบอาชีพที่หลากหลาย แรงงานมีงานทำ มีโอกาสในการทำงาน มีรายได้ที่เพียงพอ และมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นก็ยังคงอยู่ เช่น ทำบุญแม่โพสพ ลอยกระทง สงกรานต์ การเข้าวัดทำบุญ เป็นต้น ซึ่งการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามนี้ ทำให้คนในชุมชนมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต มีความตระหนักและร่วมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในชุมชน

โดยสรุปแล้ว ความสุขของคนในชุมชนลาดชะโด เกิดจากการใช้ชีวิตอยู่ในระบบนิเวศ สังคมและวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม รวมถึงการใช้ชีวิตอย่างมีสติและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น รู้จักรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของตนไว้ และความรู้รักสามัคคีกันในชุมชน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 15 - 17 (หน้า 115 - 116) ซึ่งสอดคล้องกับความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) ของประเทศภูฏานที่เป็นการวัดการพัฒนาประเทศที่ไม่ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เน้น “ความสุข” ที่แท้จริงของคนในสังคม โดยการพัฒนาสังคมมนุษย์ที่แท้จริงเกิดจากการพัฒนาด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป ภายใต้หลักการสำคัญ 4 ประการ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์ และการส่งเสริมคุณค่าทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการมีธรรมาภิบาล

จากการศึกษาคั้งนี้นอกจากใช้วิธีการศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ การสังเกต การสัมภาษณ์ เป็นหลักแล้ว ยังใช้แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความสุขของคนในชุมชนจากแบบสอบถามสามารถ จำแนกออกเป็นข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามทั้งเพศ การศึกษา อายุ และระดับความสุขของคนในชุมชน ตามตารางด้านล่างดังนี้

ตารางที่ 15 แสดงการจำแนกเพศผู้ตอบแบบสอบถามเรื่องการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในชุมชน

เพศ	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ชาย	33 คน	41.25 %
หญิง	47 คน	58.75 %
รวม	80 คน	100 %

จากตารางที่ 15 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยเป็นเพศหญิง ร้อยละ 58.75 และเพศชาย ร้อยละ 41.25

ตารางที่ 16 แสดงการจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)	ร้อยละ (%)
ประถมศึกษา	39	48.75
มัธยมศึกษา	24	30
สูงกว่ามัธยมศึกษา	10	12.50
อื่นๆ	7	8.75

จากตารางที่ 16 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา คือ ร้อยละ 48.75 รองลงมา คือ ระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 30, สูงกว่ามัธยมศึกษา ร้อยละ 12.5 และอื่นๆ ร้อยละ 8.75

ตารางที่ 17 แสดงช่วงอายุและระดับความสุข

ช่วงอายุ	จำนวน (คน)	เพศ		ระดับความสุข	
		ชาย	หญิง	มาก / พอเพียง	น้อย
5 – 19 ปี	8	4	4	8 %	2 %
20 – 34 ปี	17	4	13	16 %	6 %
35 – 49 ปี	25	7	18	18 %	8 %
50 – 64 ปี	19	8	11	18 %	6 %
65 – 79 ปี	9	2	7	10 %	4 %
80 – 94 ปี	2	1	1	2 %	2 %
รวม	80	26	54	72 %	28 %

จากตารางที่ 17 จะเห็นว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเกือบทุกช่วงอายุ มีระดับความสุขอยู่ในระดับมาก ยกเว้นช่วงอายุ 80-94 ปี ที่มีระดับความสุขมากและน้อยในจำนวนที่เท่ากัน เมื่อพิจารณาโดยรวม จะพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความสุขอยู่ในระดับมาก คือ ร้อยละ 72 มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีความสุขอยู่ในระดับน้อย คือ ร้อยละ 28

การนำเสนอข้อมูลโดยการจำแนกเป็นตารางดังกล่าว แม้มิได้ละเอียดตามระเบียบวิธีนักเพียงแต่เป็นส่วนประกอบให้สามารถมองเห็นภาพความสุขของคนในชุมชนได้ชัดเจนขึ้น แต่ทั้งนี้ความสุขเป็นมิติแห่งจิตใจ การนำเสนอความสุขจึงเป็นการพรรณนาความดังจากคำสัมภาษณ์ของคนในชุมชนที่ให้ภาพความสุขแตกต่างกัน ทั้งความสุขได้อยู่กับญาติ พี่น้องลูกหลาน เห็นลูกหลานมีความสุขการไม่เจ็บป่วย การพักผ่อน การเข้าถึงสาธารณสุขภาค การมีรายได้เลี้ยงชีพ เป็นต้น

จากการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้ค้นพบมิติแห่งความสุขของคนในชุมชนอันเกิดจากสายน้ำ ดังนี้

1. มิติทางเศรษฐกิจ จากสภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพที่หลากหลาย โดยอาศัยวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการหาเลี้ยงชีวิต คนในชุมชนอยู่ร่วมกับสายน้ำอย่างมีความสุข ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ถึงแม้ว่าสายน้ำจะถูกลดบทบาทลงไปบ้าง เนื่องจากความเจริญเข้ามาแต่คนในชุมชนก็ยังให้ความสำคัญกับสายน้ำ เพราะสายน้ำคือแหล่งกำเนิดของอาหาร อาชีพ และเส้นทางคมนาคม สายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตคน ทำให้คนมีความสุขและดำรงอยู่ได้

2. มิติทางสังคมและวัฒนธรรม สายน้ำเป็นเสมือนตัวเชื่อมโยงและตัวสร้างวัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนมีหลากหลายชาติพันธุ์ จึงมีวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อแตกต่างกัน แต่เมื่ออยู่ร่วมกัน โดยอาศัยสายน้ำเดียวกันในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรม รวมทั้งเกิดวัฒนธรรมใหม่ที่มาจากสายน้ำอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นว่าสายน้ำสร้างความสุขและนำมาซึ่งสันติสุขของคนในชุมชน โดยมีสายน้ำเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ไกรอัมพร พงษ์จร. (2547). การดำรงอยู่ของกลุ่มผู้ค้าส่งในพื้นที่ย่านท่าเตียน : กรณีศึกษากลุ่มผู้ค้าส่งปลาแดดเดียว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์. (2546). แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่. วิทยานิพนธ์ (ผ.ม.). การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต. : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิราภรณ์ คชเสนีและนันทนา คชเสนี. (2552). นิเวศวิทยาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ พวงพิศ. (2518). นโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของคนจีนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.
- ทรงจิต พูลลาภ. (2544). การศึกษาวิจัยศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏพระนคร.
- เทพมนตรี ลิมปพยอม. (2540). ชีวิตชุมชนริมน้ำอูชญา มรดกไทย มรดกโลก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แปลนโมทิฟ.
- นันทสาร สีสลับ และคณะ. (2541). รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ : สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พรพรรณ ศรีสิริรัตน์. (2549). ความสำคัญของชุมชนสองฝั่งคลองบางกอกน้อย ตั้งแต่สมัยอยุธยา - พ.ศ. 2516. สารนิพนธ์ (กศ.ม.) ประวัติศาสตร์. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. (2553). ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. (2548). สังคมจีนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์สำนักพิมพ์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). ความหลากหลายทางชีวภาพมิติทางสังคมและนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- (2542). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2527). ศรีอยุธยาของเรา. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงศรีอยุธยา.

- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2544). *ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.
- สมคิด จิระทัศนกุล และคณะ. (2547). *รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น*. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. (2529). *น้ำ : บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- สีบแสง พรหมบุญ. (2530). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก : กรณีศึกษาลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพัน*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เพื่อพัฒนาการทางสังคมในเอเชีย.
- สีบแสง และคณะ. (2552). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก : กรณีศึกษาลุ่มแม่น้ำจรเข้สามพัน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สมัย สุทธิธรรม. (2539). *พระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เสาวภา พรศิริพงษ์และคณะ. (2551). *พลวัตของชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี มิติทางนิเวศวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). *ข่าวกับวิถีชีวิตไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อรศิริ ปาณินท์. (2550). *เรียบง่าย และเป็นสุขกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น*. กรุงเทพฯ : บริษัทกีเลนการพิมพ์ จำกัด.
- (2546). *ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย : การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น*. นครปฐม : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2547). *มิติชุมชน : วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *ภูมิปัญญาภาคกลาง*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.

ภาคผนวก

สายน้ำ สายธารแห่งวัฒนธรรมและความสุข¹

การใช้ชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงพ้นการปะทะของอารมณ ์ วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ถึงโถมเข้าสู่ชีวิตของผู้คน โดยผู้ที่ต้านทานกระแสได้ต่างต้องมีแนวทางปฏิบัติที่ใช้ในชีวิตตน ไม่ว่าจะยอมรับ ปรับปรนหรือปลดปล่อยก็ตาม จะเห็นได้ว่าชีวิตในปัจจุบันเป็นโลกที่ต้องใช้ทักษะความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ความรู้และจิตใจที่สมดุลในการอยู่รอดนั่นเอง แต่สิ่งที่คงปฏิเสธไม่ได้สำหรับมนุษย์ทุกคนในโลกนี้คือการอยู่อย่างมีความสุข แนวโน้มในเรื่องการอยู่อย่างมีความสุขนั้น นับว่าเป็นวิธีคิด แนวคิด มุมมอง กระแสหรือเรียกขานอย่างไรก็ตามที่ทุกภาคส่วน ทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ ระดับประเทศ หรือระดับโลกต่างให้ความสำคัญมากกว่าแต่ก่อนที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก กระแสการพัฒนาให้มีความสุขมีตัวชี้วัดที่หลากหลาย อาทิ สุขภาพ รายได้ การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมในปกครอง หรือสิ่งแวดล้อมก็ตาม

การพัฒนาโดยยึดหลักควบคู่กับการมีความสุขนั้นเป็นที่ปรากฏแจ่มชัดมากขึ้นจากพระราชดำริของสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุกแห่งราชอาณาจักรภูฏานเมื่อครั้งทรงมีพระราชดำรัส ณ กรุงบอมเบย์ เมื่อปีค.ศ. 1972 และได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษครั้งแรกสู่สายตาของสาธารณชนในปีนั้น และในปีค.ศ. 1986 ได้ทรงให้สัมภาษณ์แก่ไมเคิล อีเลียต จากหนังสือพิมพ์ไฟแนนเชียลไทม์ แห่งกรุงบอนในหัวข้อ “ความสุขมวลรวมประชาชาติสำคัญกว่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ” (สดใส ชันติวรพงศ์ (แปล), 2550: 3) นับแต่นั้นมาความคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness -GNH) ได้ขึ้นแท่นมาเป็นกระแสหนึ่งในการพัฒนาแทนที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product-GNP) หรือบางคนก็ใช้คำว่า รายได้ประชาชาติ (Gross National Income-GNI) ที่นักเศรษฐศาสตร์สร้างขึ้นมาใช้วัดผลรวมมูลค่าของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดในรอบปี ซึ่งประกอบไปด้วย รายจ่ายเพื่อซื้อสินค้าและบริการของรัฐบาล การสะสมทุน สินค้าและบริการส่งออกหักลบด้วยสินค้าและบริการการนำเข้า ตัวเลข จี เอ็น พี เป็นเพียงตัวเลขหยาบๆ ที่รวมเอากิจกรรมทางเศรษฐกิจสารพัดที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทุกอย่างโดยไม่คำนึงว่ากิจกรรมนั้น จะทำให้คนในสังคมส่วนใหญ่มีชีวิตดีขึ้นจริงหรือไม่ ไม่คำนึงว่าเป็นการเพิ่มขึ้นของสินค้าและบริการชนิดใดกระจายไปอย่างทั่วถึงเพียงไหน ไม่คำนึงว่ามีผลต่อบริการชนิดใดกระจายไปอย่างทั่วถึงเพียงไหน ไม่คำนึงว่ามีผลเสียต่อสภาพแวดล้อมอย่างไร อีกทั้งการวัดดังกล่าวยังมีข้อจำกัดว่าไม่ได้คิดรวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น การดูแลผู้สูงอายุ ดูแลเด็กเป็นต้น (วิทยากร เชียงกุล , 2549 : 8) หลังจากความคิดเรื่องความสุขมวลรวมประชาชาติได้แพร่หลายมากขึ้น ผู้คนเริ่มให้ความสนใจและศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาดังกล่าวมากขึ้นจากนักคิดและนักพัฒนาที่หลากหลาย ดังเช่น มาร์ค แมนคอลล (อังกไนสดใส ชันติวรพงศ์, 2550: 150) ที่ว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติคือการใคร่ครวญอย่างพินิจพิจารณาทั้งทุกวิถีการพัฒนา

¹ จากงานวิจัยเรื่อง สายน้ำ สายชีวิตและวัฒนธรรมคนริมน้ำ

นโยบายการพัฒนาและคุณค่าที่จะได้รับจากนโยบายเหล่านี้ นี่คือการวิเคราะห์ตนเอง นี่คือการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์เพื่อนิยามความหมายอนาคตของชาติยิ่งกว่าจะยอมรับการแนะนำจากต่างชาติอย่างเชื่อง ๆ” แม้ว่าแนวทางการพัฒนาที่ยึดความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness-GNH) เป็นหลักในการพัฒนาของภูฏาน แต่ก็ได้อ่านนักวิชาการที่วิเคราะห์ว่าภูฏานพยายามค้นหาตัวตนของตนเองที่หลีกเลี่ยงหนทางทุนนิยมของตะวันตกและหลีกเลี่ยงการครอบงำเชิงสังคมนิยมแบบจีน ซึ่งก็เป็นสิ่งที่คิดวิเคราะห์ได้และอาจจะถูกด้วยซ้ำที่ประเทศของตนต้องมีการพัฒนาที่เหมาะสมไม่จำเป็นต้องลอกแบบการพัฒนาจากใคร การพัฒนาตามแบบที่ภูฏานคิดได้วางรากฐานโดยกษัตริย์ ชนชั้นนำ และปัญญาชนของภูฏานต่างได้รับการศึกษาจากอินเดีย อังกฤษหรือสหรัฐ แต่พวกเขา ก็พยายามศึกษาวัฒนธรรมเดิมและศาสนาพุทธที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ดังนั้นกษัตริย์จึงหาทางเลือกที่สามที่เป็นของตนเอง และประกาศนโยบายว่า “ความสุขคือแนวคิดที่เป็นเป้าหมายในชีวิตของชาวภูฏานที่ส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธในสังคมเกษตรแบบยังชีพอยู่แล้ว” และต่อมาได้อ่านนักวิชาการจากหลายประเทศที่สนใจแนวทางการพัฒนาดังกล่าวได้เข้าไปศึกษา วิจัย ค้นคว้าและต่อ ยอดขยายความเพิ่มขึ้น ทั้งนี้แนวทางที่สอดคล้องกับปรัชญาของศาสนาพุทธคือการมุ่งขจัดความทุกข์และแสวงหาความสุขทางจิตใจ การมุ่งขจัดความทุกข์และแสวงหาความสุขจึงเป็นการพัฒนาความเป็นมนุษย์และสังคมที่สมบูรณ์ (อ้างแล้ว, 2549 : 26) มากกว่าการแสวงหาวัตถุ (material goods) เพราะสินค้าและวัตถุไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้เกิดความสุขได้โดยตรง พร้อม ๆ กันนั้นกษัตริย์ได้ทรงเสนอมาตรการที่ต้องกระทำควบคู่กันไป ที่ทรงเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การกระจายอำนาจ การตัดสินใจของรัฐบาล การอนุรักษ์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่ามากกว่าปริมาณ ตลอดจนนโยบายอื่น ๆ ซึ่งค่อนข้างก้าวหน้า ยิ่งในเรื่องความสุขด้วยแล้ว อีก 20-30 ปี ต่อมา ความเห็นของคนทั่วโลกจึงเริ่มที่จะหันมาในทิศทางนี้ เริ่มเห็นกันว่าในการพัฒนาสังคมนั้น ความสุขคือเป้าหมายของประชาชาติ (อ้างแล้ว, 2550 : 4) ภูฏานใช้ชีวิตที่หลายมิติในการพัฒนาคือตั้งเป้าหมายไว้ที่ความสมดุลระหว่างจิตวิญญาณกับวัตถุและความสมานฉันท์ ความสุขคือวัตถุประสงค์เพราะพระราชาริบัติจิกเม ดอร์จิ วังชุก (Jigme Dorji Wangchuk) ได้ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาว่าเป็นการสร้าง “ความเจริญมั่งคั่งและความสุขของประชาชน”

ดัชนีตัวหนึ่งที่มีความสนใจเรื่องความสุขคือดัชนีโลกมีสุข (Happy Planet Index-HDI) หรือเรียกสั้น ๆ ว่าดัชนีเอช พีไอ ตัวชี้วัดความสุขตัวนี้ที่เลือกเพราะสัมพันธ์กับการใช้ชีวิตในสภาพธรรมชาติของสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยดัชนีเอชพีไอมีตัวชี้วัดอย่างง่าย ๆ สามองค์ประกอบ คือ อายุขัย ความพึงพอใจในชีวิต โดยทั้ง 2 ส่วนอยู่บนพื้นฐานการใช้ทรัพยากร (เนาวนิจ สิริผาดิวิรัตน์ (แปล), 2552 : คำนำ) เอชพีไอเป็นนวัตกรรมการประเมินวัดซึ่งจะบอกเราว่ามนุษย์มีประสิทธิภาพเชิงนิเวศวิทยาในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีมากน้อยเพียงไร เอชพีไอแตกต่างจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product (GDP)) ซึ่งเป็นดัชนีหลักที่บรรดานักวิเคราะห์และรัฐบาลทั้งหลายใช้วัดความสำเร็จของการบริหาร นอกจากนั้น เอชพีไอยังยึดหลักการต่างจากดัชนีอื่นที่ตั้งต้น

ด้วยรายได้รวมของประเทศในรูปจีดีพีแล้วตัดทอนต้นทุนทางสังคมกับสิ่งแวดล้อมทิ้งไปเพื่อให้ได้มาตรวัดความสำเร็จทางเศรษฐกิจที่แม่นยำยิ่งขึ้น ลักษณะชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศในรูปแบบที่ต่างกันหรือกล่าวได้ว่าสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวกำหนดความสุขของคนได้ด้วย จากการศึกษาประเทศที่ใช้ดัชนีเอชพีไอ พบว่าประเทศหมู่เกาะมีผลการประเมินอยู่ในเกณฑ์ดีอาจจะเป็นเพราะข้อจำกัดทางสิ่งแวดล้อมช่วยกระชับความสัมพันธ์ทางสังคมให้แน่นแฟ้นและทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อให้เป็นฝ่ายได้ประโยชน์ในท่ามกลางความขาดแคลน ซึ่งเมื่อผนวกรวมกับความเป็นอยู่ที่ดีที่เพิ่มพูนขึ้นจากการได้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้วประชาคมโลก ควรเรียนรู้ให้มากจากประสบการณ์เหล่านี้

แนวทางการพัฒนาของประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2555) ได้คำนึงถึงกระแสการพัฒนาที่ให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุขได้นอกจากแนวทางในการพัฒนาที่วัดจากความสุขของคน โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ประเทศไทยว่า การพัฒนามุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) และยึดแนวปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมทั้งการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ภายใต้วิสัยทัศน์การพัฒนาดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม (สศช.) ได้นำมาจัดทำแนวคิดพื้นฐาน “ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย”

จากแนวคิดดังกล่าว จึงนำมาสู่ความสนใจของผู้เขียนที่ต้องการนำเสนอภาพความสุขของผู้คนที่ดำรงชีวิตร่วมกับสายน้ำที่ก่อเกิดวัฒนธรรมขึ้นมาคือชุมชนลาดชะโด

ชุมชนลาดชะโดคือชุมชนที่ตั้งชื่อตามคลองลาดชะโด ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของเทศบาลลาดชะโด อำเภอผักไห่ พระนครศรีอยุธยา คลองลาดชะโดเป็นคลองขุดตั้งแต่ปี พ.ศ.2470 ความยาว 25 กิโลเมตร ชุมชนลาดชะโดประกอบด้วยหมู่บ้าน 2 ฝั่งคลองคือ ตำบลหนองน้ำใหญ่มี 11 หมู่บ้านและตำบลจักราชมี 6 หมู่บ้าน โดยชื่อเดิมของชุมชนคือจักราช คลองลาดชะโดขุดแยกออกมาจากแม่น้ำน้อยที่แยกออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ไหลผ่านสิงห์บุรี อ่างทอง แล้วเข้าเขตพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอผักไห่ และจากผักไห่จึงมีการขุดคลองให้สะดวกในการเดินทางเป็นเส้นตรง จากความเป็นชุมชนริมฝั่งน้ำนั้นได้กำหนดวิถีชีวิตของคนให้ตั้งแต่การสร้างบ้านเรือน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม อาชีพ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมต่างๆ การเอ่ยถึงวิถีชีวิตของคนริมน้ำนั้นมีบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยบาทหลวงเยซุอิต ชาวฝรั่งเศสที่บันทึกการใช้ชีวิตเกี่ยวกับน้ำว่า “...คนพวกนี้เป็นคนดี ไม่มีอะไรที่จะต้องดิเพียงแต่ว่าชอบอยู่เฉยๆ ไม่ทำงาน อยากรักก็ตามถ้าต้องพายเรือแล้ว พวกนี้จะมีกำลังวังชาขึ้นมาทันที ซึ่งบางครั้งสามารถพายเรือหลายวันโดยไม่หยุด...” แสดงให้เห็นว่าการอยู่กับน้ำมาแต่เนิ่นนานส่งผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันของเขา จนกล่าวได้ว่า “น้ำเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมไทย”

ชาวชุมชนลาดชะโดเป็นชุมชนเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตามประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ครั้ง ไทยรบกับพม่า ครั้งที่ 24 ว่าพระยาเสนาเรับอาสาไปรบกับพม่าโดยพม่ามีแม่ทัพชื่อมังมหานรธา และสู้รบกันบริเวณตำบลจรัลราช การเป็นเส้นทางเดินทัพที่กองทัพไทยรบกับกองทัพพม่า จึงคาดว่ามีชาวพม่าตกหล่นบริเวณนี้ คนพื้นถิ่น และจากเอกสารบันทึกเก่าแก่และเรื่องเล่าพบว่าผู้คนเดิมที่มีทั้งหมด มอญ ด้วยจากหลักฐานเสาหงษ์ที่ปรากฏในวัดลาดชะโดและความเชื่อเรื่องผีหม้อ และมีคนจีนที่เข้ามาค้าขายตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การค้าขายโดยเรือสำเภา จากนั้นได้ตั้งถิ่นฐานและเข้าไปค้าขายในหมู่บ้าน ตำบลที่อยู่ริมน้ำและตั้งถิ่นฐานถาวรสืบมา ดังเช่นการตั้งตลาดเรือมาสู่ตลาดบกที่พัฒนามาเป็นตลาดลาดชะโด100 ปีในปัจจุบัน

การค้าขายตลาดเรือในอดีต ทุกคนต่างเอ่ยเป็นเสียงเดียวกันว่า “...ขายดิบขายดี หยิบจับไม่ทัน เรือจอดเต็มแน่นไปหมด...” พ่อค้าชาวจีนได้จอดแพค้าขายอยู่บริเวณหน้าวัด จนมาในราวปี พ.ศ. 2497 ชาวจีนได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสวัดลาดชะโดหรือวัดดุษิตมัจฉาเพื่อมาสร้างตลาดบก ณ บริเวณตลาดปัจจุบัน โดยห่างจากจุดเดิมประมาณ 100 เมตร จากแพที่จอดเรียงรายอย่างแออัดจึงกลายเป็นตลาดบกสืบมา การค้าขายมิใช่สำหรับชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียงในอำเภอผักไห่ วิเศษชัยชาญ อ่างทองเท่านั้นเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ มีการทำประมงจับปลาได้มากมีพ่อค้าแม่ค้านำปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาแห้งไปจำหน่ายที่ตลาดท่าเตียนลาดชะโด คือทุ่งน้ำแห่งหนึ่งที่มีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ จึงก่อเกิดทรัพยากรทางน้ำที่มากมายจนกลายเป็นแหล่งนัดพบของพ่อค้าเพื่อค้าปลาชะโดตามชื่อชุมชน โดยสารไปกับเรือเมล์แดงที่เรียกขานกันสมัยนั้น ถือเป็นช่องทางการกระจายสินค้าในชุมชนที่มีมากและรับสินค้าจากปากคลองตลาดมาจำหน่ายในชุมชนอีกทอดหนึ่ง สำหรับวัฒนธรรมชุมชนนั้นแต่เดิมมีทั้งเทศกาลทอดกฐินทางเรือ การแห่ศพทางเรือ ประเพณีรับวัดที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชุมชนที่ไปรอรับผู้กลับจากร่วมงานบุญวัดอื่นก่อนเข้าหมู่บ้านตนเองจะมีขบวนเรือไปรอรับและร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน “...เมื่อก่อนสนุกมากไปรับวัดที่ เป็นกลุ่มๆ ร้องรำทำเพลง...เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว...” การพากันนำเรือออกไปร่วมงานบุญหรือการพายเรือไปในที่ต่างๆ นั้นด้วย

ความสุขของคนในชุมชนจากการที่สศช. ได้ระบุถึงความสุขว่ามีองค์ประกอบหลายประการที่จะก่อให้เกิดความสุขได้ ฉะนั้นความสุข มีหลายระดับ ที่สำคัญต้องเริ่มมาจากตัวคนก่อนเป็นความสุขในระดับบุคคลหรือปัจเจกที่เชื่อมโยงกับระดับครอบครัว จากนั้นจึงขยายไปสู่ “ความสุขร่วมกัน” หรือ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในชุมชน” และจากข้อมูลภายในชุมชนพบว่าคนในชุมชน มีความสุขที่เริ่มจากตนเองมีความอึดอ้อมจากการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน จากการที่มีแหล่งทำกินที่ทำกินได้ง่ายจากสายน้ำคือการจับปลา ชีวิตไม่ลำบากด้วยใกล้ชิดลูกหลาน จากทั้งหมดล้วนเป็นความรู้สึกที่เป็นสุขจากตนเองก่อนและขยายผลต่อไป ความสุขที่สะท้อนออกมาด้วยคำพูดได้แก่

“...ยายเกิดที่นี่ รักที่นี่ จะตายที่นี่ คลองสร้างชีวิตยายให้เป็นอย่างนี้...”

“...บ้านไม่ใหญ่โตนะ แต่บ้านไม่หลังเล็ก ๆ อยู่กับลูกที่นี่ก็มีความสุขแล้ว...”

“...ลุงมีชีวิตครอบครัวที่มีความสุข อบอุ่นดี...อยู่อย่างนี้สบายดีมีลูกหลานเลี้ยงยามเจ็บไข้ก็มาดูแล”

“...มีความสุขดีที่เห็นลูกหลานมีความสุข แม้(ตนเอง)ไม่ได้ทำอะไรในแต่ละวัน วันๆ จะเดินรอบหมู่บ้านพูดคุยกับเพื่อนบ้านบ้างไม่ให้เบื่อ ตกเย็นก็ซื้อข้าวปลามานั่งกินที่บ้าน พอเริ่มจะหัวค่ำสักหน่อยจะดูทีวีข่าวสารต่างๆ จากนั้นเข้านอน...”

“...ยายชอบชีวิตแบบนี้มากกว่าสะดวกสบายมีน้ำประปาใช้ แต่คิดถึงบรรยากาศเก่าๆ วัว ควาย ไร่ นา ที่เคยเลี้ยงก็หายไปตามอาชีพ...”

“...สมัยก่อนก็มีความสุข สมัยนี้ก็มีความสุข...”

“...ชอบอยู่ที่นี้ ที่นี้อยู่แล้วมีความสุข ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อากาศเย็นสบาย ฝนชุกน้อย อาหารที่นี้อร่อยไม่ใส่สารกันบูด...”

“...มีความสุขดีในชีวิตเพราะมีลูกหลานอยู่ใกล้ตัว ทางบ้านไม่ได้ลำบากอะไร เงินทองก็พอมีพอใช้ไม่สบายเจ็บป่วยก็มีเงินไปหาหมอ ที่ดินเป็นของตนเองไม่ได้เช่าคนอื่นอยู่...”

“...เวลามีความสุขคือช่วงเวลาที่ลูกหลานมาหาเทศกาลวันหยุดก็มาทำกินกันที่บ้าน ลูกเอาจองมาให้ขนมบ้าง ยาบ้าง...”

จากคำกล่าวทั้งหมดพบว่า ความสุขที่ดีในชีวิตเพราะมีลูกหลานอยู่ใกล้ตัว ลักษณะการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย แม้บางครั้งครอบครัวไม่ได้อยู่กับลูกหลานแต่ความหวังลึกๆ แล้ว คือการได้อยู่กับลูกหลานนั่นเองจากคำกล่าวที่ว่า “...รอให้ลูกหลานกลับมารวมกันเป็นครอบครัว อยากรอยู่กับหลานช่วยกันให้ครอบครัวอบอุ่น พี่น้องแยกย้ายไม่ค่อยได้ติดต่อกัน ความหวังคือรอคอยให้ลูกหลานกลับมาอยู่ด้วยกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาโดยไม่ต้องเดินทางไปทำงานไกลๆอีก ความสุขที่เกิดจากสภาพธรรมชาติของลาดชะโด “...ชอบที่นี้อยู่แล้วมีความสุข ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน อากาศเย็นสบาย ฝนชุกน้อย ชุมชนไม่แออัด ไม่เหมือนสามชุกหรืออัมพวา...ยายเกิดที่นี่ รักที่นี่ จะตายที่นี่คลองสร้างชีวิตยายให้เป็นอย่างนี้...และภาคภูมิใจที่มีคนทำอาชีพประมงต่อจากที่ว่า “...ภูมิใจที่ลูกชายสานต่ออาชีพการทำปลา...”

แม้ชีวิตปัจจุบันที่สะดวกสบายมากขึ้นแต่ชาวบ้านก็ยังหวนคิดถึงความเป็นอยู่ในอดีตที่แนบชิดกับธรรมชาติไม่ได้ ได้แก่ “...ยายชอบชีวิตแบบนี้มากกว่าสะดวกสบายมีน้ำประปาใช้ แต่คิดถึงบรรยากาศเก่าๆ วัว ควาย ไร่ นา ที่เคยเลี้ยงก็หายไปตามอาชีพ...” ความสุขอีกประการคือการไม่เจ็บ

ไม่ป่วยก็เป็นสิ่งที่ทำให้มีความสุขแล้ว สอดคล้องกับนักวิชาการตะวันตกที่สำรวจความพอใจในชีวิตของคนในประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมหลายประเทศและพบว่าปัจจัยที่จะนำมาซึ่งความสุขหรือความพอใจในลำดับคะแนนสูงสุดคือ 1).ความร่ำรวย 2). การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและเพื่อน และสุขภาพที่ดี (วิทยากร เชียงกุล, 2549 :77) โดยความร่ำรวยของคนลาดชะโดนั้นคือความร่ำรวยของทรัพยากรที่สนับสนุนการดำรงชีวิตทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อาหารที่เป็นยาอายุวัฒนะ หรือสมุนไพร เครื่องนุ่งห่มที่เรียบง่ายตามฤดูกาลหน้าน้ำและหน้าแล้ง

จากการศึกษาชุมชนลาดชะโดโดยใช้ข้อมูลจริงจากการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ความสุขของคนโดยอิงกับทรัพยากรคือสายน้ำ ได้แก่คลองลาดชะโด สายน้ำในชุมชนกับประเด็นของความสุขพบว่าคนมีความสุขเพราะอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีลำคลองนำมาซึ่งชีวิต จิตวิญญาณ ประเพณี และรายได้ ทุกสิ่งล้วนส่งผลต่อความสุขของคนในชุมชนมิใช่เพียงเพราะรายได้อย่างเดียวหรือการวัดตามการพัฒนาเศรษฐกิจแต่ความมั่นคงทางจิตใจที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน และความรักใคร่อยู่ใกล้ชิดกับลูกหลานคือความสุขที่สุด

จะเห็นได้ว่าความสุขของผู้คนมิใช่เรื่องที่ไกลตัวหรืออยากมีอยากได้วัตถุแต่อย่างใด เพียงแค่ออยู่สบายใจ สบายตัวตามสภาพ อากาศดีปลอดมลพิษ เมื่อเวลาเทศกาลงานบุญก็ไปทำบุญ ที่สำคัญคือการใช้ชีวิตในครอบครัวให้อบอุ่นและมีความสุข แม้สภาพสังคมเปลี่ยนไปไม่ได้อยู่กับลูก แต่เมื่อลูกกลับมาหา ชื่อของมาให้เป็นความสุขแล้ว

อ้างอิง

- วิทยากร เชียงกุล. (2549). *แง่คิดจากภูฐาน การพัฒนาเพื่อความสุขประชาชาติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สดีไส ชันติวรพงศ์. (แปล). (2550). *ภูฐาน ต้นธาร “ความสุขมวลรวมประชาชาติ” 2 คิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา.
- นิก มาร์คส์และทีมงาน. (แปล). *เนาวนิจ สิริผาดิวิรัตน์*. (2552). *ดัชนีโลกไม่มีสุข*. กรุงเทพมหานคร: สวนเงินมีมา.

แนวคำถาม (Interview guide)

การศึกษาครั้งนี้ในระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักจึงเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

1. การสังเกต และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation)
2. การสัมภาษณ์ ทั้งการสัมภาษณ์การดำรงชีวิตประจำวันและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview)
3. การสนทนากลุ่ม (Focus groups)

คำถามประกอบการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ชุมชน ความเชื่อและประเพณี

1. ชุมชนลาดชะโดมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร
2. ผู้คนส่วนใหญ่เป็นคนชนชาติใด และมาอยู่ที่ชุมชนนี้ตั้งแต่เมื่อไร
3. ความเชื่อของคนในชุมชนลาดชะโด มีความเชื่อเกี่ยวกับอะไรบ้าง
4. ท่านคิดว่าความเชื่อ ประเพณีต่างๆ ภายในชุมชนที่ยึดถือสืบทอดกันมา ได้ถูกลดความสำคัญลงไปหรือไม่
5. ตลาดลาดชะโดมีความเป็นมาอย่างไร (เริ่มก่อตั้งเมื่อใด)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชน

1. ลักษณะการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนมีการประกอบอาชีพใดบ้าง
2. การค้าขายภายในตลาดลาดชะโดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
3. เส้นทางการคมนาคมทางน้ำ ที่ใช้สัญจรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง
4. อาชีพการทำปลาเค็ม ปลาวง เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวของท่านและรายได้จากอาชีพเหล่านี้สามารถเลี้ยงครอบครัวของท่านอย่างเพียงพอหรือไม่ อย่างไร
5. วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำของชุมชนมีอะไรบ้าง
6. อาชีพการทำหรือตีผ้าเป็นอาชีพเสริม ซึ่งรายได้จากการทำอาชีพนี้มีรายได้ที่เพียงพอกับการเลี้ยงครอบครัวหรือไม่อย่างไร และท่านได้ประกอบอาชีพนี้เป็นอาชีพหลักหรือไม่ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
7. คลองลาดชะโดชุมชนกับตลาดลาดชะโดมีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ส่วนที่ 3 ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับระบบนิเวศของชุมชน

1. ระบบนิเวศในชุมชนที่ท่านคิดว่ามีส่วนใดบ้างที่ถูกนำมาใช้ในวิถีชีวิต
2. ปัญหาการย้ายถิ่นมีผลทำให้เกิดอาชีพใหม่ๆที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ การขุดบ่อทราย ที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย การเกิดดินยุบ และ การทำโรงงานอุตสาหกรรม ที่ส่งผลให้เกิดน้ำเน่าเสีย เกิดควันพิษ เกิดกลิ่นไม่พึงประสงค์ เป็นต้น ท่านคิดว่าท่านจะต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร และมีแนวทางการแก้ไขอย่างไร
3. ท่านคิดอย่างไรกับปัญหาที่จำนวนของปลาชะโดลดลง ทั้งๆที่ปลาชะโดเป็นที่มาของชื่อชุมชนลาดชะโด และท่านมีแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร
4. น้ำ มีความสำคัญกับชาวลาดชะโดอย่างไร

ส่วนที่ 4 ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความสุขของชุมชน

1. ท่านคิดว่า เอกลักษณ์ของชุมชนลาดชะโดคืออะไร (จุดเด่น)
2. ท่านอยากให้ตลาดลาดชะโดเป็นที่รู้จัก เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด เหมือนกับ ตลาดสามชุก หรือไม่ เพราะเหตุใด
3. ความสุขที่ได้จากชุมชนลาดชะโดคืออะไร
4. ท่านคิดว่าวิถีชีวิตในอดีตมีความแตกต่างกันอย่างไรกับปัจจุบันและวิถีชีวิตแบบใดที่ทำให้ท่านมีความสุข
5. ในการประกอบอาชีพของท่านสามารถทำให้ท่านมีความสุขอย่างไร
6. ความสุขในชีวิตของท่านคิดว่าเป็นอย่างไร
7. ท่านคิดว่าท่านมีความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนลาดชะโดเพียงใด อย่างไร
8. ท่านคิดว่าชาวลาดชะโดมีชีวิตความเป็นอยู่โดยรวมอย่างไร

แบบสอบถามและแนวคำถาม (Interview Guide)
โครงการลาดชะโดกับการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
(สายน้ำ สายชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน)
ชุมชนลาดชะโด อำเภอผักไห่ พระนครศรีอยุธยา วันที่ 7-9 มกราคม 2553
คำถามความสุขในแบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

เพศ.....อายุ.....การศึกษา.....

ที่อยู่.....

ส่วนที่ 2 การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขในชุมชน

2.1 ด้านสุขภาพ

● มีความเจ็บป่วยหรือโรคภัย	มาก	น้อย
● การจัดการศึกษา	เพียงพอ	น้อย
● โอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	มาก	น้อย

2.2 ครอบครัวอบอุ่น

● ทุกคนทำหน้าที่เหมาะสมตามบทบาท	มาก	น้อย
● มีสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่ดี	มาก	น้อย

2.3 ชุมชนเข้มแข็ง

● การบริหารจัดการโดยชุมชน	มาก	น้อย
● องค์กรชุมชนเข้มแข็ง	มาก	น้อย
● ชุมชนพึ่งตนเองได้	มาก	น้อย
● ชุมชน/ครอบครัวมีความมั่นคงทางการเงินชุมชนเข้มแข็ง	มาก	น้อย
● การบริหารจัดการโดยชุมชน	มาก	น้อย
● องค์กรชุมชนเข้มแข็ง	มาก	น้อย
● ชุมชนพึ่งตนเองได้	มาก	น้อย
● ชุมชน/ครอบครัวมีความมั่นคงทางการเงิน	มาก	น้อย
● ชุมชนมีการจัดการความรู้โดยชุมชน	มาก	น้อย

2.4 สภาพแวดล้อมและความปลอดภัย

● มีระบบการคุ้มครองทางสังคม (แรงงานมีงานทำ)	มาก	น้อย
● มีความปลอดภัยจากอาชญากรรมและยาเสพติด	มาก	น้อย

2.5 ประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล

● คนในชุมชนมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต	มาก	น้อย
● คนในชุมชนมีความตระหนักและมีส่วนร่วมการสร้าง
ความสามานฉันทให้แก่งสังคม	มาก	น้อย

2.6 เศรษฐกิจเข้มแข็งและความเป็นธรรม

● คนในชุมชนมีรายได้เพียงพอ	เพียงพอ	น้อย
● การกระจายรายได้เป็นธรรมและมีโอกาสในการทำงาน	มาก	น้อย

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	เพศ	วันที่สัมภาษณ์
1.	คุณนพรัตน์ ศรีสุนันท์	52	ชาย	30 ตุลาคม 2552
2.	คุณบุญชู ประภากรณ์	57	ชาย	30 ตุลาคม 2552
3.	คุณปริญญา แสงสวัสดิ์	59	ชาย	30 ตุลาคม 2552
4.	คุณรอย กำลังคืบ	62	ชาย	30 ตุลาคม 2552
5.	คุณเพ็กฮัง มหราน	63	หญิง	30 ตุลาคม 2552
6.	คุณธีรพัฒน์ โตพันธ์านนท์	65	ชาย	30 ตุลาคม 2552
7.	คุณเพ็ญณี เหลืองอร่าม	75	หญิง	1 พฤศจิกายน 2552
8.	คุณวันดี อุไรรุจน์	46	ชาย	1 พฤศจิกายน 2552
9.	คุณสุรินทร์ กล่อมญาติ	53	ชาย	1 พฤศจิกายน 2552
10.	คุณไสว คำสุทธิ	85	หญิง	1 พฤศจิกายน 2552
11.	คุณบุญส่ง สะอาดสารสิน	75	หญิง	1 พฤศจิกายน 2552
12.	คุณบังอร แสงสวัสดิ์	56	หญิง	31 ธันวาคม 2552
13.	คุณณัฐทิศ นุชนาฏ	56	ชาย	31 ธันวาคม 2552
14.	คุณยะ ปิซุน	80	หญิง	31 ธันวาคม 2552
15.	คุณสุรินทร์ ขวัญแก้ว	54	ชาย	31 ธันวาคม 2552
16.	คุณบุญยืน คัมภีร์	60	ชาย	31 ธันวาคม 2552
17.	คุณสงัด คำพล	75	หญิง	7 มกราคม 2553
18.	คุณสุชิน อ่ำสกุล	54	ชาย	7 มกราคม 2553
19.	คุณสุพรรณ บุรุษชาติ	54	ชาย	7 มกราคม 2553
20.	คุณเพียว แจ็งกระจ่าง	50	หญิง	7 มกราคม 2553
21.	คุณอรุณ พลัปปลาไชย	54	หญิง	7 มกราคม 2553
22.	คุณสำเนา สุชีรัตน์	55	หญิง	7 มกราคม 2553
23.	คุณกิมเฮง กำพล	60	หญิง	7 มกราคม 2553
24.	คุณปรีชา สุภาวงศ์ศรี	62	ชาย	8 มกราคม 2553
25.	คุณพรเพ็ญ โตพันธ์านนท์	65	หญิง	8 มกราคม 2553
25.	คุณสมบัติ คำสุทธิ	55	ชาย	8 มกราคม 2553
26.	คุณนิตยา ปรีชล	45	หญิง	8 มกราคม 2553
27.	คุณชুমพล มณีโชติ	62	ชาย	8 มกราคม 2553
28.	คุณหยด เคหะระ	54	ชาย	8 มกราคม 2553
29.	คุณสยาม อนันตพจน์	56	ชาย	8 มกราคม 2553

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ	เพศ	วันที่สัมภาษณ์
30.	คุณสมปอง คำประเทศ	57	ชาย	8 มกราคม 2553
31.	คุณพะเยาว์ กล่อมโอสถ	52	หญิง	8 มกราคม 2553
32.	คุณกัลยา คงทัพบา	53	หญิง	9 มกราคม 2553
33.	คุณจันทร์เพ็ญ	49	หญิง	9 มกราคม 2553
34.	คุณละออ กำลังจิต	51	หญิง	9 มกราคม 2553
35.	คุณนำชัย แซ่อ้อย	80	ชาย	9 มกราคม 2553
36.	คุณศักดิ์ศรี แสงทอง	70	ชาย	9 มกราคม 2553
37.	คุณบุญส่ง ศรีประเสริฐ	70	หญิง	9 มกราคม 2553
38.	คุณบุญส่ง สุชีภาค	69	ชาย	9 มกราคม 2553
39.	คุณสัมพันธ์ โตพันธานนท์	63	หญิง	10 มกราคม 2553
40.	คุณละเอียด โคมลวานิช	67	ชาย	10 มกราคม 2553
41.	คุณเข็บ สาระ	78	หญิง	10 มกราคม 2553
42.	คุณเพลิน สุชีเกต	55	ชาย	10 มกราคม 2553
43.	คุณศิริพร ไวยสุตา	56	หญิง	10 มกราคม 2553

ตารางกิจกรรมที่ดำเนินการและผลที่ได้รับ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับ
<p>1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของผู้คนที่อยู่กับสายน้ำตลอดชีวิต</p>	<p>การขยายผลและถ่ายทอดภูมิปัญญาชุมชน</p>	<p>1. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ตลาดลาดชะโด ทำให้ทราบลักษณะความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและประวัติศาสตร์ชุมชนลาดชะโด ซึ่งภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชาวริมน้ำเป็นส่วนสร้างความสุขให้กับชุมชนลาดชะโด</p> <p>2. กิจกรรมปล่อยจุลินทรีย์ลงคลองลาดชะโด เป็นการร่วมมือระหว่างสถาบันสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒกับโรงเรียนลาดชะโดและชาวบ้าน</p>
<p>2. เพื่อค้นหามิติแห่งความสุขของคนในชุมชน</p>	<p>1. การระดมสมองของชาวชุมชนลาดชะโดเพื่อค้นหามิติแห่งความสุข</p> <p>2. เสนอตัวแบบมิติแห่งความสุขโดยชุมชน</p>	<p>1. การสัมภาษณ์เชิงลึกชาวบ้านในชุมชนลาดชะโดเกี่ยวกับความสุขที่เกิดจากในชุมชน</p> <p>2. กิจกรรมเผยแพร่แสดงถึงความสุขของคนในชุมชนออกมาในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นคลิป VDO สั้นๆเกี่ยวกับความสุขของคนในชุมชน โดยมีการนัดประชุมให้ชาวบ้านร่วมชมและได้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกัน</p>

ตารางกิจกรรมที่ดำเนินการและผลที่ได้รับ (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับ
		และกัน ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้พบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นางจรรุวรรณ ขำเพชร
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	อาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ศศ.บ. (มนุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2535	มน.ม. (มนุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2550	กำลังศึกษา ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ศิลปวัฒนธรรมวิจัย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	อาจารย์ถวัลย์ ภูถวัลย์
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ และหัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 114 สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ที่ทำงาน 026495000 ต่อ 5570,5571 โทรศัพท์มือถือ 085-3486622 อีเมลล์ phuthawan@yahoo.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2520	วิทยาศาสตรการพัฒนาศาสตร์(สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2526	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (มหาบัณฑิตพัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	ดร.วรรณรัตน์ รัตนวารงค์
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สังกัดคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ โทรศัพท์ที่ทำงาน - โทรศัพท์มือถือ 081-3414930 อีเมลล์ wannarat_r@hotmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2536	นิเทศศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2) (วาริชวิทยาและสื่อสารการแสดง) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2540	นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์พัฒนาการ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2543	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ประชากรศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหิดล

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	อาจารย์อติสร เสมอแย้ม
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	นักวิจัยและกรรมการหน่วยปฏิบัติการวิจัยแม่ข่ายโภชนาการ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขตพญาไท กรุงเทพฯ โทรศัพท์ที่ทำงาน 02 2187468 โทรศัพท์มือถือ 081-4145643 อีเมลล์ adisorn.s@chula.ac.th
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2526	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2539	พัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต (พัฒนาแรงงานและ สวัสดิการ) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. 2540	มานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	อาจารย์พงษ์ศักดิ์ ขำเพชร
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ,ที่ปรึกษากฎหมาย,ทนายความ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานกฎหมาย P.C.S. 336/13 ถนนราชดำเนิน ตำบลคลองกระแซง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี โทรศัพท์มือถือ 081-8373644 อีเมลล์ pongsakpet@yahoo.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2535	นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2539	มานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายอนุพนธ์ คำปັນ
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	นักวิชาการศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โทรศัพท์ที่ทำงาน 02-649-5000 ต่อ 5500 กด 17 โทรศัพท์มือถือ 081-4097804 อีเมลล์ toonytoony 2004@gmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2545	วิทยาศาสตร์บัณฑิต (ชีววิทยา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2547	การศึกษามหาบัณฑิต (การอุดมศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ